

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**MECMU'ATÜ'L-EŞ'AR
(İnceleme-Metin)**

**Hazırlayan
Sebahat ERGİN**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Yasemin ERTEK MORKOÇ**

**MANİSA
2010**

ÖZET

Şiir mecmuaları edebiyat tarihimizin aydınlatılması, oluşturulduğu dönemin edebi zevkinin açığa çıkarılması, farklı dönemlerde rağbet gören şairler ile bu şairlerin şiir söyleyişlerinin, vezin kafiye ve redif tercihlerinin tespiti açısından önemli bir yere sahiptir. Ayrıca şiir mecmuaları divanları olmayan şairlerin şiirlerini derleyip toplaması ve divan sahibi şairlerin de divanlarına alınmamış şiirlerini barındırmasıyla dikkat çekici birer kültür hazinesi konumundadır.

Türk edebiyatında ilk şiir mecmuası örneği XV. yüzyılın ilk döneminde oluşturulan Ömer Bin Mezîd'in *Mecmû'atü'n-nezâ'ir*'idir. Bu eser döneminin şairlerinin nazirelerini içermektedir. Beğenilen bir şiirin vezin ve kafiye olarak benzerinin yazılmasına nazire denir. Genellikle dönemin önde gelen şairlerin şiirlerine nazire yazılır. Nazire mecmualarının yanında, farklı şairlere ait değişik tür ve biçimdeki şiirlerin toplandığı seçme şiir mecmuaları da vardır. Çalışmamızın konusunu işte bu antoloji tarzı şiir mecmualarından biri oluşturmaktadır.

Musannifi ve tasnif tarihi bilinmeyen, 16. yüzyılda düzenlendiğini düşündüğümüz *Mecmu'atü'l-Eş'ar*, 15. ve 16. yüzyılda yaşamış bazı divan şairlerinin gazellerini içermektedir. Transkripsiyon sistemine göre mecmuadaki şiirleri Latin harflerine çevirdik ve bunları değişik bakış açılarından incelemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Şiir mecmuası, gazel, divan şiiri

ABSTRACT

Poetry magazines have an important place in terms of detection of lighting of our literary history, exposing the literary tastes of the period created, poets in demand and their poetry of different period, meter and rhyme redif preferences. In addition, the poetry magazines are culturel heritage in collecting and copling the poems of the poets divan.

Mecmû'atü-n-nezâ-ir of Omer Bin Mezîd, is the first example of the poems magazines in Turkish literature in early XV cetury. This work includes Nazire of the poet in that period. A poem written by the meter and rhyme of a rated poem is called as Nazire.

Nazires are written to the poems of the the leading poets of the period. In addition to Nazire magazines, there are selected poetry magazines collecting style and forms different poems. species and forms of poetry is collected in the selection of poetry magazines are also present. Subject to our work is to form one of these antology poetry magazines. Mecmuatü'l-Eş'ar, classifier and classification date are unknow, believed to be arranged in 16 th century, covers the gazles of poems of the divan poets lived in 15th and 16 th century. We translated the poems in the magazine according to the transcription system to the Latin letters and tried to examine them from different perspectives.

Key Words: Poetry magazine, gazel, divan poetry

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Mecmu’atü’l-Eş’ar (İnceleme-Metin)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

18/03/2010

Adı Soyadı

Sebahat ERGİN

ÖNSÖZ

Çalışmamızın amacı Klasik Türk Edebiyatında önemli bir yer teşkil eden şiir mecmularından biri olan Mecmu'atü'l-Eş'ar adlı eserin inceleme metnini ve çerçevesini oluşturmaktır.

İncelememiz “giriş” bölümüyle birlikte beş kısımdan oluşmaktadır. Giriş, eserde şiirleri bulunan şairlerin yaşadıkları yüzyıllar olan 15. ve 16. yüzyılın siyasi ve edebî özelliklerinin yanında bu dönemde yaşamış şairleri de kapsamaktadır.

Birinci bölüm; mecmua geleneği, mecmua, tanımı, tasnifi; Arap edebiyatında mecmua, Klasik Türk Edebiyatında mecmua, şiir mecmuaları, şiir mecmualarının sınıflandırılması ve seçme şiir mecmualarının edebî kültür açısından önemini kapsamaktadır. İkinci bölümde, inceleme konusunun çerçevesi oluşturulduktan sonra Mecmu'atü'l-Eş'ar'ın bulunduğu kütüphane ve nüsha tavsifi yapılmıştır. Mecmuanın düzenleniş şekli ve tasnif edildiği dönem incelenip mecmuadaki şiirlerin bazı nazire mecmualarındaki şiirlerle karşılaştırılması yapılmıştır. Mecmuadaki sayfa düzenlemelerinin modern tasarım açısından değerlendirilmesi ve mecmuadaki şairlerin kısa biyografileri verilmiştir.

Üçüncü bölümde Mecmu'atü'l-Eş'ar'daki şiirlerin incelenmesine geçilmiş gazellerin matla' beyitleri ve mecmuadaki varak numaraları verilmiştir. Şiirlerin muhteva, mazmun ve ortak imajlar yönünden mukayesesi örneklerle incelenmiştir. Daha sonra şiirlerin şekil incelemesine geçilmiş; gazellerin kafiye, redif, vezin ve beyitlere göre tasnifi yapılmıştır. Mecmuadaki şiirlerin, şairlerin divanlarındaki şiirlerle karşılaştırması yapıldıktan sonra divanlar ile mecmuadaki şiirler arasındaki farklılıklar ortaya konmuştur. Şairler arası etkileşim, şair ve şiir seçimine göre musannifin edebî zevki ve sanat anlayışı incelenip dördüncü bölümde Mecmu'atü'l-Eş'ar'ın metin çeviri yazısı verilmiştir.

Çalışmamızın amacı bir dönemin şiir zevkini ortaya koyan Mecmu'atü'l-Eş'ar'ı bilim âlemine tanıtmaktır. Bu çalışma sırasında yüzyıllar önce kaleme alınmış bir eserle iletişim halinde olmak, onun yıllar önce söylediklerini ya da söylemek istediklerini günümüze taşımak oldukça meşakkatli, bir o kadar da keyif vericiydi. Bunu yaparken bilimsel çalışma metotlarını esas alarak konuyla ilgili kaynaklardan ve değerli hocalarımızın görüşlerinden faydalandık.

Çalışmamızın başından itibaren, yaşamındaki zor anlarına rağmen disiplinli duruşu, oluşturduğu çalışma planları ile benim kolay yol almamı sağlayan ve bu yönüyle bir ömür özel ve meslek yaşamımda bana çok önemli tecrübeler öğreten danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Yasemin ERTEK MORKOÇ'a, destek ve teşviklerinden dolayı değerli hocam Doç. Dr. Kenan ERDOĞAN'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Sebahat ERGİN

Manisa-2010

KISALTMALAR

- a. g. e : Adı geçen eser.
a. g. m : Adı geçen makale.
a. g. s : Adı geçen sözlük.
Bkz : Bakınız.
c. : Cilt.
g. : Gazel.
s. : Sayfa.
S. : Sayı.
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü.
m. : Makale.
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
ö. : Ölüm.
vr : Varak.
TDK : Türk Dil Kurumu.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

I. MECMU'ATÜ'L-EŞ'AR'DAKİ ŞAİRLERİN DÖNEMLERİNE GÖRE 15. VE 16. YÜZYIL OSMANLI TARİHİ.....	1
a. 15. Yüzyıl Osmanlı Tarihine Genel Bir Bakış.....	1
b. 16. Yüzyıl Osmanlı Tarihine Genel Bir Bakış.....	2
II.15.-16. YÜZYIL KLASİK TÜRK EDEBİYATININ GÖRÜNÜMÜ VE BU DÖNEMDE ANADOLU'DA YETİŞEN ŞAİRLER.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

I. MECMUA GELENEĞİ

a. Mecmua, Tanımı, Tasnifi.....	8
b. Arap Edebiyatında Mecmua.....	10
c. Klasik Türk Edebiyatında Mecmua.....	11

II. ŞİİR MECMUALARI

a. Şiir Mecmualarının Sınıflandırılması.....	13
b. Seçme Şiir Mecmualarının Edebî Kültür Açısından Önemi	15

İKİNCİ BÖLÜM

A. MECMU'ATÜ'L-EŞ'AR

I. İnceleme Konusunun Çerçevesinin Oluşturulması.....	17
II. Mecmu'atü'l-Eş'ar'ın Bulunduğu Kütüphane ve Nüsha Tavsifi.....	18
III. Mecmuanın Düzenleniş Şekli ve Tasnif Edildiği Dönem.....	21
IV. Mecmuadaki Şiirlerin Bazı Nazire Mecmualarındaki Şiirlerle karşılaştırılması	
1. Mecmu'atü'n- Neza'ir.....	21
a. Mecmu'atü'n- Neza'ir Model Şair Kadrosu.....	22
b. Model Şiirlere Yazılan Nazireler.....	22
2. Câmiü'n-Nezâir.....	22
3. Pervane Bey Mecmuası.....	24

V. Mecmuadaki Sayfa Düzenlemelerinin Modern Tasarım Açısından Değerlendirilmesi.....	26
VI. Mecmuadaki Şairlerin Sıralanışı ve Kısa Biyografileri	
1.Necatî.....	28
2.Mesihî.....	29
3. Figanî.....	31
4 Zatî.....	32
5. Hayalî.....	34
6. Rahmî	35
7. Emrî.....	36
8. Rızayî.....	37
9. Bakî	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I.MECMU'ATÜ'L-EŞ'AR'DAKİ ŞİİRLERİN İNCELENMESİ

1. Gazellerin Matla' Beyitleri ve Mecmuadaki Varak Numaraları.....	41
2. Şiirlerin Muhteva, Mazmun ve Ortak İmajlar Yönünden Mukayesesi.....	54
a. Astronomi Unsurları.....	55
b. Tabiat Unsurları.....	57
c. Hikaye Kahramanları.....	62
d. Peygamberler.....	64
e. İrani Şahsiyetler.....	67
f. Dinî-Tasavvufi Şahsiyetler.....	68
3. Gazellerin Kafiye, Redif, Vezin ve Beyitlere Göre Tasnifi	
a. Kafiye ve Redif Tasnifi.....	68
a. 1. Kafiye Şeması.....	68
a. 2. Kafiye ve Redif Türleri.....	75
b. Vezin Tasnifi.....	78
c. Vezinlerin Şairlere Göre Dağılımı.....	78
II. Mecmuadaki Şiirlerin, Şairlerin Divanlarındaki Şiirlerle Karşılaştırılması.....	80
III. Divanlar İle Mecmuadaki Şiirler Arasındaki Farklılıklar.....	84
1. Eksiklik Düzeyinde	

a. Divanda Olup Mecmuada Olmayan Kısımlar.....	85
a. 1. Beyit Eksikliği.....	85
a. 2. Kelime, Ek ya da Her İkisinin Eksikliği.....	87
b. Mecmuada olup Divanda Olmayan Kısımlar.....	88
b. 1. Beyit Eksikliği.....	88
b. 2. Kelime, Ek ya da Her İkisinin Eksikliği.....	88
2. Farklılık Düzeyinde	
a. Beyit Sırasının Farklılığı.....	89
b. Dize Farklılığı.....	89
b. 1. Beyitler Arasındaki Dize Değişiklikleri.....	89
b. 2. Mecmuadaki Beyitlerde Divandakinden Farklı Dize Kullanılması	
c. Kelime ve Ek farklılığı.....	91
VI. Şairler Arası Etkileşim.....	92
VII. Şair ve Şiir Seçimine Göre Musannifin Edebi Zevki ve Sanat Anlayışı.....	95
VIII. Değerlendirme.....	96

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MECMU'ATÜ'L-EŞ'AR- METİN ÇEVİRİ YAZISI.....	99
Bibliyografya.....	198

GİRİŞ

I. MECMU'ATÜ'L-EŞ'AR'DAKİ ŞAİRLERİN DÖNEMLERİNE GÖRE 15. VE 16. YÜZYIL OSMANLI TARİHİ

a. 15. Yüzyıl Osmanlı Tarihine Genel Bir Bakış

15. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu için sancılı bir yüzyıldır. Yüzyılın başında Anadolu Türk birliğinin büyük oranda kurulduğu görülür. Niğbolu'da Haçlıların bozguna uğratılmasının ardından İstanbul 4. kez kuşatılmış, Timur'un Ankara'ya gelişiyle bu kuşatmadan vazgeçilip Ankara'ya geçilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu 15. yüzyıla 1402'deki Ankara Savaşı'yla girer. Padişah Yıldırım Bayezid'tir. Yenilgiyle sonuçlanan bu savaşta Padişah Yıldırım Bayezid ve iki oğlu, Timur'a esir düşmüştür. Yılmaz Öztuna'ya göre Yıldırım Bayezid ince bir diplomasi ile bu sorunu çözebilirdi. "Yıldırım, ince bir diplomasi ile Timur belasını atlatabilirdi. Fakat askerliği derecesinde diplomat değildi."¹

Bu yenilgi Osmanlı yönetiminde "Fetret Devri" olarak bilinen on bir yıllık karışıklık dönemini de devamında getirmiştir.

Bu dönemde Şehzade Mehmed ile İsa arasında 4, Şehzade Süleyman ile Mehmed arasında 1, Şehzade Süleyman ile Musa arasında 2, Şehzade Mehmed ile Musa arasında 4 olmak üzere; yakılan, yıkılan, el değiştiren şehirler hariç, Anadolu'nun değişik yerlerinde Şehzadeler arasında toplam 11 savaş olmuştur.²

1413 yılında Çelebi Mehmed'in tahta geçmesinden sonra önce kaybedilen topraklar alınmış sonra da Anadolu ve Rumeli'de yeni topraklar ülke sınırlarına katılmıştır. Sultan Mehmed yaptığı fetihler kadar imar faaliyetine önem vererek yaptırdığı eserlerle de Osmanlı kültürüne önemli yapıtlar kazandırmıştır. "Sultan Mehmed'e "Çelebi" ünvanının verilmesi, onun buyruğu ile yapılan anıtlardaki sanat sevgisinden ve ince zevkten dolaydır."³

Çelebi Mehmed'in ölümü ile yerine geçen II. Murad zamanında Anadolu ve Rumeli'de ülke sınırları genişletilmiştir. II. Murad Osmanlı'nın kuruluş ve Fetret

¹ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi-1*, Siyasi Tarihi, Kültür Bakanlığı, Osmanlı Dizisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, s. 82.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, c. 1, s. 328-345.

³ Joseph Von Hammer, *Osmanlı Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul 2005, c. 1, s. 116.

döneminin son padişahı olup Osmanlı İmparatorluğu'nu büyük ölçüde Yıldırım Bayezid dönemindeki gücüne ulaştırmıştır.⁴

II. Murad zamanında ülke sınırları genişlemekle birlikte fethedilen yerlerde imar faaliyetlerine de ağırlık verilmiştir.

Osmanlı Devletinin bir İmparatorluk görünümü kazanması Fatih'in İstanbul'u fethiyle birlikte başlar. İstanbul'un fethi gerek Türk Tarihi gerekse Dünya Tarihi açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Fatih Sultan Mehmed zamanında Osmanlı'nın sınırları doğu ve batı yönünde genişlemekle birlikte imparatorluğun siyasi ve sosyal kurumları geliştirilerek bu kurumlara kesin şekilleri verilmiştir.

Tahta, kardeşi Cem'le olan mücadeleyi kazanarak gelen II. Bayezid da babası gibi devrin önde gelen âlimlerinden dersler alarak büyümüştür. Ancak yaradılışı babasından çok farklı olduğundan devrinde fetihlerden ziyade elde olan topraklar korunmuştur. Fatih'le başlayan Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'la dünyada lider devlet konumuna gelen Osmanlı'nın bu güce ulaşmasında II. Bayezid döneminde hazırlanan altyapıların önemli yeri vardır.⁵

II. Bayezid'in 33 yıllık hükümdarlığı Trabzon Valisi oğlu Şehzade Selim'in babasının yerine tahta geçişiyle bitmiştir.

15. yüzyıl, Osmanlı'nın devletten imparatorluğa geçiş sürecinin tamamlanıp yükselme devrinin başladığı asırdır. Bu yüzyılda devletin sınırları genişlemiş devlet teşkilatı sağlam temellere oturtulmuştur. Padişahların yönetim becerilerine aldıkları eğitimlerin kalitesi de katılınca iyi bir yönetim teşkilatı kurulmuş, fetihler başarıyla gerçekleştirilmiş, fethedilen yerlerde imar faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. Hükümdarların şair ve âlimlere gösterdiği ilgi şair ve âlimlerin saray çevresinde toplanmasını sağlamıştır.

b. 16. Yüzyıl Osmanlı Tarihine Genel Bir Bakış

16. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin yükseliş devrini yaşadığı ve yükselişinin doruğa çıktığı yüzyıldır. Yüzyılın tarihini belirleyen Osmanlı padişahları; II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim (Sarı Selim), III. Murad ve III. Mehmed'dir.

⁴ Umay Türkeş – Günay, *Türklerin Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 483.

⁵ Günay, s. 501.

Osmanlı bu yüzyıla II. Bayezid'in padişahlığında girmiştir. 1512 yılına kadar süren II. Bayezid'in saltanatı, Yeniçerilerin desteğini alarak tahta çıkan Şehzade Selim'in padişahlığı ile son bulmuştur. Selim babasını Dimetoka'ya göndermiştir.⁶ Selim kardeşleriyle girdiği mücadeleden iki yılın sonunda başarıyla çıkmıştır. Bu mücadeleler, Şiiilerin Anadolu'da faaliyetlerine fırsat sağlamış; yüzyılın başında Şahkulu isyanı çıkmıştır. Şah İsmail, 16. yüzyılın başlarında Irak, İran ve Azerbaycan bölgelerini hâkimiyeti altına alıp Osmanlı topraklarına göz dikmiş, Anadolu'daki Alevileri kışkırtarak Anadolu birliğini bozmaya çalışmıştır.⁷ Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'in üzerine gitmeden önce Anadolu'da ve Rumeli'de Şiiileri bertaraf ederek sefere çıkmış, Çaldıran Ovası'nda 1514'te Şah İsmail'i bozguna uğratmıştır.⁸ İran'ın başkenti Tebriz'i alarak adına hutbe okutmuş, birçok ganimetle birlikte İran'ın tanınmış bilim adamlarını ve sanatçıları İstanbul'a götürmüştür.⁹ Yavuz Selim, İran'ın ardından Mısır'ı da Osmanlı topraklarına katmıştır. Mısır'ın fethiyle birlikte Halifeliğin de Osmanlı İmparatorluğuna geçmesiyle Yavuz Sultan Selim ilk Osmanlı Halifesi olmuştur.

Yavuz döneminde Suriye, Lübnan, Filistin, Hicaz, Kızıldeniz kıyıları, Libya'nın doğusu, Eritre, Kenya, Sudan, Somali, Yemen Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.¹⁰ Hicaz'daki kutsal emanetler İstanbul'a gönderilmiştir.¹¹

Yavuz Selim, karada başarılı bir orduya sahip olan Osmanlı'nın denizde de güçlü bir donanmaya sahip olması için de çalışmıştır. Bu amaçla Memlûklular zamanında Kızıldeniz'de donanma kumandanı olan Selman Reis'ten İstanbul'da tersane kurmasını istemiştir.

1520'de sırtında çıkan şîr-pençe (aslan pençesi) denilen çıbandan vefat eden Yavuz Sultan Selim'in yerine tek oğlu Şehzade Süleyman tahta oturmuştur.¹²

Sekiz yıllık saltanatında Yavuz Sultan Selim, Batı'ya hiç sefer düzenlememiş, bütün politikasını Doğu üzerine yapmıştır. Şehzade Süleyman tahta çıktığında ona bırakılan çok büyük ve çok zengin bir devletin hükümdarı olmuştur. Kırk altı yıllık saltanatında Sultan Süleyman, ülkesini hak ve adaletle yönetmek için kanunlar koymuştur. Bu yüzden Osmanlılarca "Kanunî" ünvanıyla anılmıştır.

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1951, c. II, s. 245.

⁷ Halil Erdoğan Cengiz, *Divan Şiiri Antolojisi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1983, s. 279.

⁸ Uzunçarşılı, s. 246.

⁹ Öztuna, s. 154 -155.

¹⁰ Öztuna, s. 165-166.

¹¹ Öztuna, s. 165.

¹² Öztuna, s. 167.

Doğu'ya sadece üç sefer düzenleyen Kanunî Sultan Süleyman, babasının aksine Batı'ya yönelmiştir. Batı'da Belgrad ile Rodos ve civarındaki on iki adayı Osmanlı topraklarına katmıştır. Belgrad'ın alınmasıyla Avrupa kapıları Osmanlı'ya açılmış; 1526'da yaptığı Mohaç Savaşı'yla da bütün Macaristan'ı Osmanlı hâkimiyetine sokmuştur.¹³ Viyana'yı kuşatması mevsim şartlarının olumsuzluğu yüzünden başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Kanuni Sultan Süleyman Avrupa'dayken Irak ve İran'da meydana gelen karışıklıklardan dolayı doğu seferine çıkmış, Bağdat'ı alarak Osmanlı topraklarının bütünlüğünü sağlamaya çalışmıştır.¹⁴

Kanuni Sultan Süleyman döneminde geçici süreyle Fransa'ya "Kapitülasyon" denilen bir takım imtiyazlar verilmiştir. Bu ayrıcalıklar daha sonraki yüzyıllarda süresiz verilerek Osmanlı Devleti için zararlı hale gelecektir.

Avrupa'da Alman-İspanyol İmparatorluğu'na karadan darbe indiren Kanunî Sultan Süleyman, Preveze ile Cerbe deniz savaşlarının galibiyetiyle Akdeniz'de Venedik hâkimiyetini çökerterek Akdeniz'i bir Türk gölü haline getirmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatında yaptığı en büyük hata, eşi Hürrem Sultan ile Rüstem Paşa'nın, Şehzade Mustafa'ya kurdukları entrikaya inanıp oğlunu boğdurması olmuştur. Bu olay bütün orduyu etkilemiştir. Diğer oğlu Cihangir Han da üzüntüsünden hastalanıp vefat etmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman, hasta olduğu halde Avrupa'ya yaptığı seferinde vefat etmiştir. Kanuni'nin ölümünden sonra yerine Şehzade Selim, kardeşi Bayezid ile yaptığı mücadeleyi kazanarak tahta geçmiş, İranlılara sığınan kardeşini daha sonra idam ettirmiştir.

II. Selim yönetim becerisi açısından babası gibi değildir. Tahta çıktığında orduya verdiği tavizlerden dolayı otoritesini kaybetmiş, disiplini sağlayamamıştır. Bu dönemde yönetimin Sokullu Mehmet Paşa'ya bırakıldığı görülür.

II. Selim'in ölümünden sonra yerine oğlu III. Murad geçmiştir. III. Murad zamanında da devlet işleri Sokullu Mehmet Paşa'ya bırakılmıştır. Yeniçeriler bu dönemde Osmanlı tarihinde ilk defa Padişahın sarayını kuşatarak Beylerbeyi ile Defterdarın başlarını istemişlerdir.¹⁵

¹³ Öztuna, s. 186.

¹⁴ Uzunçarşılı, s. 336-340-348.

¹⁵ Hammer, s. 198.

Bu dönemde Orta Afrika ve Avrupa'da da Lehistan tamamen Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır. Tüm bunlar olurken Osmanlı İmparatorluğu, İran'la yapılan ve tarihte "Meşaleler Savaşı" adıyla anılan savaş sonucunda sınırlarını en geniş seviyeye ulaştırmıştır.

III. Murad, 1574'ten 1595'e kadar 21 sene Osmanlı Devleti'nin başında bulunmuştur. Ölümünden sonra yerine on dokuz kardeşini öldürterek tahta geçen III. Mehmed, zamanında Osmanlı toprak kaybetmeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu 17. yüzyıla III. Mehmed'le girmiştir.

16. yüzyılda Osmanlı, her alanda en yüksek seviyeye ulaşırken yüzyılın sonlarına doğru bu yükselişin yavaş yavaş inişe geçtiğinin işaretleri kendini göstermeye başlamıştır.

II. 15. - 16. YÜZYIL KLASİK TÜRK EDEBİYATININ GÖRÜNÜMÜ VE BU DÖNEMDE ANADOLU'DA YETİŞEN ŞAİRLER

15. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun kültür ve medeniyet sahasında ilerleme devridir. 15. yüzyıl Osmanlı'nın tam bir imparatorluk haline geldiği devirdir. Bu yüzyıla girildiğinde Anadolu'da Konya ve Karaman kültür merkezi olma özelliklerini sürdürürler. Bu dönem devlet adamlarının da şiirle ilgilenmeleri saray çevresinde toplanan edebiyatçıların sayısını arttırmıştır. Osmanlı şehzadelerinin, vali olarak buldukları yerlerde edebi faaliyetler daha bir canlanarak devam etmiştir.

Bu yüzyılda hükümdarlara kasideler sunan divan şairlerinin sayısı hayli fazladır. Hükümdarların saraylarını birer akademik muhit haline getirdikleri görülür. Devrin önde gelen şair ve ilim adamları bu çevrede toplanmış, padişahın sohbetlerine katılmışlardır.

Din dışı şiirlerin rağbet gördüğü bu dönemde "gazel" en çok ilgi gören nazım türüdür. Klasik şiir dilinde İstanbul Türkçesini işleme zevki bu dönemde başlamıştır. Bu dönem Divan şiiri alanında tefsir ve telif eserlerin yanında şiire kendi üslubunu yansıtan şairlerin güçlü seslerinin de yansıdığı bir dönemdir.

Dönemin padişahlarının da edebiyatla iç içe olması edebiyatın gelişimini olumlu yönde etkilemiştir. Padişah ve şehzadelerin şiirle ilgilenmesi şiire rağbeti arttırmıştır. Devrin şair hükümdarlarının başında 1402-1451 yılları arasında yaşayan II. Murad gelir.

II. Murad; devrin âlimlerini, şairlerini ve musikişinaslarını sarayın etrafında toplamış, onlara hürmet ve iltifatlarda bulunmuş kendi de tasavvuf felsefesi ile ilgilenmiştir.¹⁶

II. Murad'ın oğlu olan Fatih Sultan Mehmed (1432-1487) de şair ve âlimleri saray çevresinde toplamıştır. Şehzadelikten itibaren devrin önde gelen âlimlerinden dersler alan Fatih, Türk, Arap, Acem edebiyatını, İslam ilimlerini, İslam tefekkürünü, tasavvuf felsefesini, Şark İslam mitolojisini, aruz ve kafiye ilimlerini biliyordu. Bunların yanında astronomi, matematik, kimya, tıp ilimleriyle ilgili de bilgisi vardı. Fatih şiirlerini “Avnî” mahlasıyla yazmıştır.

Bu yüzyılda gazel ve kasideleriyle ün yapmış şairler: Ahmedî, Ahmedî Dâî, Süleyman Çelebi, Şeyhî, Hatiboğlu, Mercimek Ahmet, Muînî, Cemâlî, Zâîfî, Ahmet Paşa, Necatî, Melihî, Halilî, Nizâmî, Adlî, Cem Sultan, Harîmî, Şehzade Korkut, Zeynep Hatun, Sarıca Kemal, Uzun Firdevsî, Mesihî'dir.¹⁷

Bu dönemdeki mensur eserlerden bahsedecek olursak Osmanlıların tarihi kaleme alınmıştır. Halkın anlaması için basit bir dille yazılan bu metinlerin içinde destansı unsurlar da bulunmaktadır. Bunlara Âşık Paşazade ve Oruç Bey tarafından yazılan Tevârih-i Âl-i Osmanları, Kemal adlı bir şairin Selatin-nâme adlı tarihini ve Neşrî'nin Cihan-nümâ olarak da tanınan tarihini örnek gösterebiliriz.¹⁸

15. yüzyılda hem siyasi hem de kültürel bakımdan gelişen toplumsal yapıyla Osmanlı, 16. yüzyılda bütün Türk tarihi içinde çok güçlü devlet adamları olarak tanınan müktedir padişahların yönetiminde büyüme ve gelişmesini sürdürerek dünyanın en büyük devletlerinden biri haline gelmiştir. Bu yüzyılda Osmanlı tahtında II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad, III. Mehmed bulunmuştur.

Bu yüzyılda askeri, mimari ve kültürel alanda büyük gelişmeler yaşanmış, halkın kültür ve refah seviyesi yükselmiştir.¹⁹

Osmanlı padişahları bir yandan ard arda yaptıkları seferlerle büyük imparatorluğun kuruluşunu tamamlamaya uğraşırken bir yandan da ilimde, kültürde, edebiyatta ve bütün sanatlarda ilerleme ve yükselmenin gerektiğini görmüşler ve bunun gerçekleşmesi için büyük çabalar göstermişlerdir. Saraylarını yabancı ilim adamlarına

¹⁶ Nihat Sami Banarlı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, c. I, s. 440.

¹⁷ Fahir İZ-Günay Kut, “XV. Yüzyıl Edebiyatına Toplu Bir Bakış”, Büyük Türk Klasikleri, Ötüken Yayınları, İstanbul 1985, c. II, s. 105-106-107.

¹⁸ a.g.e, s. 108.

¹⁹ Mustafa İsen - Osman Horata, “16. Yüzyıl”, Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara 2005, s. 88.

ve sanatkârlara açtıkları gibi yaptıkları seferler sonunda tanınmış şairleri toplayıp saraya getirmişlerdir.²⁰

Aslında birkaçı dışında bütün Osmanlı padişahları şiir ve edebiyatla ilgilenmişler ve Sultan II. Murad'dan başlayarak çoğu, şiir de söylemiştir. Fatih Sultan Mehmet (Avnî), II. Bayezid (Adlî), Yavuz Sultan Selim (Selimî), Kanunî Sultan Süleyman (Muhibbî), II. Selim (Selimî), III. Murad (Muradî), Şehzadelerden Sultan Cem, Korkud (Harimî), Sultan Mustafa (Muhlisî), Sultan Mehmed, Sultan Bayezid (Şâhî) oldukça tanınmış şairlerdir. Bazılarının müretteb divanları da vardır.²¹

16. yüzyılda Divan edebiyatı ortak İslam kültürü içerisinde eser verirken Türk şairleri kendi duyuş ve düşünüşlerini, geleneklerini, toplumun yaşayışını, Türkçenin dil varlığı içerisinde yer alan sözleri ve deyimleri, milli unsurları, sözü edilen ortak İslamî malzeme ile yoğurmuşlar ve İran şiirinden ayrı bir Türk şiiri yaratmışlardır. 16. yüzyılda manzum, mensur her türde yazılmış eserlerle Divan edebiyatı olgun bir edebiyat görünümü kazanmıştır. Bu yüzyıldan başlayarak artık Türk şairleri üstad sayılacak ve eserleri örnek alınacaktır.²²

Divan edebiyatı İslam kültürüne dayandığından şairler, Arapça ve Farsça kelimeler kullanmış, bu dillerle yazmayı hüner saymışlardır.²³ Gazel ve mesnevilerin dili kasidelere nazaran daha sadedir. Nesir dilinde ise süslü nesir, sade nesir ve orta nesir olmak üzere üç yol izlenmiştir. Buna karşılık geçen yüzyılda Aydınlı Visalî ile Edirneli Nazmî Türkî-i Basit'i savunmuş olsalar da istedikleri başarıya ulaşamamışlardır.²⁴

Bu yüzyılda Türk şairleri, gazel ve kaside başta olmak üzere mesnevi türünde de eserler vermişlerdir.²⁵ Zatî, Fuzûlî ve Bakî orijinal söyleyişleriyle çağdaşlarını ve kendilerinden sonraki şairleri etkilemişlerdir.²⁶ Lamiî Çelebi, Riyazî, Fazlî, Taşlıcalı Yahya, Muidî devrin hamse sahibi şairlerindendir.²⁷

Bu yüzyılda şehrengiz yazmanın moda olduğu görülmektedir. Zatî'nin Edirne Şehrengizi, Lamiî'nin Bursa Şehrengizi bu türün en önemli örnekleridir.²⁸

²⁰ İZ- Kut s. 106.

²¹ İsen- Horata, s. 89.

²² Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 152-153.

²³ Hasibe Mazıoğlu, "*Türk Edebiyatı (Eski)*", Türk Ansiklopedisi, Ankara 1974, c. 32, s. 113.

²⁴ a.g.e, s. 113.

²⁵ a.g.e, s. 284.

²⁶ Kenan Akyüz, "*Türk Edebiyatı*" İslam Ansiklopedisi, Eskisehir 1997, c. 12/2, s. 554.

²⁷ Hasibe Mazıoğlu, "*Türk Edebiyatı (Eski)*", Türk Ansiklopedisi, Ankara 1974, c. 32, s. 119.

²⁸ a.g.e, s. 286.

Gazalî, Basirî, Edirneli Sâî, Lami'î, Sânî, Nihâlî, Sagarî vb şairlerin manzum hicivler, Edirneli Emrî, Furugî, Fehmî, Misalî, Rumûzî, Mîrî gibi şairlerin muammalar²⁹ Arsî, Kandî, Saî, Nazmî, Haşimî'nin manzum tarihler yazdığını görmekteyiz.

Bu dönemde edebiyat tarihi açısından önem arz eden şuara tezkirelerinin arttığı görülür. Sehi Bey Heşt Behişt'i, Latifî Tezkiretü'ş-şuarâyı, Bağdatlı Ahdî Gülşen-i Şuarayı, Âşık Çelebi Meşâirü'ş-şuarâyı, Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-şuarâyı, Beyânî Tezkiretü'ş-şuarâyı bu yüzyılda kaleme almıştır.³⁰

Zatî, Hayalî, Fuzulî, Bakî, Edirneli Nazmî, İshak Çelebi, Emrî, Figanî, Rahmî, Hayretî, Nev'î, Duaî, Lami'î, Fevrî, Gazalî, Hâkânî, Hudâyî, Cinânî, Âzerî İbrahim, Taşlıcalı Yahya, Âgehî, Bağdatlı Rûhî, Mesihî, İbn-i Kemal, Benli Hasan Çelebi, Hâtemî, Nihânî, Revânî, Tâliî, Hataî, Mealî, Usulî, Nazmî, Sem'î, Sâhidî, Za'ifi, Muidî, Ubeydî, Mekâlî, Ulvî, Kabulî, Meylî, Âli dönemin en tanınmış şairleridir.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. MECMUA GELENEĞİ

a. Mecmua, Tanımı, Tasnifi

Mecmua, günümüzde dergi karşılığı olarak kullanılırken eski şiir geleneğinde daha farklı anlamda kullanılmaktadır.

Mecmua, Arapça bir kelime olan cem' kökünden gelmektedir. Cem' bir araya getirmek, toplamak, derlemek anlamlarına gelir. Mecmû' bir araya getirilmiş, toplanmış, derilmiş anlamındadır. Mecmua, mecmû' kelimesinin müennesidir. Mecmua, toplanıp biriktirilmiş şeylerin hepsi, seçilmiş yazılardan meydana getirilmiş yazma kitaptır.

Mecmua, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat'te, 1. Toplanıp biriktirilmiş, tertip ve tanzim edilmiş şeylerin hepsi. 2. Seçilmiş yazılardan meydana getirilen yazma kitap. 3. Risale.³¹ Anlamlarına gelir. Kelimenin çoğulu "mecâmi"dir.

²⁹ a.g.e, s. 113.

³⁰ a.g.e, s. 113.

³¹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın kitabevi Yayınevi, Ankara 1997.

Mecmualar, genelde bir veya daha fazla yazar yahut şaire ait çeşitli şekil ve hacimlerdeki dini, din dışı nesir ya da şiirlerden oluşan derleme kitaplarıdır.³²

Mecmualar, derlenmiş, toplanmış edebi mahsüllerin oluşturduğu bütündür. Bu bütün içerisinde beğeni unsuru ön plandadır. Bu unursa kişi zevk ve estetiğini ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla mecmualarda mecmuayı oluşturan kişinin zevki o mecmuanın estetiğini belirlemektedir.

Mecmuaların ortaya çıkışını eski Arap şiirine kadar götürebiliriz. Araplarda cahiliye devrinde her kabilenin bir şairi vardır. Bu şairlerin şiirlerini ezberleyen ravi'lerden bahsedilir. Henüz yazının olmadığı dönemde bile bir kişinin hafızasında toplanan bu şiirler toplanmış anlamına gelen mecmuanın kökenini oluşturmaktadır. Nihad M. Çetin'e göre Arap şiirinin oluşumunda divanların yanı sıra muayyen bir kabileye mensup şairlerin eserlerini toplayan dergiler de tertip edilmiştir.³³

Mecmualar konularına göre değişik isimler almaktadır:

1. Nazire Mecmuaları,
2. Antoloji Mecmuaları,
3. Türlü konularda risalelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,
4. Aynı konudaki eserleri içine alan mecmualar; tababet, ilahiyat vb.
5. Tanınmış kişilerce hazırlanmış, yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar, olarak gruplamak mümkündür.³⁴ Bunlara Güfte mecmualarını da ilave edebiliriz.³⁵ Bu tasnif içinde en geniş yeri şiir mecmuaları almaktadır. Şiir mecmuaları; Mecmua-i eş'âr, müntahabât-ı eş'âr, mecmua-i ebyât, sefinetü'ş-şuarâ gibi adlar almaktadır.³⁶

Üzerinde araştırma yaptığımız eser olan Mecmu'atü'l-Eş'ar, şiir mecmuaları içerisinde antoloji niteliğindeki mecmua grubuna girmektedir.

³² Mustafa Uzun, "Mecmua", İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2003, c. 28, s. 265.

³³ Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1973, s. 30.

³⁴ Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi Giriş*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, s. 166-167.

³⁵ Mustafa Çıpan, *Derviş Avnî Güfte ve Şiir Mecmuası*, Konya Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Derneği, Konya 2000.

³⁶ Yasemin Ertek Morkoç, *Eğridirli Hacı Kemal'in Câmiü'n-Nezâir'i, Metin ve Mecmua Geleneği Üzerine Bir İnceleme*, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir 2003, s. VII.

b. Arap Edebiyatında Mecmua

Arapların İslamiyet öncesi yaşamlarına baktığımızda en büyük sanat eseri olarak şiiri görürüz. Şairlerin Arap kültüründe önemli bir yeri vardır. O dönemde şairler kabilelerin sözcüsü niteliğindedir. Bu nedenle Araplar arasında şiir söyleme bir ayrıcalık olarak kabul edilmiştir. Edebi dilin oluşumunda şiirin rolünü düşünürsek Arap dilinin gramer yapısı oluşumunda bu şairlerin ve oluşturdukları şiirlerin önemi yadsınamaz. Arap cemiyetinde şiirin başlangıcı Miladi VI. yüzyıl başlarına kadar çıkar.

Eski Arap şiirinin nesillere aktarımı uzun zaman hafızaya dayanan sözlü rivayet şeklinde olmuştur. Bu dönemde Arap şiirinde bir sanatçının bütün şiirlerini hafızalarında tutan râvilerden söz edilir. Bunların yanında kabilenin bütün şiirlerini hafızalarında tutan râviyalar da (Çok rivayet eden) vardır.³⁷

Arap şiirinin en önemli ürünlerini, derlenen divanlar teşkil eder. Bu arada muayyen bir kabileye mensup şairlerin eserlerini toplayan dergiler de tertip edilmiştir. İbnü'n-Nedim'e göre bu tip eserlerin ilki hicrî II. asrın 2. yarısına kadar dayanmaktadır. Abû Sa'îd as Sukkari'nin derlediği bir örnek günümüze kadar gelmiştir.³⁸

Arap edebiyatında divanların yanında önemli bir grubu, bazı şairlerin şiirinin toplandığı mecmualar oluşturmaktadır. Bunlardan en tanınmış eski Arap şiirinin en güzel kasidelerinden seçilmiş olan al-Mu'allakat'tır. (168/785) Tarihinde tertip edilen Mufazzal az-Zabbi'nin al-Mufazzaliyât adlı mecmua tertip tarihi belli olan en eski mecmuadır.³⁹ Tüm bunların ışığında Arap edebiyatında mecmua geleneğini cahiliye devrinin râvilerine, oradan da VIII. yüzyıla kadar dayandırabiliriz.

Arap mecmua geleneğinde şiirler bütün olarak alınmıştır. Mecmualar tertip edilirken, şiirlerin türü, şairlerin devirleri, değerleri, şair isimlerinin alfabetik sırası ve şiirlerin konusuna göre oluşturulmaktadır. Bu gelenek klasik Türk şiirinde de devam etmiştir.

İslam kültüründe mecmua türü, henüz adı konulmadan Hz. Peygamber'in hadis yazımına izin vermesiyle birlikte ortaya çıkmıştır.⁴⁰ Bu iznin ardından derleyenin seçimine, ihtiyaç ve değerlerine göre hadisleri içeren mecmuaların sayısı zamanla artmıştır. Mecmuaların İran ve Türk edebiyatındaki gelişimi ilk örneklerinin ortaya çıkışından birkaç asır sonradır.

³⁷Çetin, s. 26.

³⁸Çetin, s. 30.

³⁹Çetin, s. 31.

⁴⁰Mustafa Uzun, s. 266.

c. Klasik Türk Edebiyatında Mecmua

Mecmua geleneği Türk edebiyatında Arap edebiyatına göre oldukça geç bir zamanda çıkar karşımıza. Arap edebiyatında VIII. yüzyılda gördüğümüz ilk mecmua örneği Türk edebiyatında XV. yüzyılda karşımıza çıkar. Bu yüzyıl gerek Osmanlı Tarihi gerekse Türk edebiyatı için önemli bir yüzyıldır. Tarih açısından bir çağı kapatıp başka bir çağı açan İstanbul'un fethi bu yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu dönemde Osmanlıdan himaye gören şairler, saray çevresinde toplanmışlar; telif ve çeviri eserlerinin yanında kendi sanatlarını gösteren eserler de yazmaya başlamışlardır.

Türk edebiyatında ilk mecmua örneği XV. yüzyılda görülür. Bu eser, bir nazire mecmuasıdır. Eseri, Ömer Bin Mezîd 1437 yılında düzenlemiştir. “Mecmuatü'n-Nezâir” adlı bu eserde 84 şaire ait 397 şiir bulunmaktadır.⁴¹ Şiirler aruz bahirlerine göre düzenlenmiş olup toplam altı bahirde toplanmıştır. Eserde, gazel, kaside, mesnevi, kıt'a ve ferd başlığı taşıyan beyitler bulunmaktadır. Tür yoğunluğu olarak bakıldığında gazellerin sayısının fazla olduğu görülür.

Edebiyat tarihimizde derleyeni belli ikinci nazire mecmuası olarak karşımıza çıkan eser, Eğridirli Hacı Kemal'in düzenlediği Câmîü'n-Nezâir'dir. Mecmuada şiirler alfabe sırasına göre tertip edilmiştir. Eserin mukaddimesinde belirtildiğine göre eser 496 varaktan oluşmaktadır. Ancak eldeki iki nüshanın incelemesinde 454 varak mevcuttur.⁴² Eserde 14 değişik nazım türü mevcut olup gazel türü (2603) yoğunluktadır.⁴³

Bir başka mecmua ise XVI. yüzyılda oluşturulmuş olan Edirneli Nazmî'nin Mecmaü'n-nezâir'idir. Bu eser, 940/1533-34'de yazılmıştır. Mecmûada 357 şâirin 5527 şiiri yer almaktadır. Eser XIV., XV. ve XVI. yüzyıla ait zengin malzemeyi ihtiva eder.⁴⁴ Mecmua hem kafiyelerin son harflerine göre alfabetik olarak hem de aruz bahirlerine göre belli bir sıra gözetilerek oluşturulmuştur.⁴⁵ Eserle ilgili Fatih Köksal Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora tezi yapmıştır.⁴⁶ Eserde nazîrenin tanımı, eserdeki örneklere göre nazîre, nazîre ile ilgili problemler, yazılış türlerine göre

⁴¹ Mustafa Canpolat, *Mecmû'atü'n-Nezâir*, TDK Yayınları, Ankara 1982.

⁴² Ertek Morkoç, s. XLVII.

⁴³ a.g.e, s. LI.

⁴⁴ Bilge Kaya, *Nazîre Mecmûaları Ve Hisâli'nin Metâliü'n-Nezâiri*, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 6, S. 8, 2005/1, s. 48.

⁴⁵ Ertek Morkoç, s. XXXV.

⁴⁶ M. Fatih Köksal, *Edirneli Nazmi, Mecma'ü'n-Nezâir (İnceleme-Tenkitleli Metin)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2001.

nazîreler, nazîre benzeri şiirler, divan şiirinde nazîre geleneği ve nazîre mecmûaları hakkında detaylı bilgi verilmiştir.⁴⁷

Nazîre mecmûalarının dördüncüsü Kanuni Sultan Süleyman'ın bendelerinden Pervane bin Abdullah'ın, 968/1560'ta yazmış olduğu Pervane Bey Mecmuası'dır. İstanbul Bağdat Köşkü Kütüphanesi'nde 406 numarada kayıtlı bu mecmûa, 641 varaktır ve 430 şâirin şiirlerini ihtiva etmektedir.⁴⁸

Son büyük nazire mecmuası Budinli Hisâlî'nin 1651 yılından önceki bir zamanda derlendiği tahmin edilen Metâliü'n-nezâir'dir. Bu mecmûa derleyeni belli nazîre mecmûalarımızdan, yalnızca matla'ları ihtiva etmesi, beyitleri bir araya getirirken zemin şiirin belirtilmemesi gibi yönleriyle diğer nazîre mecmûalarından farklıdır.⁴⁹

Alfabetik düzene göre tanzim edilmiş olan Metâliü'n-nezâir'in Nuruosmaniye'deki nüshası toplam 670 varaktır. Mecmûanın başındaki eserin çoğunluğu Türkçe matla'lardan oluşmakta; yer yer Arapça ve Farsça matla'lar da bulunmaktadır. Eser iki ciltten oluşmaktadır. İki ciltte yaklaşık bin şaire ait on iki bin kadarı birinci ciltte olmak üzere toplam yirmi yedi bin civarında matla' bir araya getirilmiştir.⁵⁰ Mecmuanın Budinli Hisâlî'nin el yazısı ile olan nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi 4252–4253 numarada kayıtlıdır.⁵¹

Türk edebiyatında mecmua örnekleri XV. yüzyıldan itibaren verilmeye başlanmıştır. Bugün ise yazma eserlerin bulunduğu belli başlı kütüphanelerde incelenmeyi bekleyen çok sayıda mecmua bulunmaktadır.

II. ŞİİR MECMUALARI

Klasik Türk edebiyatımızda sayısı azımsanamayacak boyutta şiir mecmuaları ile karşılaşırız. Her dönemde olduğu gibi eski dönemlerde de beğeni olgusu insanları bazı faaliyetlere itmiştir. Şiirle ilgilenen bazı kimseler bunu ilgilenme boyutunun bir adım daha ötesine götürerek beğendiği şiirleri bir defterde toplamışlardır. İşte şiirlerin toplandığı bu defterlere şiir mecmuası diyoruz. Bu mecmualar; mecmuayı yazan kişinin

⁴⁷ Kaya, s. 48.

⁴⁸ a.g.e, s. 48.

⁴⁹ a.g.e, s. 49.

⁵⁰ a.g.e, s. 49-50.

⁵¹ Ertek Morkoç, s. XXXVI.

şiiir zevkini yansıması bakımından, oluşturulduğu dönemin genel beğenisini bugünlere taşıması yönüyle, divanı olmayan şairlerin şiiirlerinin muhafaza edilmesi ve divanları olan şairlerin divanlarında olmayan şiiirlerin bu defterlerde toplanması nedeniyle edebiyat tarihi açımdan önemli eserlerdir.

a. Şiiir Mecmualarının Sınıflandırılması

Yazma eserlerin bulunduğu kütüphanelerde binlerce mecmua vardır. Bunlar düzenlendikleri konulara göre değişiklikler göstermektedir. Tek bir konuda yazılan mecmualar olduğu gibi birden fazla konunun işlendiği mecmualar da vardır. Eserler Arapça, Farsça, Türkçe gibi değişik dillerde ve nazım ya da nazım, nesir karışık biçimde bulunmaktadır.⁵²

Mecmualar tek bir konuyu içine alan yazıları topladığı gibi, değişik konuları da içine alabilir. Hatta değişik dillerde de olabilir. Mecmualar kendi aralarında şöyle bir tasnife tâbi tutulabilir:

1. Nazire mecmuaları,
2. Şiiir mecmuaları,
3. Türlü konuların bir araya getirilmesi ile oluşturulan mecmualar,
4. Aynı konu ile ilgili eserlerin bir araya gelmesi ile oluşan mecmualar,
5. Tanınmış kişilerce hazırlanmış, birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar,⁵³
6. Münşeât mecmuaları.

Bu genel tasnifin yanında Yasemin Ertek Morkoç'un doktora tezinde sadece şiiir mecmualarıyla ilgili ayrı bir grupta yapılmaktadır:

- a. Ayrı bir gelenek oluşturan nazire mecmuaları,
- b. Değişik şairlerin şiiirlerinden seçmelerin yapıldığı şiiir mecmuaları,
- c. Sadece tek bir şekil ve türdeki şiiirlerin toplandığı mecmualar,
- d. Değişik şairlerin divanlarının bir araya getirildiği mecmualar,
- e. Cönkler.⁵⁴

⁵² a.g.e, s. VI.

⁵³ Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi Giriş*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, s. 166-167.

⁵⁴ Ertek Morkoç, s. VIII.

Mecmu'atü'l Eş'ar, içinde değişik şairlerin şiirlerinden seçmelerin yapıldığı şiir mecmuaları grubuna dâhil edilebilir. Mecmuada seçilen şiirlerin tamamının nazım şekli gazeldir. Buradan yola çıkarak gazel türü ile ilgili kısa bilgi vermeyi uygun bulduk.

Gazel

Gazel lugat manası “Kadınlarla âşıkane yarenlik etmek” olan Arapça bir kelimedir. Edebi bir ıstılah olarak bilhassa aşk, güzellik ve şaraptan bahseden küçük şiirler için kullanılır.⁵⁵

Gazel, klasik yapısını kazanmadan önceki ilkel biçimiyle Arap edebiyatında kullanılmıştır. Gazelin kökeni, kaynağı Arap edebiyatına dayanmaktadır. Oradan İran edebiyatına, bağımsız bir nazım biçimi halini aldıktan sonra da Türk edebiyatına geçmiştir. Gazel XIII. yüzyıldan sonra müslüman Türk şairlerince benimsenmiştir. Gazel nazım şeklinin müstakil bir hal almasında önceki dönemlerden daha gözde olması, tasavvufun etkisi, Selçuklular ve Gaznelilerin hâkimiyetinin azalması ile şairlerin memduhlarından uzak kalması etkili olmuştur.⁵⁶ Türk edebiyatında gazel nazım şeklinin gerek biçim gerek içyapı, gerekse konu yönüyle kendini bulması XIV. yüzyılda olmuştur.

Gazel, beyit nazım birimiyle kaleme alınır. Beyit sayısı, 5-12 arasında değişir.⁵⁷ Beyit sayısı 3-61 arasında yazılmış gazeller de vardır.⁵⁸ 12 beyitten fazla olan gazellere müzeyyel veya mutavvel (uzatılmış) gazel denir. Çoğunlukla 5-7 beyit arasında yazılır.⁵⁹ İlk yıllarda 15 beyite kadar hatta daha uzun olan gazellerin beyit sayısı yüzyıllar ilerledikçe azalmıştır.⁶⁰

Gazelin ilk beyitine matla, matladan sonra gelen beyte hüsn-i matla; son beyitine makta, maktadan önce gelen beyte hüsn-i makta adı verilir. Gazelin en güzel beytine şah beyit veya beytü'l-gazel denir. Şair mahlasını genellikle makta beyitinde veya bir önceki beyitte söyler. Mahlasın geçtiği beyte mahlas beyiti veya tahallüs denir.⁶¹

Bir gazelde birden fazla musarra beyit bulunabilir. Böyle gazellere “zü'l-metâli” gazel denir. Gazelin her dizesi aynı kafiye de ise böyle gazellere, musarra ya da müselsel

⁵⁵ Ahmet Ateş, “Gazel”, İslam Ansiklopedisi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir 1997, c. 4, s. 730.

⁵⁶ Ateş, s. 733.

⁵⁷ İskender Pala, “Gazel” Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul 2004, s. 165.

⁵⁸ Filiz Kılıç, “Gazel”, Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara 2005, s. 216.

⁵⁹ Pala, s. 165.

⁶⁰ Kılıç, s. 216.

⁶¹ Kılıç, s. 215.

denir. Bazen matlanın bir dizesi veya tamamı gazelin son beytinde tekrar edilir buna redd-i matla denir.⁶²

Şair mahlasını makta yahut hüsn-i maktada söyler böylece beyit ikinci bir ad alır: mahlas beyiti ya da mahlashâne. Şairlerin mahlasını tevriyeli kullanmasına hüsn-i tahallüs denir.⁶³

Gazelde öncelikle beyit güzelliğine önem verilir. Eğer bir gazelde beyitler yalnız vezin ve kafiyeleri ile değil, anlamları bakımından da birbirine bağlanmış yani bütünüyle bir konu ele alınıp işlenmişse böyle gazellere “yek-âhenk”; bütün beyitler aynı güç ve güzellikte söylenmişse böyle gazellere “yek-âvâz” gazel denir.⁶⁴

Matlardan sonra gelen beyitlerin ilk ve ikinci mısra ortalarının ilki mısraların sonu ile kafiyelendiği gazeller musammat gazel, bunların mısra ortalarındaki kafiyeleri de iç kafîye şeklinde adlandırılır.⁶⁵

Gazel, Divan şiirinde şairlerin en çok kullandıkları nazım şeklidir. İçerdikleri konulara ve bu konulara bağlı üsluplara göre gazeller çeşitli adlarla anılmıştır. Bunlar:

a. Âşıkâne Gazel: Aşkla ilgili her türlü acı sıkıntı mutluluk sevgi yakarış vb içli duyguların anlatıldığı gazellerdir.

b. Rindâne Gazel: İçkiyle ilgili çeşitli düşünceler, dünya ve hayata aldırış etmeme yaşamaktan zevk alma konularını işleyen gazellere denir.

c. Şûhâne Gazel: Kadın ve ten zevklerinin ağır bastığı bir aşkı anlatan gazellere denir.

d. Hâkimâne Gazel: Hayat dersi veren öğretici ve veciz söyleyişli gazellere denir.⁶⁶

Sonuç olarak gazelin en belirgin özelliği şairin ruh âlemindeki yoğun duygulanımların şiire yansıtıldığı tür olmasıdır.

b. Seçme Şiir Mecmualarının Edebî Kültür Açısından Önemi

Şiir mecmuaları, edebiyat tarihimizi aydınlatması, devrinin şiir zevkini yansıtması açısından son derece önemlidir. Mecmualar bize, oluşturulduğu dönemde ilgi gören şairler ve bu şairlerin hangi şiirlerinin daha revaçta olduğu ile ilgili fikirler

⁶² Pala, s. 165.

⁶³ a. g. s, s. 165.

⁶⁴ Kılıç, s. 216.

⁶⁵ a. g. e, s. 216.

⁶⁶ a. g. e, s. 216-217.

verir. Yine mecmualardan şairlerin şiir anlayışları, tercih ettikleri kafiye, redif ve vezinler konusunda değerli bilgilere ulaşmak mümkündür.

Fatih Köksal'ın Tarlan'ın mecmualarla ilgili makalesinden yola çıkarak aktardığına göre mecmualar, bir devrin düzenleyen şahsın üzerinde tekâsüf eden edebi zevkini, san'at anlayışını, ruhî ihtiyaçlarını ve edebiyat zeminini bize aksettiren eserlerdir. Tarlan bu makalesinde, birinci safa geçen şairlerin başarı sırlarını bunlar sayesinde keşfedebileceğimizi, tezkirelerde divan sahibi olarak geçen fakat divan metni elde bulunmayan şairlerin birçok şiirleri ile ara sıra başarılı şiirler kaleme almış heveskâr şairlerin şiirlerini bugüne kadar bu mecmualar sayesinde geldiğini, nazire ve tahmisleri barındıran mecmualar sayesinde etkileme ve etkilenmelerin tespit edilebileceğini belirtmektedir.⁶⁷

Tarlan'a göre mecmuayı derleyen şairlerin şiire aşına oldukları için divanlarda müretteplerin düştükleri imlâ hatalarına mecmua derleyicilerinin düşmediğini, bu nedenle mecmuaların divanlardan daha güvenilir olduğuna dikkat çekmektedir.⁶⁸

Mecmualar, yukarıda da söylediğimiz gibi şairlerin divanlarında olmayan şiirlerinin mecmualarda karşımıza çıkması bakımından önemlidir. En tanınmış şairler bile mecmualarda yeni şiirleriyle karşımıza çıkmaktadır. Söz gelimi incelemiş olduğumuz bu mecmuada Zafî'nin Divanı'nda olmayan iki, Hayalî'nin Divanı'nda olmayan bir şiiri, Figanî'nin Divançesi'nde olmayan bir şiiri, Rahmî'nin Divanı'nda olmayan iki şiirini tespit ettik.

Mecmuaların edebiyatımıza bir başka katkısı ise divanları olmayan şairlerin şiirlerini bizlere aktarmasıdır. O şiirler, mecmualarda olmasa arada kaybolup gidecekken mecmualar sayesinde kendilerini yüzyıllar sonrasına aktarmaktadır. Yine bu mecmualar sayesinde tezkirelerde izine rastlanmayan şairler arası ilişkileri, dostlukları ve türlü yakınlıkları tespit etmek mümkündür.

Mecmualar oluşturulduğu dönem ve bulunduğu çevrenin dil özelliklerini yansıtmaktadır. Bu yönüyle mecmualar dil çalışmaları açısından da önemli kaynaklardır. Divanlardaki temel şiirlerle mecmuadaki şiirler arasında farklılıklar bulunabilmektedir. Bu farklılıklar şiirlerin tasnif edildiği dönemin dil özelliklerini yansıtmaktadır.

⁶⁷ Köksal, *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 65.

⁶⁸ a. g. e., s. 65.

İKİNCİ BÖLÜM

A. MECMU'ATÜ'L-EŞ'AR

I. İnceleme Konusunun Çerçevesinin Oluşturulması

XV. ve XVI. yüzyıllarda yaşamış şairlerin seçme şiirlerinden oluşan Mecmu'atü'l-Eş'ar'ın incelenmesi konumuzu oluşturmaktadır.

Genel olarak dönemlerle ilgili bilgi verdikten sonra Arap ve Türk edebiyatında mecmua geleneğinden bahsettik. Mecmua deyince akla ilk bu alanda önemli bir yekünü teşkil eden nazire mecmuaları gelir. O nedenle nazire mecmualarını ayrıntılı bir şekilde incelerken şiir mecmualarından farklı tutulan diğer mecmua içeriklerine derinlemesine girmedik.

Mecmuanın nüsha tavsifinden sonra mecmuanın düzenleniş şekliyle ilgili bilgi verildi. Düzenleniş şeklinde belli bir kurala bağlı kalınmadığı görüldü. Mecmuanın kim tarafından, ne zaman oluşturulduğuna dair bir not olmadığından mecmuada şiirleri bulunan şairlerin ölüm tarihi esas alınarak yaklaşık bir tarih vermekle yetinildi.

Eserin kendi türünde diğer eserler arasındaki yerini tespit etmek için Ömer Bin Mezîd'in Mecmu'atü'n-Neza'ir'i, Pervane Bey Mecmuası ve Eğridirli Hacı Kemal'in "Câmiü'n- Nezâir'i"yle karşılaştırıldı. Karşılaştırmada mecmuanın düzenleniş şekli, içerdiği türler, mecmuada şiirleri bulunan şairler, şiir sayıları ve oluşturulduğu dönemler göz önüne alındı.

Mecmuada kullanılan yazı, eserin ilk sayfasında bulunan süsleme, çizgilerin sayısı ve şeklinden yola çıkılarak yazmanın modern tasarım açısından değerlendirmesini yaptık. Bu değerlendirmede, Mustafa Çıpan'ın "Derviş Avnî Güfte ve Şiir Mecmuası" adlı eserini esas aldık.⁶⁹

Mecmuadaki şairlerin biyografileri, yaşadıkları dönem göz önüne alınarak verildi. Buna göre sırasıyla Necatî, Mesihî, Figanî, Zatî, Bakî, Hayalî, Rahmî, Rizayî, Emrî'nin hayatları ve edebi kişilikleri anlatıldı.

⁶⁹ Mustafa Çıpan, *Derviş Avnî Güfte ve Şiir Mecmuası*, Konya Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Derneği, Konya 2000.

Sonraki bölümde mecmuadaki şiirlerin incelenmesine geçildi. Gazellerin matla‘ beyitleri, mecmuadaki varak numaraları ve sırasına göre gazel numaraları verildi. Şiirlerin muhteva, mazmun ve ortak imajlar yönünden mukayesesi yapıldıktan sonra gazellerin kafiye, redif ve vezinlerine göre tasnifi yapıldı. Şiirlerin, şairlerin divanlarındaki şiirlerle karşılaştırılması yapıldı. Aralarındaki farklılıklar tespit edildi. Bu farklılıklar, metnin çeviri yazı kısmında da dipnot olarak verildi.

Şairlerlerin kendinden önce yaşayan şairlerden ya da kendi devrinde yaşayan çağdaşlarından etkilenmeleri kaçınılmazdır. Buradan yola çıkarak şairler arasındaki etkileşimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Şiir mecmuaları içerdiği şiirler bakımında musannifin edebi zevki ve sanat anlayışını yansıtmaktadır. Mecmuadaki şairlerin seçimi, bu şairlerden seçilen şiirleri değerlendirerek musannifin edebi zevkini tespit etmeye çalıştık. Dördüncü bölümde ise Mecmu‘atü‘l-Eş‘ar‘ın metin çeviri yazısını verdik.

II. Mecmu‘atü‘l-Eş‘ar‘ın Bulunduğu Kütüphane ve Nüsha Tavsifi

Mecmu‘atü‘l-Eş‘ar, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi yazma bağışlar bölümünde 172 numarada kayıtlıdır.

Bu şiir mecmuasında Zatî‘nin doksan üç, Bakî‘nin - üç şiiri iki kez yazılmış olmakla birlikte - toplam sayı kırk bir, Hayalî‘nin on dokuz, Necatî‘nin beş, Mesihî‘nin beş, Rahmî‘nin dört, Figanî‘nin dört, Rizayi‘nin bir, Emrî‘nin bir, toplam dokuz şairin yüz yetmiş üç şiiri bulunmaktadır.

Başı: (vr 1b) “Nola ākṣa Şu gibi eşk-i revānum bāĝ bāĝ
Seyr ider āĝyārlar sebz-i revānum bāĝ bāĝ”

Sonu: (vr 44b) “Düşmen uludu Şimdi ilerlerde Necātī
Her ķande ki görse ānı it gibi sürürdi.”

Mecmuanın istinsah kaydı ve istinsah tarihi yoktur.

Yaprak: 44 (Zahriyyede karalamalar vardır.) 1b‘den itibaren şiir başlamaktadır. Son sayfa 45a boştur.

Mecmua, kalın ve aharsız bir kâĝıda talik yazıyla oluşturulmuştur. Mecmua‘daki tek süsleme şiirlere başlanan 1b sayfasındaki süslemedir. 1b‘nin kenarında ve 2a‘nın üstünde vakıf mührü vardır. Bazı yapraklar tahrip olmuştur. Üstüne yabancı madde damladığı için yer yer okunamayan bölümler bulunmaktadır.

Ölçüler: 20 x 11 Yazı ölçüleri kenar çizgileri ile sabitlenmiştir.

Satır: Çift sütunlu, genellikle ikişerli bölümlere ayrılmıştır. Her bir bölümde bir gazel yer almaktadır. Her bir bölüm bir iki şiir dışında 5'er satırdan oluşmaktadır. Her sayfada 10'ar satır yazılıdır. Bazı sayfalarda dış çizgilerle ayrılmış bu iki bölüm arası boştur. Bazı sayfalarda ise beyitler sağdan sola doğru yükselttirilerek yan yazılmıştır.

Yazı: Tâlik. Şiirlerdeki yazı karakterine baktığımızda aynı müstensihin kaleminden çıkmış izlenimi vermektedir. Şiirler siyah mürekkeple yazılmıştır.

Sözbaşı: Kahverengi zemine koyu mavi, açık mavi ve kırmızı renkler kullanılarak siyah çizgilerle motif oluşturulmuştur. Bu süsleminin ortasına "Mecmu'atü'l-Eş'ar Zâti" yazılmıştır.

Kâğıt: Kalın sarımtırak, bazı yapraklar koyu sarıya kaçarken bazıları da açık kahveyi andırmaktadır. Kâğıt, aharsız ve filigransızdır.

Cilt: Miklepli, şirazesi dağılmış, ebrulu mukavvadır. Sertabın sol üst tarafı açılmıştır. Salbek, şemse, zencirek, köşebent yoktur.

Ketebe kaydı bulunmayan mecmuanın tertib tarihi hakkında sağlıklı bir bilgiye sahip değiliz. Mecmua'da yer alan şairlerin ölüm tarihlerini ve musannifin kullandığı dil özelliklerini dikkate alarak tahmini bir tarih belirtmek durumundayız. Musannifin dil özellikleri ve şairlerin yaşadıkları dönem göz önüne alındığında eserin, 16. yüzyıl sonları ile 17. yüzyılın başlarında oluşturulmuş olma ihtimali yüksektir.

Mecmua'da eserin kime sunulduğuna dair herhangi bir not yoktur.

44 varaktan oluşan mecmua talik yazıyla yazılmıştır. Mukavva cilt üzerine ebru işlemeli desenlidir. Mecmua Halet Efendi ilavesiyle Mecmu'atü'l-Eş'ar, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 2176 172 no'lu yerde bulunmaktadır. Miklaplı, şirazesi dağılmış, üzerine ebrulu kâğıt yapııştırılmış mukavva bir cilt içinde 44 yaprak, 20 x11 ebadında, aharsız, sarımtırak bir kâğıt kullanılmıştır. Her sayfada harekesiz, siyah bir ta'likle iki sütun halinde 10 satır bulunmaktadır. Metnin müellifi ve telif tarihi bilinmemektedir. Bazı sayfalarda 1,5 cm olan iki sütun arasına aşağıdan yukarıya her sütuna bir beyit gelecek şekilde çaprazlama yazılan beyitlerle karşılaşılır.

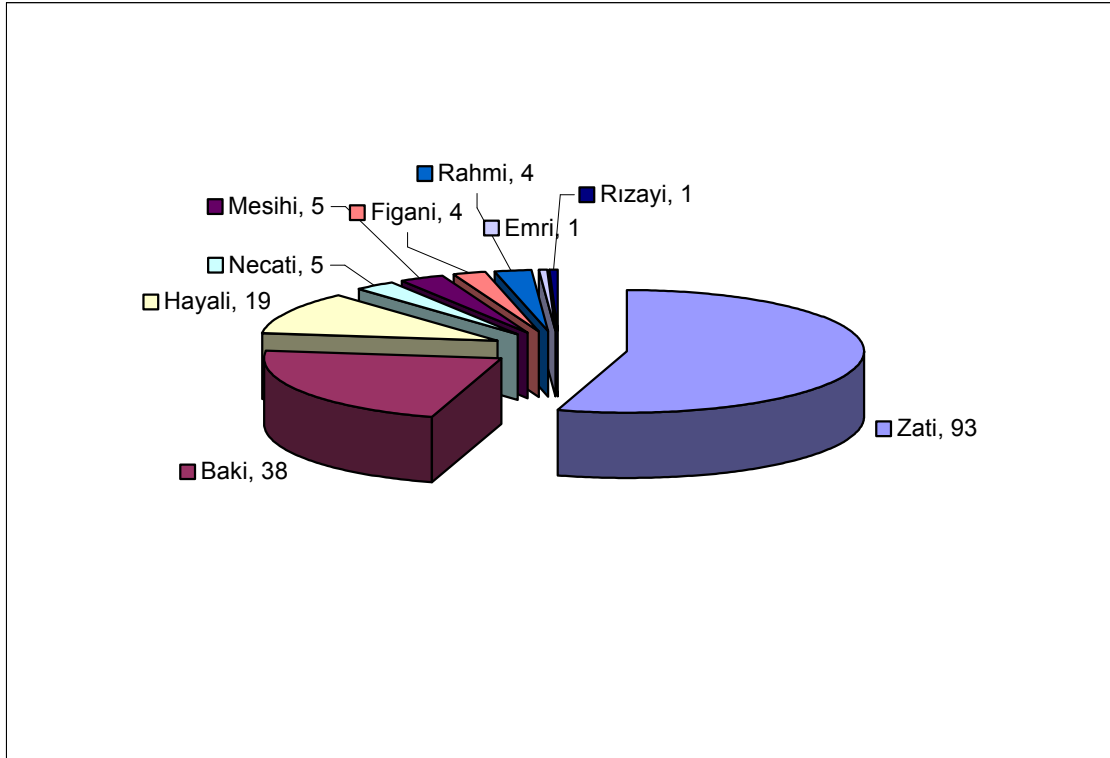
Beyitler iki sütun halinde olup genellikle kırmızı olmakla birlikte arada siyah renkte çift çizgili çerçeve içine alınmıştır. Bazı sayfa kenarlarında ilaveler mevcuttur.

Eserin dış görünüşüne bakacak olursak, şirazesi zamanla olan savaşı dağılarak vermiştir. Sertabın üst kısmı miklaptan ayrılmıştır.

Asıl metin 1b sayfasının başında bulunan bir tezhibin altındaki Zati'nin şiiriyle başlamaktadır. Bu sayfada iki sütundan oluşan şiirin sağ kenarlık çizgisinin yanında vakıf mührü vardır. Mühürde “Vakf-ı Derviş Esrar Mevlevî der Hankah-ı Galata” yazmaktadır. Aynı mühür, 2a'nın en üst orta kısmında da bulunmaktadır.

Yazma eserlerin sonunda yer verilen ferağ kaydı, mecmuada yoktur. Eserin müstensihisi ile ilgili bilgi olmadığı gibi hangi tarihte kaleme alındığı ile ilgili de bir bilgi yoktur. Eserde yer verilen şairlerin yaşadığı dönemlerden yola çıkarak eserin 16. yüzyıldan sonra kaleme alındığı düşünülebilir.

Mecmuada yüz yetmiş üç gazel bulunmakla birlikte Bakî'ya ait üç şiir iki kez yazılmıştır. Mecmuada Zati'nin doksan üç; Bakî'nin otuz sekiz; Hayalî'nin on dokuz; Mesihî ve Necatî'nin beş; Rahmî ve Figanî'nin dört, Emrî ve Rizayî'nin bir şiiri bulunmaktadır. Mecmuada mahlası olmayan bir şiirin Bakî'nin divanında olduğu tespit edilmiştir. 10 beyitlik bu şiirin ilk 5 beyti mecmuaya alınmıştır.

Grafik 1
Mecmuadaki Şiirlerin Şairlere Göre Dağılımı

III. Mecmuanın Düzenleniş Şekli ve Tasnif Edildiği Dönem

Mecmua geleneğinde mecmualar düzenlenirken farklı kriterler kullanılmıştır. Birden fazla türde şiirlerin toplandığı mecmualarda türler karışık olarak verildiği gibi divan düzenindeki gibi ya türlere göre; kaside, musammat ve gazellerin sıralandığı ya da şiirlerin kafiye ve vezinlerine göre sıralandığı görülür.

Bizim çalışmamızda şiirlerin sıralanışında musannifin herhangi bir kurala bağlı kalmadığı görülmektedir. Mecmua Zati'nin şiiriyle başlar, Necatî'nin şiiriyle biter. Şiirlerin sıralanışında kafiye ya da vezin esas alınmamış, şairler de karışık olarak verilmiştir.

IV. Mecmuadaki Şiirlerin Bazı Nazire Mecmualarındaki Şiirlerle Karşılaştırılması

Bir seçme şiir mecmuası olan Mecmu'atü'l-Eş'ar, üç farklı nazire mecmuasıyla karşılaştırıldı. Karşılaştırma sırasında eserlerin düzenlendiği dönem, eseri düzenleyen kişi, eserin düzenleniş şekli, mecmuada şiirleri bulunan şairlerin sayısı, mecmuadaki şiir sayısı ve her iki mecmuada şiirleri bulunan şairler ve şiir benzerlikleri değerlendirildi. İncelemeye edebiyatımızda derleyeni belli ilk mecmua olan Mecmü'atü'n-Neza'ir'le başladık. Eser XV. yüzyılda derlenmiştir. Bizim çalışmamızdaki şairlerin yaşadığı dönemden önce olması nedeniyle şair kadrosu farklıdır.

1. Mecmu'atü'n-Neza'ir: Mecmu'atü'n-neza'ir, 840 /1437'de derlenmiş bir nazireler mecmuasıdır. Derleyen, Ömer bin Mezîd'dir. Derleyici, 6 bahre ayırdığı şiirleri, uyak düzenine göre ayrıca bir sıra içersinde düzene koymuştur. Yapıtta 84 şairden 397 şiir bulunmaktadır. Her bahrin başında derleyicinin, o bahrin ölçüsünün kolayca bellekte kalması için yazdığı bir ya da birkaç beyitlik bir manzume bulunmaktadır.⁷⁰

⁷⁰ Mustafa Canpolat, *Mecmu'atü'n-Neza'ir*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1982.

a. Mecmu'atü'n- Neza'ir Model Şair Kadrosu:

Ahmedî (30), Ahmed-i Da'î (3), Yahyaoğlu (4), Şeyhî (5), Kanberoğlu (1), Şemsi (2), Şirazi (4), Dehhani (1), Gülşehri (1), Muhammed Sinobî (1), Hasanoğlu (1), Mukîmî (3), Hassan (3), Nebî (1), Nesimî (6), Atayî (2), Sahîbî (2), Sultan (1), Safî (1), Fethü'ddin (1), Muhsin (1), Kîmiyâ (1), Ömer (3) olmak üzere toplam 24 şair bulunmaktadır.

b. Model Şiirlere Yazılan Nazireler

Bu bölümde toplam 24 şairin 78 model şiiri vardır. Şairler arasında 30 model şiirle Ahmedî eserde en çok şiiri bulunan şairdir. 6 şiiriyle Nesimi ikinci sırada, onu 5 şiirle Şeyhi takip etmektedir. Mecmuada on bir şairin birer şiiri alınmıştır.

Mecmu'atü'l-Eş'ar'daki hiçbir şiir Mecmu'atü'n-Neza'ir'de bulunmamaktadır. Bunun nedeni iki eser arasındaki yüzyıl farkı gösterilebilir.

2. Câmiü'n-Nezâir: Karşılaştırmada incelediğimiz ikinci mecmua çalıştığımız mecmuadan önce oluşturulan Eğridirli Hacı Kemal tarafından 918/1512'de hazırlanan, Câmiü'n-nezâir adlı eserdir. Bu eserde Eğridirli Hacı Kemal'in kendi şiirleri de dahil 266 şâirin şiirleri bulunmaktadır.

Mecmu'atü'l Eş'ar'daki şiirlerle Câmiü'n-Nezâir'deki şiirleri karşılaştırdık. Bu karşılaştırmayı Yasemin Ertek Morkoç'un doktora tezinden yaptık.⁷¹ Câmiü'n-Nezâir'de mecmuamızdaki beş şairin 119 şiiri bulunmaktadır. Şiirlerin dağılımı şöyledir: Necatî'nin 84, Zatî'nin 22, Rızayî'nin 9, Mesihî ve Hayalî'nin 2 şiiri. Bu şairlerden Zatî'nin 3'ü model şiir, 1'i nazire; Necatî'nin 1 naziresi olmak üzere toplam 5 şiir bizim çalıştığımız mecmumuada bulunmaktadır. Mecmuada varak 15a'da bulunan 54'üncü şiir, Ahmedî'nin aynı kafiyedeki şiirine naziredir. Bu şiire Necatî'nin 2 olmak üzere toplam 10 nazire yazılmıştır. Şiirin matla'ı aşağıdadır:

Zatî vr 15a

Şol siyah⁷² haliñ zenaḥdānında ey hūrşid-ḥad
Bir ḥabeşdir Mısr zindānında maḥbūs-ı ebed⁷³

Ahmedî'nin Model şiir

Fırkatüñüñ ḥarḳatından yaḳılur cānum meded
Ḥasretüñün miḥnetinden ḳurur uş cānum meded⁷⁴

⁷¹ Ertek Morkoç, a.g.e.

⁷² Divanda "kara"

⁷³ Mecmu'atü'l Eş'ar, vr 15a-g. 54.

Mecmuada varak 4b'de 12. şiir olarak verilen Zatî'nin şiiri, Câmiü'n-Nezâir'daki sayfa 456'da 479 numaralı şiirdir. Model şiire yazılan nazire yoktur.

Zatî vr 4b

Şahrâda kaçdı benden ol âhû cayır cayır
Yağsa 'aceb mi taşları âhum bayır bayır⁷⁵

Zatî'nin Model Şiiri

Şahrâda kaçdı benden ol âhû bayır bayır
Yağsa 'aceb mi taşları âhum cayır cayır⁷⁶

Yine Zati'nin mecmuadaki başka bir şiiri de Câmiü'n-Nezâir'de sayfa 775'de 897 numaralı şiir olarak verilmiştir. Model şiirler içinde bulunan bu şiire yazılmış nazire yoktur. Şiirin matla'ı aşağıdadır.

Zatî vr 24a

Nolduñ inlersin felek hercâyî cānānuñ mı var
Seyr ider her menzili bir mäh-ı tābānuñ mı var⁷⁷

Mecmuada 24a'da Zati'ye ait şiir, Câmiü'n-Nezâir'de sayfa 619, 707 numaralı model şiirdir. Bu şiire yazılmış bir nazire yoktur. Şiirin Matla'ı aşağıdadır.

Zatî vr 24a

Dem-be-dem seyl-âb-veş eşk-i revānum çağlar
Döginüp taşlarla ağlar hālūme ırmağlar⁷⁸

Her iki mecmuada bulunan bir başka şiir yine Zati'nindir. Mecmuadaki 33a'daki şiir, Câmiü'n-Nezâir'de sayfa 1046'da, 1215 numaralı şiir olarak verilmiştir. Mecmuada nazire olarak belirtilen şiirin model şiiri verilmemiştir. Aynı kafiyede Necatî'nin de bir şiiri nazire olarak gösterilmiştir. Şiirin matla'ı aşağıdadır:

Zatî vr 33a

Gök kebüterdür hevā-yı rif'atūnde bu felek
Hāleyi aña kamer halhāl idüpdür ey melek⁷⁹

Mecmu'atü'l-Eş'ar'daki dokuz şairden beşinin şiiri Câmiü'n-Nezâir'de de mevcuttur. Her iki mecmuada ise Zati ve Necatî'ye ait olan beş şiir vardır.

⁷⁴ Ertek Morkoç, s. 276, g. 257.

⁷⁵ *Mecmu'atü'l-Eş'ar*, vr 4b, g. 12.

⁷⁶ Ertek Morkoç, s. 456, g. 479.

⁷⁷ *Mecmu'atü'l-Eş'ar*, vr 24a, g. 90.

⁷⁸ a.g.e, vr 24a, g. 91.

⁷⁹ a.g.e, vr 33a, g. 127.

3. Pervane Bey Mecmuası: Karşılaştırma yaptığımız diğer bir mecmua Kanunî Sultan Süleyman'ın bendelerinden Pervane bin Abdullah'ın, 968/1560'ta oluşturmuş olduğu Pervâne Bey Mecmuasıdır. Eser, Topkapı Sarayı Bağdat Kütüphanesi'nde 406 numarada kayıtlıdır. Mecmûa, 641 varaktır ve 430 şairin şiirlerini ihtiva etmektedir.⁸⁰

Bizim karşılaştırma yaptığımız kısım Pervane Bey Mecmuasının 192b 237a varakları arasını kapsayan bölümdür.⁸¹

Pervane Bey Mecmuasında bizim mecmuamızdaki şairlerin tamamının şiiri bulunmaktadır. Necatî'nin on bir model şiir; bir tanesi kendi şiirine, diğerleri farklı şairlerin şiirlerine yazdığı nazireler olmak üzere toplam yirmi sekiz şiiri vardır. Bunlardan hiç biri bizim üzerinde çalıştığımız mecmuada yoktur.

Zatî'nin Pervane Bey Mecmuasında üçü model şiir olmak üzere toplam yirmi yedi şiiri vardır. Bu şiirlerden dördü bizim çalıştığımız mecmuada da mevcuttur. Mecmuada varak 2a-2b'de 4. sırada verilen Zatî'nin şiiri, Necatî'nin Pervane Bey Mecmuasında Varak 202 a-b'de 99 numaralı model şiirine söylenen naziredir. Aynı şiire bizim çalışmamızda şiiri bulunan Mesihî'nin de naziresi vardır. Model şiirin matla beyiti aşağıda verilmiştir.

Necatî Model Şiir
İşigi altun iden sâki gümüş peymânedür
Ol harâbât iy berâder şimdi devlet-hânedür⁸²

Zatî vr 2a-2b
Hüsnüñüñ meşşâtasına mihr altun şânedür
Şa'şâ'a ey mâh-ı şimîn-ten aña dendânedür⁸³

Pervane Bey Mecmuasında Necatî'ye ait olan yukarıdaki şiire Tâcî-zâde Ca'fer, Cenabî, Gedayî, Mesihî, Muhibbî birer nazire; Zatî iki nazire yazmıştır.

Çalıştığımız mecmuada Varak 6a, şiir 18 Pervane Bey Mecmuasında Varak 197/b kenarda 561. şiir olarak bulunmaktadır. Şiir herhangi bir şiire nazire olarak verilmemiş, bahirler arasına yazılan şiirlerden olduğu belirtilmiştir.⁸⁴

Zatî vr 23a
Figân-ü-nâlemün nâyın felekler istimâ' eyler
Anuñçün döne döne mevlevî gibi semâ' eyler⁸⁵

⁸⁰ Kaya, s. 49.

⁸¹ Hamdi Güldiken, *Pervane Bey Mecmuası (Varak 192b-237a)*, A.Ü Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Basılmamış Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Ankara 1983.

⁸² Güldiken, vr 202 b-203/a, şiir 106.

⁸³ *Mecmu'atüel-Eş'ar*, vr 2a-2b, g. 4.

⁸⁴ Güldiken, önsöz.

Bu şiir Pervane Bey Mecmuasında bulunan Adnî mahlasıyla şiirler yazan Mahmut Paşa'nın aşağıdaki şiirine naziredir. Pervane Bey Mecmuası'nda Zatî'nin "eyler" redifli başka bir şiiri bulunurken bizim çalışmamızdaki aynı redifli bu şiir yoktur.

Model şiir Adnî:
Şeb-i zülfünde ol meh yüzünü çünkim nihâl eyler
Peri-i tavusdan hurşide sankim sayeban eyler⁸⁶

Mecmuada varak 24a 91 numaralı şiiri Pervane Bey Mecmuasında varak 222 a-b ortada bulunan Ahmedî'nin aşağıdaki şiirine naziredir.

Ahmedî'nin Model şiiri:
Firkatünün hırfeti her dem içümi dağlar
Niçe bir ura bu mihnet yüregüme dağlar⁸⁷

Zatî vr 24a
Dem-be-dem seyl-âb-veş eşk-i revânum çağlar
Dögünüp taşlarla ağlar hâlüme ırmaglar⁸⁸

Pervane Bey Mecmuasında bu şiire, bizim çalıştığımız mecmuada şiiri bulunan Figanî ve Zatî'nin nazireleri vardır.

Mecmuada Zatî dışında Bakî'nin yazdığı bir nazire vardır. "olmaz" redifli bu şiir Adnî'nin şiirine yazılmıştır.

Bakî vr 31a
Dilâ bezm-i cihânda kimse âhır pây-dâr olmaz
Müdâm elden koma ayagı fırsat ber-karâr olmaz⁸⁹

Bakî'nin bu şiiri, Adnî mahlasıyla şiirler yazan Mahmut Paşa'nın aynı redifli şiirine naziredir. Şiir aşağıdadır.

Model şiir Adnî:
Ciger tennur-ı sinemde dem olmaz kim kebab olmaz
Gün olmaz rûz-ı cevrende gözüm yaşı şarab olmaz⁹⁰

Bu şiire çalışmamızda şiirleri bulunan Necatî Bey, Mesihî ve Zatî nazire yazmıştır.

⁸⁵ *Mecmu'atü'l-Eş'ar*, vr 23a, g. 86.

⁸⁶ Güldiken, vr 224b-225a, s. 354.

⁸⁷ Güldiken, vr 222 a-b orta, s. 323.

⁸⁸ *Mecmu'atü'l-Eş'ar*, vr 24a, g. 91.

⁸⁹ *Mecmu'atü'l-Eş'ar*, vr 31a, g. 115.

⁹⁰ Güldiken, vr 230 b orta, s. 422.

Pervâne Bey Mecmuasında Mecmu'atü'l-Eş'ar'daki şairlerinin birbirinden etkilenmelerine bakacak olursak; en çok nazire yazılan şair Necatî'dir. Necatî'ye Zafî 5, Rızayî 2, Figanî ve Mesihî 1 nazire yazmıştır.

Şair Adı	Model Şiir	Nazireler	Diğer	Mecmu'atü'l-Eş'ar'da olan	Toplam
Bakî	-	-	9	1	9
Figanî	-	1	-	-	1
Emrî	-	2	-	-	2
Hayalî	3	9	-	-	12
Mesihî	-	6	-	-	6
Necatî	11	17	-	-	28
Rahmî	-	3	-	-	3
Rızayî	-	2	-	-	2
Zafî	3	25	-	3	28
Toplam	17	65	9	4	-

Tablo 1
Pervane Bey Mecmuası'nda Şiirleri Bulunan Şairlerinin Şiirlerin Tasnifi

Üç mecmuayı genel olarak değerlendirirsek, Câmiü'n-Nezâir ve Pervane Bey Mecmuasında ortak şiirler bulunmaktadır. Bunlardan bizim mecmuamızda bulunan bir şiir diğer iki mecmuada da bulunmaktadır. Bu şiir Zafî'nin "-lar" redifli varak 24a'daki 91. şiiridir.

V. Mecmuadaki Sayfa Düzenlemelerinin Modern Tasarım Açısından Değerlendirilmesi

Ünlü reklâmcı Ivan Chermayeff'in "Zekâ ve sanatsal yeteneğin ortak bir ürünü" olarak tarif ettiği "tasarım", yalnızca model, kalıp ya da süsleme olarak algılanmamalıdır. Bütün sanatların temelinde bulunan tasarım olgusu, kendi içinde bir yapıya ve bu yapı arkasında bir planlamaya sahip olmalıdır. Tasarlama eylemi, oluşturulacak yapının organizasyonu ile ilgili her türlü faaliyeti içine almaktadır.

Bir grafik tasarım ürününün ham maddeleri olan çizgi, ton ve renk bakımından mecmuanın tasarımını şöyle değerlendirebiliriz:

1.Çizgi: Düz dikey ve yatay çizgilerle bazı sayfalarda şiirler birbirinden ayrılmıştır. Kenarlara çekilen ikili dikey çizgiler ortadan tek dikey çizgilerle iki sütun oluşturulmuştur. Aynı sütunlar şiir bitince yatay çizgiyle sabitlenmiş, ikinci şiire geçilmeden önce yine bir yatay çizgi çekilerek arada boşluk oluşturulmuştur. Bu çizgilere yüklenen anlamla (düşey: saygınlık, yatay: durgunluk) ilişkili mi bilinmez ama şiir bitimindeki yatay çizgiler: “Şimdi dur ve düşün.” der gibidir.

Mecmuadaki tek işleme 1b varaktaki Zâti'nin şiirinin üstünde olan süslemedir. Süslemenin renkleri eserin yüzyıllar karşısındaki savaşımlarını anlatırcasına yer yer solsa da bu, onun değerini sarsmamıştır. Parlak maviliklerle süsleme mağrur duruşunu okuyucuya yansıtmaktadır. Süslemenin bu hali bile eskilerin ince zevkinin en güzel yansımasıdır. Çift yatay çizgilerle ayrılan iki bölmeyi kapsayan süslemenin tam ortasında “Mecmu'atü'l Eş'ar Zâti” yazmaktadır. Çift çizgilerin üstü cami kubbelerini andırır şekilde en ortada yukarı doğru yükselen çizgi, insanı sonsuzluk iklimine çağırır gibidir. Süslemenin içi ve dışı yuvarlak küçük kıvrımlarla okuyucuya ayrı bir canlılık ve zarafet sunmaktadır.

2.Ton: Şiirler, sarımtırak ve aharsız bir kâğıt üzerine siyah mürekkeple yazılmıştır.

3. Renk: 1b varakta ilk şiirin üstünde koyu mavi, kahverengi, açık mavi ve kırmızı renklerle yapılmış bir tezhip vardır. Bu tezhip, süsleyicisinin ince zevkini mecmuaya yansıtmaktadır. Kenar çizgileri ilk sayfada kahverengi, sonraki sayfalarda kahverengi ve kırmızı karışık, sonra da sadece kırmızı renkle tamamlanmıştır. Musannif çizgi rengi seçimiyle sanki ilk sayfalarda okuyucunun dikkatini sadece şiire verdirmek istersesine tarafsız bir renk seçmiştir. Şiirler ilerledikçe şairin renkli dünyasına eşlik edercesine çizgi rengini kırmızıya dönüştürmüştür. Kâğıt rengi bazı sayfalarda koyu sarı ve açık kahve tonları arasında değişmektedir.

VI. Mecmuadaki Şairlerin Sıralanışı ve Kısa Biyografileri

Şairler biyografileri yaşadıkları dönem sırasına göre verilmiştir:

1. Necatî (? - 1509)

Klasik Osmanlı şiirinin, XV. yüzyıl ikinci yarısında Anadolu sahasında yetişmiş olan şairlerin en büyüğüdür. Asıl adı İsa olup aslında bir devşirme çocuğudur. Çocukluğunda Edirneli bir hanım tarafından büyütülmüş, eğitim ve öğretimine özen gösterilmiştir. Gençliğinde Kastamonu'ya gitmiş, orada güzel yazı (hüsn-i hatt) sanatıyla ve şiirle uğraşmıştır. Şiirlerinin güzelliği ile zaman içinde memleketin diğer bölgelerinde de tanınıp sevilmiştir. Bu arada gazellerindeki ince zevk, çağın ünlü şairi Ahmed Paşa'nın dikkatini çekmiştir. Daha sonra şiirleri Fatih'in takdirini kazanmıştır. Kaside ve gazellerini beğenen Fatih Mehmed Han, onu Divan Kâtipliği'ne tayin etmiştir.

İstanbul'a gelen Necatî, Fatih'in ölümünden sonra tahta geçen oğlu II. Bayezid (1431-1512)'in da taktir edip değer verdiği bir şair olmuştur. Necatî önce Şehzade Abdullah'la Karaman sancak beyliğine gönderilir. Şehzadenin ölümünden sonra İstanbul'a döner. Kısa bir süre sonra Şehzade Mahmud'a nişancı olarak Manisa'ya gider. Şehzade Mahmud'un da ölmesi, Necatî'yi derinden sarsar. İstanbul'da tekrar döner ve bundan sonra başka bir görev almaz. Necatî Şehzade Abdullah için iki, Şehzade Mahmud için bir mersiye yazmıştır.

Kendisine bağlanan aylıkla Vefa Semtindeki evinde yaşamış ve burada 25 Zilkade 914 (17 Mart 1509) tarihinde vefat etmiştir. İstanbul Belediyesi'nce yaptırılmış olan mezarı, şimdiki Yeni Manifaturacılar Çarşısında ilk İstanbul Kadısı Hızır Bey'in mezarı ile yan yanadır. Daha sonra Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan'ın teşebbüsüyle çarşı avlusuna hatırası için bir taş dikilerek üzerine şairin şu beyti yazdırılır:

“Bir seng-dil firâkına ölen Necâtî'nin
Billâhi mermer ile yapasız mezârını”

Necatî'nin elde bulunan ve edebî bakımdan büyük değer taşıyan tek eseri Divanı'dır. Onun mesnevi tarzında eserleri bulunduğu dair Şuarâ Tezkirelerinde kayıtlar mevcut ise de bu hususta kesin bir şey söylenemez.

Necatî Divanı'nın İstanbul kütüphanelerindeki nüshalarının sayısı yirmiye aşar. Necatî Divanı'nı yeni harflerle tenkitli basımı yapılmıştır. (Necatî Beg Divanı, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yay. Ankara- 1992)

E. J.W. Gibb, şöyle demektedir: “O güne kadar görülen Türk şairlerinin en büyüğüdür. Seleflerinden daha sanatkâr, daha mahir ve daha orjinaldir. Ahmed Paşa'nın izinden gitmekle birlikte onun eseri, bir yol açıcı şairin eseri gibi bir adaptasyon ve tercüme yumağı değildir. Necatî'nin eserinin orijinalliği şairin yaratıcı hayal gücünden kaynaklanmaktadır. Şiirlerinde çok bulunan mecazlar İranî tarzda olmakla birlikte herhangi bir divandan alınmış değildir.”⁹¹

Necatî, şiirlerinde canlı tabiat tasvirlerini, halk diline ve halk psikolojisine oldukça yakın ifadelerin güçlü diliyle yakalamıştır. Ona çağının diğer şairlerinden üstün olma meziyetini kazandıran da ifade gücündeki ustalıktır. Döneminden öncekilere ve dönemdeki şairlerin şiirlerine nazireler yazmıştır. Onun şiirlerine de pek çok şair nazireler yazmıştır. Hayallerindeki incelik ve renklilik, kelime hazinesindeki zenginlik, ifadesindeki rahatlık ve rintçe davranış; sırası düştükçe söylemek istediklerini atasözleri ve halk deyimleriyle, güçlük çekmeden, yazabilmek yeteneği, Necatî'yi üstün ve başarılı şair yapan diğer vasıflardır.⁹²

Tezkirelere göre Necatî'nin başarısı halk söyleyişini, deyim ve atasözlerini kullanmakta gösterdiği ustalıktan kaynaklanmaktadır. Onun şairliği ile ilgili tezkireler farklı şekillerle ifade edilen görüş aslında aynı çizgide birleşmektedir:

Tezkireler, Necatî'nin divanından başka Münazara-yı Gül ü Hüsrev adlı bir mesnevisinin olduğunu, yazsa da bu eser elde bulunmamaktadır.

2. Mesihî (1470 ?- 1513?)

Kosova bölgesinde Priştine'de doğdu. Adı Sehî Tezkiresi'nde Mesih, diğer tezkirelerde İsa olarak geçer.⁹³ II. Bayezid'in saltanat döneminde İstanbul'a geldi ve medrese tahsili gördü. Hat sanatına merak sararak bu alanda ustalaştı. Sadrazam Hadım Ali Paşa'nın dostluğunu kazanmış ve onun Divan Kâtibi olmuştur. Ali Paşa'nın

⁹¹E. J. Wilkinson Gibb, *A History Of Ottoman Poetry*, (Osmanlı Şiir Tarihi) Tercüme: Ali Çavuşağlı, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, c. 3-5, s. 362.

⁹² İz-Kut, “Necatî”, Büyük Türk Klasikleri, Ötüken Yayınları, İstanbul 1986, c. 2, s. 221

⁹³ Mine Mengi, “Mesihî” İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1986, s. 312.

ölümünden sonra hamisiz kalan Mesihî Bosna'da küçük bir zeametle yaşamını sürdürmek zorunda kalmıştır.

Mesihî, II. Bayezid dönemi şairlerinden olup Necatî sonrasıyla Bakî öncesi Klasik Türk Şiirinin gözde şairlerindedir.⁹⁴

Kaynaklar Mesihî'nin derbeder bir yaşam sürdüğü konusunda birleşirler. Mesihî döneminin şiir anlayışına sadık kalmış rindane, âşıkane tarzda şiirler yazmıştır. İçtenliğinin yanı sıra anlatımı da oldukça sadedir. Farsça ve Arapçayı her iki dilde şiir yazabilecek kadar iyi bilmektedir. Şiirlerinde sade bir dil kullanmıştır. Hatta Divanı'nda yer yer halk arasında yaygın kullanılan deyim ve atasözlerine yer vermiştir.

Gıbb onun için şöyle der: “ Osmanlı şairlerinin ilki olarak bu şair metafizik konuları bir tarafa bırakıp gerçeklerden dem vuran Türkçe şiirler yazmıştır; okuduklarını değil gördüklerini ele almıştır; ne belagatindeki parlaklıkla okuyucularının gözünü kamaştırmayı düşünmüş ne de zekâ oyunları ile hayallerini süslemeye çalışmıştır. Bütün hedefi hem kendini hem de okuyucularını eğlendirmek dudaklarında tebessümler meydana getirmektir.”⁹⁵

Mesihî'yi kaynaklar selefleri ve halefleriyle karşılaştırır: Âşık Çelebi, “Ahmed Paşa Anadolu'da şiir binasını inşa etti; ilk sütunu Necatî ise ikinci sütunu Mesihî'dir.” der. Çağdaşı Zatî ile kıyaslar, her tür nazımda ve söz sanatlarında oldukça mahir olan Zatî'nin şiirinin güzel olduğunu, Mesihî'nin şiirinin ise cilveli, şuh ve anlaşılması daha zor olduğunu; Zatî'nin, kavramlara güzel kelimeler giydirdiğini, Mesihî'nin ise kavramlara giydirdiği kelimenin tıpatıp uyduğunu ifade eder. Hasan Çelebi, Mesihî mahlasıyla şöhret bulması oldukça münasiptir, zira Mesih (İsa) gibi akıp giden hayat suyundan yetişmiş mis kokulu kamışıyla ölü söze hayat vermiştir. Hayallerindeki incelik ve kelime seçişindeki hassasiyeti ile eşsizdir; şuara-yı Rum teslisinin üçüncü ayağıdır.⁹⁶

Şairin varlığı bilinen üç eseri vardır. Bunlar; Divan, Şehr-engiz ve Gül-i Sad Berg'dir. Şehr-engiz, edebiyatımızdaki türünün ilk örneğidir.⁹⁷

⁹⁴ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 124.

⁹⁵ Gibb, c. 1-2, s. 311.

⁹⁶ a. g. e, s. 447

⁹⁷ Mine Mengi “*Mecmua*”, İslam Ansiklopedisi, Diyanet Yayınları, İstanbul 1996, s. 312.

Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

GIBB, c. 1-2, s. 445.

1.Divan (İÜ. Ktp. Nu. 899, 668; Süleymaniye Ktp, Lala İsmail Kit. Nu. 483; Atıf Efendi Ktp. Nu. 2054/3). Divan'da Ali Paşa için yazılmış olan mersiye büyük sanat değeri taşımaktadır. Divanındaki bir murabba S. W. Jones (1774), Hammer ve Gibb tarafından Avrupa dillerine tercüme edilmiştir.

2. Şehr-engiz (İÜ. Ktp. Nu. 835, 1532, 435, 899, 981 mecmualar içinde). Edirne şehrini konu edinen şehr-engiz, ilk olarak Mesihî tarafından denenmiştir. Vezin ve şekil bakımından eskinin devamı; ancak konu tamamıyla yenidir. Özellikle tarzının en eski örneklerinden olduğu için önemli olan eser, 173 beyitten oluşan bir mesnevîdir.⁹⁸ Şair, devrin gelenek ve göreneklerini, şehrin güzelliklerini, mahalli öğeleriyle zenginleştirerek vermiştir.

3. Gül-i sadberk (Selim Ağa Ktp. Hüdayî Kit. Nu. 57). Yüz kadar mektuptan oluşan bir inşa kitabıdır.

3. Figanî (? - Ö. 938/1532)

Trabzon'da dünyaya geldi. Asıl adı Ramazan olup 1505 yılı dolaylarında doğduğu tahmin edilmektedir.⁹⁹ Bazı kaynaklara dayanarak ve bir kısım şiirlerindeki ipuçlarından hareketle delikanlılık çağlarında İstanbul'a gidip yerleştiği, sürekli olmamakla birlikte ciddi bir öğrenim gördüğü, özellikle gramer, edebiyat ve hekimlikte bilgisini geliştirdiği söylenebilir.

Figani avare yaşamına rağmen güçlü hafızası sayesinde Arapça ve Farsçayı öğrenmiştir. Âşık Çelebi'ye göre, kısa süren bir medrese tahsilinden sonra mukataa kâtipliğinde çalışırken fitrî kabiliyeti onu şiir ve edebiyatla uğraşmaya yöneltmiştir. Sehî ve Latifi, onun bir ara tabip Şah Mehmed'e şâkirdlik yaptığını ve tıpla uğraştığını kaydederler.¹⁰⁰

Genç yaşta şiir yazmaya başlayan Figanî ilk şiirlerinde önceleri Hüseyinî mahlasını kullanmış, daha sonra Figanî'yi tercih etmiştir. Aynı zamanda içkiye düşkünlüğüyle de tanınan şair, bunun sonucu olarak başıboşluk ve kararsızlık içinde toplum kuralları ile bağdaşmayan durumlara düşmüştür.

⁹⁸ Ahmet Atillâ Şentürk-Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, Ekim 2004.

⁹⁹ Abdülkadir Karahan, "*Figanî*", İslam Ansiklopedisi, Diyanet İşleri Yayınları, İstanbul 1996 c. 13, s. 57.

¹⁰⁰ Karahan, s. 57-58.

Figânî'nin şöhreti, Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Mustafa, Mehmed ve Selim'in 1530'de yapılan sünnet düğünü için yazdığı "Sûriyye" kasidesiyle daha da artmıştır. Hayalî Bey ve Zatî gibi devrin tanınmış şairlerinin kasideler okudukları bu şenliklerde Figânî'nin sûriyyesi büyük takdir görmüştür.

Genç yaşta İbrahim Paşa'ya yazdığı iddia edilen bir beyit yüzünden idam edilmiştir.

Figânî'nin şiirleri tamamen gazel ve kasidelerden ibarettir. Ahdi, Gülşen-i Şu'arâ'da onun için “ tarz-ı gâzelde bî-nazır elfâza kâdir ve üslûb-ı kâşîdede gayetle şâ'ir-i mâhir.” der.¹⁰¹ Elde bulunan tek eseri Divançe'sidir. Divançesi Abdulkadir Karahan tarafından yayımlanmıştır.¹⁰²

4. Zatî (1471-1546)

XVI. asır divan şairlerindedir. Aslen Balıkesirlidir. Ali, “Kühü'l-ahbar”da asıl adının Satılmış olduğunu yazar. Âşık Çelebi, Zatî'nin asıl adının Satılmış olduğunu, ancak çevresindekilerin kendisine Satı dedikleri, şairin de bunu Zatî şekline sokup mahlas edindiği rivayetinin halk arasında dolaştığını yazar.¹⁰³ İslam ansiklopedisinde, “Zatî'nin ağzından nakl ettiğine göre, asıl adı İvaz olup bu da ebced hesabıyla, doğum tarihi olan 876 (1471/1472) yılına tekabül etmektedir.”¹⁰⁴ denilmektedir. Bu durumda halkın rivayetine dayanan Satılmış -veya Satı- ismi gerçeğe uygun görünmekteyse de şairin söylediğine inanarak asıl adını İvaz olarak kabul etmek akla daha yakındır. Kaynaklarda Zatî'nin ailesi hakkında bilgi yoktur.

Zatî, gençlik yıllarını Balıkesir'de geçirmiştir. Geçimini çizmecilikle sağlarken şiirle de ilgilenmiştir. II. Bayezid'in saltanatı zamanında İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da nahv (sözdizimi, sintaks) eğitimi almıştır. Münecimzâde'den remil kaidelerini öğrenmiştir. Rimmallik, onun şairlik yanında diğer mesleği olmuştur. Bu sıralarda Hadım Ali Paşa'nın divan kâtibi olan Mesihî (ölm. 918=1513) ile tanışmıştır. Onun aracılığıyla Paşa'nın himayesine girmiştir.

¹⁰¹ Süleyman Solmaz, *Ahdi ve Gülşen-i Şu'arâsı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2005, s. 466.

¹⁰² Abdülkadir Karahan, *Figânî ve Divançesi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1966.

¹⁰³ Mehmet Çavuşoğlu, “Zatî”, İslam Ansiklopedisi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1997, c. 13, s. 464.

¹⁰⁴ a. g. e, s. 464.

Şeyh Vefa tekkesine intisâb etmiştir. Kendi isteği üzerine devrin şairlerinin gönderdikleri gazeller arasında Zâtî'nin bir gazelini çok beğenen II. Bayezid ona bir mansıb verilmesini buyurmuştur. Fakat şairin sağırlığı kendisine mansıb verilmesine engel olduğundan ona, Bursa'da ve başka yerlerde otuz akçelik tevliyet vermişlerdir. Düzenli bir geliri olmayan Zâtî yaşamının ileri dönemlerinde remille geçimini sağlamıştır. Bayezid Camii avlusundaki dükkânına şair olma arzusunda olan gençlere de şiir yazma konusunda yön göstermiştir. Vefatı 959 ramazan (II. teşrin 1546) ayının ikinci yarısının sonlarındadır. Vefatına devrin birçok şairi tarih düşürmüştür. Âşık Çelebi söylenen tarihleri kendisinininkiyle beraber bir müseddeste toplamıştır. Zâtî'nin evli olduğu bilinmekle beraber çocukları olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir.¹⁰⁵

Zâtî, çok yazan şairlerimizdendir. Üç ciltlik bir divanı vardır.¹⁰⁶ Bu divanlara yalnızca gazelleri alınmıştır. Divanından başka Şem' u Pervane, Ahmed u Mahmud, Ferruh-nâme adlı mesnevileri vardır. Bunların dışında Edirne Şehr-engizi, Fal-i Kur'an ve Letayif adlı eserleri bulunmaktadır. Zâtî, Şeyhi, Ahmed Paşa ve Necatî'nin yanı sıra, Divan şiirinin klasik bir görünüm kazandığı 16. yüzyıl Divan şiirine geçişte, köprü görevi üstlenmiştir.¹⁰⁷

Şiirleri sayı itibariyle çoktur. Ancak bu sözü edebî sanatlarla bezemekteki diğer şairlere üstünlüğüne engel değildir. İnce hayaller ve orijinal buluşlar Zâtî'nin şiirlerinin bariz özellikleridir. "İlimsiz şiir olmayacağı" düşüncesi onun şiirleriyle doğruluğuna şüphe düşürmüştür. Zâtî düzenli bir eğitimi olmadığı halde birbirinden değerli pek çok orijinal şiir yazmıştır. Müstesna şairliği, daha ziyâde, bütün şiirlerinde rastlanan hayâl oyunlarına, orijinal buluşlarına inhisar etmektedir. Orijinallik gayreti yüzünden şiirlerinde garip yani herkesçe bilinmeyen kelime ve deyimler çoktur. Eserleri:

1. Divan: Zâtî'nin yalnızca gazellerinden oluşan üç ciltlik bir Divan'ı vardır.¹⁰⁸ İlk ciltlerde 1003, son ciltte 800 olmak üzere toplam 1825 Gazel bulunmaktadır. Zâtî kasidelerini Divan'ına almamıştır.

¹⁰⁵ Çavuşoğlu, s. 466.

¹⁰⁶ Ali Nihat Tarlan, *Zâtî Divanı*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1967, c. 1.

Ali Nihat Tarlan, *Zâtî Divanı*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1970, c. 2.

Mehmed Çavuşoğlu- M. Ali Tanyeri, *Zâtî Divanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No.3369, İstanbul 1987, c. 3.

¹⁰⁷ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 154.

¹⁰⁸ Ali Nihat Tarlan, *Zâtî Divanı*, c.1-2, İstanbul 1967-1970; Mehmet Çavuşoğlu- Mehmet Ali Tanyeri, *Zâtî Divanı*, İstanbul 1987, c. 3.

2. Şem'ü Pervane: Ehlî-i Şîrâzî'nin aynı adlı eserini örnek alarak farklı bir eser ortaya çıkarmıştır. Mesnevi tarzında yazılan bu eser 5000 beyit civarındadır.¹⁰⁹

3. Letâyif: İki kısımdır. Biri devrin şairleri, ileri gelenleri ve sıradan kişileriyle olan ilişkilerini; diğer kısım, devrin meslek ve sanat insanlarını mizahi bir tarzda birer cümle ile tanıtır. Letâyif'in birinci ve ikinci kısmı, Mehmed Çavuşoğlu, Zâtî'nin Letâyif'i TDED, İstanbul, 1970, XVIII, 25-51; Mehmed Çavuşoğlu, Zâtî'nin Letâyif'i II, TDED, İstanbul, 1977, XXII, 143-161.¹¹⁰

4. Edirne Şhregizi: Sultan II. Bayezid zamanındaki Edirne'yi ve oranın güzellerini tasvir eder.

Bunların dışında Ahmed u Mahmud, Ferruh-nâme mesnevileri ve Fal-i Kur'an adlı bir başka eserin varlığından söz edilir.

5. Hayalî (? - 1557)

Kanunî devrinin meşhur Osmanlı şairlerindedir. Pek çok şair yetiştiren Vardar Yenicesi'nde doğdu; doğum tarihi belli değildir. İsmi Mehmed, lakabı Bekâr Memi'dir. Erken yaşta şiir yazmaya başlamıştır.

Baba Ali Mest-i Acemî adlı bir kalenderi dervişinin etkisinde kalmıştır. Bu derviş topluluğu ile İstanbul'a gelmiştir. Burada şairlik kabiliyetiyle defterdar İskender Çelebi'nin ve sadrazam Frenk İbrahim Paşa'nın teveccühünü kazanmış olan şair bu son zat tarafından Sultan Süleyman etrafındaki şairler dairesine sokulmuştur. Padişahın teveccüh ve itimat gösterdiği Hayalî, bir Osmanlı şairinin ulaşacağı son merteye olan nedimliğe kadar yükselmiştir. Padişah tarafından kendisine, "bey" unvanı verilmiştir. 964 (1556 / 1557)'te Edirne'de ölmüştür.

Hayalî, sanatıyla Zâtî ile Bakî arasında en büyük şair olarak sayılır. Şiirlerinde, tabiat tasvirleri ve hayatla ilgili psikolojik unsurlar, bilhassa dinî ve tasavvufî fikirler kaynaşmış hâldedir. Gazellerinin renkli, parlak oluşu ile ögünür. Hayalî kayıt tanımayan, avare rind bir şairdir. Âşık Çelebi'ye göre şiiri ilim kuvveti değil; derin, ruhî bir ihtiyaç ile söyler. XVI. asrın gazel sahasında en üstün örneklerini veren

¹⁰⁹ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 155.

¹¹⁰ Çavuşoğlu, s. 467.

şairlerinden olan Hayalî, Kanuni'nin iki, Zatî'nin bir gazelini tahmis etmiş, nazire yolunu pek tutmamıştır.

Hayalî tezkirelerde de adına çok rastlanan şairlerdendir. 16. yüzyıl tezkire yazarlarında Latifi kendisinden şöyle bahseder: “Beliğ dil topu ile fesahet değneğini gazel söyleyenler meydanı ve beliğ kişiler devranından kaçıp şiir alanının hızlı binicileri arasında meydan almış, şiir sesi ile bütün dünyaya velvele salmıştır. Şiir sanatlarından gösterişli sözler, hayal, ibare ve kelimelerin süslenmesi yolunu seçmiş, mecazla gerçek arasında özel bir tarza gitmiştir.”¹¹¹

Gıbb, Hayalî'nin şiirlerinin tasavvuf felsefesiyle boyanmış olduğunu ve şiirlerindeki orijinallikle devrin diğer şairlerinden ayrıldığını ifade eder. Gıbb'e göre onun en belirgin özelliği ifade şeklinde değil fikirlerindedir.¹¹²

Hayalî, kendini üstat olarak kabul edilen İran, Arap ve Türk şairleriyle mukayese eder. Böylece, onların yolundan gittiğini, onların seviyesinde veya daha üstün eserler verdiğini ifade imkânı bulur. O, başka şairlerin manalarını alıp şiirine koymayı doğru bulmaz. Avımı kendi avlayan bir şahbaz gibi orijinal ifade peşindedir.¹¹³

Hayalî'nin elde bulunan tek eseri divanı'dır. Divanda, kaside ve gazellerin yanında; kıta, murabba, muhammes vb nazım şekilleri ve şehzade Mustafa için yazılmış bir tercî-i bend vardır. Divan, Ali Nihat Tarlan tarafından yayımlanmıştır.¹¹⁴

6. Rahmî (1514 - 1567)

Kaynaklarda Bursalı Rahmî olarak geçen şairin asıl adı Pir Mehmed'dir. Medrese öğrenimi görmüştür. Bursa'nın Yenişehir'inde müderrislik yapmıştır. İran ve Arap edebiyatları üstünde çalışmış, daha çok da İran şiirini incelemiştir. Tasavvufla yakından ilgilenmiştir.

Elimizde son zamanda tespit edilen bir Türkçe divanı vardır. Bu eserle ilgili şekil ve içerik incelemesini Mustafa Erdoğan yapmıştır.¹¹⁵

¹¹¹ Mustafa İsen, *Latifi Tezkiresi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 229.

¹¹² Gıbb, c. 3-5, s. 55.

¹¹³ Cemal Kurnaz, *Hayalî Bey Divanı Tahlili*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 36.

¹¹⁴ Ali Nihat Tarlan, *Hayalî Divanı*, Akçağ Yayınları, İstanbul 1945.

Ali Nihat Tarlan, *Hayalî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992.

¹¹⁵ Mustafa Erdoğan, *Bursalı Rahmî ve Divanı*, Basıma Hazır Proje.

XVI. yüzyıl Türk divan şiirinde, Bakî'den hemen önceki yıllarda yetişen güçlü şairlerdendir. Şiirlerinde en çok da İran şairi Molla Câmî ile devrinin Türk şairi Taşlıcalı Yahya'nın etkileri görülür. Daha çok gazel alanında kendini gösteren ve tercî-i bend, terkib-i bend, müseddes, muhammes gibi nazım şekillerini de kullanan Rahmî'nin şiirlerinde tasavvuf kavramları geniş bir yer tutar. Dili, çağına göre açık ve sadedir.

Ahdi'nin Gülşen-i Şuarâ'sında Rahmî'nin şairliği, yumuşak huyu ve bilgisi övülür.¹¹⁶ Latifi Tezkiresi'nde O'ndan "İçi ve dışı güzellik ve olgunlukla süslenmiş, yakışıklı, güzel gençtir." diye bahseder.¹¹⁷

Eserleri:

1. Türkçe Divanı: Rahmî'nin yaşadığı dönem tezkireleri onun divanından bahsetmez. Şâirin divanından ilk olarak XVII. yüzyılın başında yazılan Kaf-zâde Fâizî'nin Zübdetü'l-Eş'âr isimli tezkiresinde bahsedilmektedir.

Yakın zamana kadar şiirleri mecmualarda dağınık halde bulunduğu sanılan şairin bu gün elimizde bir nüsha divanı vardır. Eser üzerinde Mustafa Erdoğan'ın bir çalışması vardır.¹¹⁸

2. Şâh u Derviş: İran şâiri Molla Câmî'nin ve İran şâiri Hilali'nin Şah u Gedâ (Hükümdar ile Yoksul) adlı eserinin, birçok eklemelerle ve manzum olarak Türkçeye yapılmış bir çevirisidir. Yoksul bir Çinli dervişle bir hükümdar arasındaki sevgiyi ele alır.

3. Gül-i Sad-berg: İlk örneklerini Nizamî'nin verdiği dini-ahlaki mesnevi tarzındadır. Eserle ilgili Gülgün Erişen, yüksek lisans tezi hazırlamıştır.¹¹⁹

7. Emrî (? -Ö. 1575)

Edirne'de doğdu. Doğum tarihi bilinmemektedir. Asıl adı Emrullah'tır. Tezkirelerin çoğu Emrî'den bahseder. Tezkirelerden edinilen bilgiye göre Emrî'nin ömrü İstanbul-Edirne arasında geçmiştir. Emrî, muamma ve tarihleriyle tanınmıştır.

¹¹⁶ Solmaz, s. 311.

¹¹⁷ Mustafa İsen, *Latifi Tezkiresi*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 367.

¹¹⁸ Erdoğan, a. g. e.

¹¹⁹ Gülgün Erişen, *Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-Berg'i*, Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1990.

Tezkirelerde onu birçok İranlıyı muammada geçtiği belirtilir.¹²⁰ Emrî'nin bugün elimize ulaşan eserleri Divanı ve muammalarıdır.¹²¹

8. Rizayî Mahmut Efendi (?- 1579)

Filibe'de doğduğu düşünülen şair Baba Çelebi adıyla bilinmektedir. Tahsilini tamamladıktan sonra Kadri Efendi'nin hizmetinde bulunmuştur. Vezirlik de yapmıştır.¹²²

Latifiye göre fazilet okulunun babası, Kadızâde, Filibeli Mahmud Çelebi'dir. Filibe'de Yeşilzâde, halk arasında ise Baba Çelebi lakabıyla anılır. Saflar süsleyen, doğru tedbir ve görüşlü, Asaf'a benzeyen başvezir Rüstem Paşa hazretlerinin hocasıdır. Gençliğinde olgunluk elde etmek için büyük gayret göstermiş, fazilet süsü ile bütün kendisine bağlanmış, bilgi ve marifetin kaynağı olmuş biridir. Daha sonra hocalık yolunun ulu azizlerinin ilgilerini kazanıp kutlu sohbetlerinden nasibini almış Nakşibendî dervişleri yoluna yoldaş olunca makam sevgisi nakışlarını uyanık gönül tahtasından yıkamıştır. "En güzel arkadaşı iyi kitaptır." sözü gereği vaktinin çoğunda muteber kitapları incelemeyi kendisine ilke edininip Arapça, Türkçe yararlı risaleler, nazım, nesir güzel makaleler yazmıştır. Şiire bütünüyle kadir ve nesir yazmaya son derece mahir olup Osmanlı ülkesinin şiirde Hassan'ı, nesir alanında ise Hâce-i Cihânî'dir.¹²³

9. Bakî (1526- 1600)

16. yüzyıl Osmanlı sahası Türk Edebiyatının en büyük şairidir. Adı, XVII. yüzyıl tezkirelerinden Salim Efendi'nin Tezkiretü'ş-Şu'arâ'sında "Nâm-ı nâmî ve ism-i sâmilî Abdü'l-bâkî olmagla bu mahlası ihtiyâra cesâret ve 'alem-i fânîde bunuñla

¹²⁰ Haluk İpekten, Mustafa İsen, Turgut Karabey, Metin Akkuş, "Mesihî", Büyük Türk Klasikleri, İstanbul 1986, c. 4, s. 13.

¹²¹ M. A. Yekta Saraç, *Emrî Divanı*, Eren Yayınları, İstanbul 2002.

¹²² Ezel Erverdi, Mustafa Kutlu, İsmail Kara, "Rızayî Mahmut Efendi" Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990, c. 7, s. 330

¹²³ Latifi Tezkiresi'nde Rızâyî'nin bu mecmuadaki şiir tamamen, Ahdi Tezkiresi'nde ise matla beyiti verilmiştir. Bkz. Süleyman Solmaz, s. 313-314. İsen, s. 377.

şöhret bulmuşlar idi.”¹²⁴ Babası Fatih Camii müezzinlerinden Mehmet Efendi’dir. Eğitime babasıyla başlamış, eğitiminin diğer evrelerini o dönemin ünlü hocaları Karamanî Mehmed ve Ahmed Efendi’den ders alarak tamamlamıştır.

Şiir yazmaya küçük yaşta başlamıştır. Zatî’nin dükkânına gelen genç şairlerdendir. Ününü Hocası Karamanî Mehmet Efendi’ye yazdığı “sünbül” redifli kasidesi ile kazanmıştır. Kanuni’ye “nun” redifli kaside sunmuş, karşılığında da ihsan görmüştür. Kanuni’nin kendisine gönderdiği şiirlere onun emri üzerine nazireler yazmıştır. Bakî, divanını padişahın emriyle düzenleyerek ona sunar. Haziran 1566’da, hacca gitmiş olan babasının ölümü haberinin ardından Zigetvar’dan gelen Kanuni Sultan Süleyman’ın ölüm haberi onu derinden sarsmıştır.¹²⁵ Büyük sultana duyduğu samimi bağlılığını ve onun yüce şahsiyetini ünlü “Kanuni Mersiyesi”yle dile getirmiştir.

Bakî’nin itibarlı durumu bazı iniş çıkışlar olsa da II. Selim ve III. Murad zamanlarında da devam etti. Bakî, ulema sınıfı içerisinde en yüksek makama ulaşır; sırasıyla Mekke kadısı, İstanbul kadısı Anadolu kazaskeri, Rumeli kazaskeri olmuştur. 1600 yılında vefat etmiştir. Çok istediği halde şeyhülislam olamamıştır. Bakî, açık tabiatlı, şuh, şen ve laubali; açık sözlü ve nüktedandır. Onun bu nüktedan yapısı ona meclislerin aranan adamı vasfını vermiştir. Ahdî, “Ale’l-ḥuşuş tarz-ı ğazelde mânend-i Hilâlî elfazı lâmi’ ve darb-ı meşelde Seyfî gibi naşş-ı kâfî ve üslûb-ı kaşîdede tarz-ı Ümîdî selîs ü hem-vâr ve ma’ânî-i ḥaşî bî-şümâr keml-i şöhreti bir ḥadde ki pâdişâh-ı bülend-himmet ve sulṭan-ı sa’âdet-mend-i pür-şevket ḥazretlerünün ğuş-ı hüşına ebyât-ı dil- firîbi ve kelimât-ı ğarîbi irişince aḥvâlin tecessüs itmişler.”¹²⁶ der.

Tezkirelere göre Bakî, yüksek makamda bir şairdir. Tanzimat Dönemi münekkitlerine göre ise edebi bir ıslahatçıdır. Gibb’e göre bu iki yaklaşımın temel nedeni iki okulun şiir diline yükledikleri farklı anlamlarda gizlidir.¹²⁷

Bakî, tezkirelerde adında çokça bahsedilen şairler arsındadır: 1546 yılında yazılan Latifi Tezkiyesinde, “Genç esnaf şairlerden olup şiirle ilgilenmektedir.”

¹²⁴ Adnan İncâi, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ Salim Efendi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 235.

¹²⁵ M. Fuat Köprülü, “Bakî” İslam Ansiklopedisi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1997, c. 2, s. 244.

¹²⁶ Solmaz, s. 160.

¹²⁷ Gibb, c. 3-5, s. 109.

şeklinde kısa bir girişten sonra bir gazelinin matla beyti verilmiştir.¹²⁸ Bağdatlı Ahdi'nin 1593 tarihinde yazdığı Gülşen-i Şu'ara'da Bakî'ye ve Bakî'nin şiirlerine genişçe bir yer ayrılmıştır.

Bakî, kendi çağında ve sonraki yüzyıllarda gelen sanat ve edebiyat adamlarının çoğunun belirttiği gibi, şiirde söyleyiş tarzında yenilik yapmış, imâle ve zihaf denilen dil kusurlarını asgariye indirmiştir. Ahmed Paşa'dan Bakî'ye kadar gelen şairler, Türkçeyi aruza uydurmak için yapılan, hecelerde uzatma ve kısaltma şeklinde özetlenebilecek olan bu kusurları belli nispette gitgide azaltmışlardı. Bakî'nin şiirlerinde bunlar okuyanın dil zevkini incitmeyecek dereceye düşmüştür. Bakî, Necatî, Ahmed Paşa, Zatî ve Hayalî'nin tesirinde kalmış bu şairlere nazireler yazmıştır.¹²⁹

Bakî, dört padişah dönemi yaşamıştır. Döneminde “Sultanü’ş-Şu’ara” ünvanını almıştır. Kendinden önceki şairlerden Ahmed Paşa, Zatî, Hayalî Bey en çok da Necatî'den etkilenmiştir. O'nun pek çok şiirine nazireler yazmıştır.

Bakî'nin iki oğlu olduğu ve bunların da babaları gibi şiirle ilgilendikleri bilinmektedir.

Eserleri:

1. Divan: Bakî divanını, ilk defa Kanuni Sultan Süleyman'ın isteğiyle onun sağlığında tertip etmiştir. Daha sonra, yazdığı yeni şiirleri de ilave edilerek değişik tarihlerde divanın yeni ve farklı tertipleri ortaya konulmuştur. Yalnız Türkiye kütüphanelerinde ve hususi ellerde şairin sağlığında yazılmış ondan fazla nüshası vardır. Ölümünden sonra istinsah edilenlerle divanın kitaplıklardaki sayısı 100'den fazladır. Divan değişik zamanlarda basılmıştır.¹³⁰

2. Me'alimü'l-Yakin fi Sireti Seyyidi'l-Mürselin: Şehâbeddin Ahmed b. Hatîb el Kastallânî'nin el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye adlı siyer kitabının tercümesidir.

3. Feza'ilü'l-Cihad: Arapçadan tercüme bir eser olup Sokullu'ya sunulmuştur.

¹²⁸ Mustafa İsen, *Latîfi Tezkiresi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 127.

¹²⁹ Sabahattin Küçük, “*Bakî'ye Dair Notlar*” Fırat Üniversite Dergisi 1987 S. I, s. 147.

¹³⁰ İlk Baskı: *Divan-ı Bakî*, İstanbul 1859.

Rudolf Dvorak, *Bâkî's Diwan-Ghazallıjjat*, Leiden I, II, 1908- 1911.

Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bâkî, Hayatı ve Şiirleri*, Divan, İstanbul 1935, c.1.

Sabahattin Küçük, *Bâkî Divanı*, Tenkitli Basım, TDK. Yayınları, 601, Ankara 1994.

Hammer, *Divanı Almancaya Çevirmiş*, 1825.

4. Feza'il-i Mekke: Bakî'nin Arapçadan tercüme ettiği bir başka eserdir. Mekke tarihinden ve Osmanlı padişahlarının orada yaptırdığı eserlerden söz eder. Sokullu Mehmet Paşa'nın emriyle tercüme edilmiştir.

5. Hadis-i Erba'in Tercümesi: Mine Mengi'nin Eski Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserinde bu eserin varlığından Nev'izâde Atayi'nin Şakayıkü'n- Numaniyye Zeyli'nde bahsedildiği yazar.¹³¹

¹³¹ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 160.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. MECMU'ATÜ'L-EŞ'AR'DAKİ ŞİİRLERİN İNCELENMESİ

1. Gazellerin Matla' Beyitleri ve Mecmuadaki Varak Numaraları

Necatî

1. Gonca cāmından olupdur 'andelib-i zār mest
Bilmeyen şöyle şānūr kim yok yere ağlar mest–vr 12a- g 43
2. Devr-i zamāne itmez imiş ādemi ferah
Devr eylesün piyāle gidersin gamı ferah– vr 12b- g 44
3. Şol siyeh ḥalūñ zenaḥdānında ey ḥūrşid-ḥad
Bir ḥabeşdir Mıṣr zindānında maḥbūs-ı ebed –vr 15a- g 54
4. 'Āşık olduğum ṭuyaldan yüzüme bakmaz ḥabib
Yöresine uğramaz ölümlü bimārīñ tabib– vr 17b- g 64
5. Ol bezm ḳanı kanda gönül cānı görürdü
Yārān oturur şem 'turur bāde yürürdü–vr 44b- g 173

Mesihî

1. Ḳapuñda şol ḳadar ḳan ile aḳdı gözlerüm yaşı
Ki hep yāḳut u la l oldu işigüñüñ içi ṭaşı –vr 12a- g 42
2. Bend-i zülfüñle şehā biz boynı baḒlu çākerüz
Ḳullaruñ içinde bu 'unvān ile ser-defterüz–vr 17b- g 65
3. Zülf-i müşgīñüñ için bu ciḒerüm ḥūn oldu
Leb-i meygūñüñ için gözyaşı gülgūn oldu –vr 18a- g 66
4. Eşḳ-i çeşm¹³² cüst ü cūyuñdan dem-ā-dem cārīdür
N'eylesün¹³³ serv-ḳaddūñ 'āşık-ı dīdārīdur–vr 18a- g 67

¹³² Divanda “Seyl-i eşküm”

¹³³ Bu kelimedden sonra divanda “sen” var.

5. Saña öykündüğüçün serv-i dil-cū
Gülistānda kılıç çekdi aña şu- vr 18b- g 68

Figanî

1. Sevdi gönlüm bāğ-i hüsnüñ bir gül-i handānını
İñledir hār-i belāda bülbül-i nālānını- vr 20a- g 74
2. Koma elden kadehi yār-i vefā-dār olıcağ
Kişiyem hem¹³⁴ dem imiş hem-dem-i dil-dār olıcak- vr 20a- g 75
3. Ol gönca gül gibi taqılur hāre muttaşıl
Bülbül gerekse gönlünü geñ tut gerek tarıl- vr 20b- g 76
4. Baña cevri eylese dildār hoşdur
Velî luğf eylese şad-bār hoşdur -vr 20b- g 77

Zatî

1. Nola aqsa şu gibi eşk-i revānum bāğ bāğ
Seyr ider ağıyārlar sebz-i revānum bāğ bāğ- vr 1b- g 1
2. Yanayın yanuma gel sīne-i sūzānumdan
Derd ile ağlayayın dīde-i giryānumdan -vr 1b- g 2
3. Kim ki bir medh-i ḥasen söylese hüsn-i ḥaseñe
Ḥağ ta ālā yaza dīvānına yüz biñ ḥasene -vr 2a- g 3
4. Hüsnüñüñ meşşātasına mihr altun şānedür
Şaşa ey māh-ı simin-ten aña dendānedür -vr 2a-2b- g 4
5. Pisteh-i Bāğ-ı İrem dirsem aceb mi aña ben
Hey kıyāmet mā-ḥaşal dünyāda yoğdur ol dehen- vr 2b- g 5
6. Dilden artuğ guşşanuñ yā Rāb mekāmı yoğ midür
Aşıkıñ ālemdede baht-ü-kām-rānı yoğ midür- vr 3a- g 6
7. Bu deñlü derdi çekmekden cāndan bu idi derdüm
Tabībüm bir nefes baña seni hem-dem ola dirdüm- vr 3a- g 7

¹³⁴ Divanda “hoş”

- 8 Her gice bir cāyi rüſen eylemekdür niyyetüñ
Meh gibi hercāisün bildük senüñ māhiyyetüñ –vr 3b- g 8
- 9 Var haber vir ey ſābā lutf eyle ol cānāna sen
Derd-i fūrķadden ben öldüm olsun ol cānān esen –vr 3b- g 9
- 10 Beñzüm ſarardı neyse ki faſl-ı ħazanda berg
Düşmenler urdı ta na taſ baña berk berk –vr 4a- g 10
- 11 Germ olup öyküneli ħüsnine sen māh-veſüñ
Kimse baķmaz yüzine zerrece ey meh güneſüñ –vr 4a- g 11
- 12 Şaħrāda kaçdı benden ol āhū çayır çayır
Yaķsa aceb mi tağları āhum bayır bayır –vr 4b- g 12
- 13 Eger kim var ise bāķī getür devrān degül bāķī
Edir ke sen ve nāvilhā elā yā eyyühe’s-sāķī –vr 4b- g 13
- 14 Didüm ey cān gözüñüñ ħastasiyam lāğ degül
Ol tabīb-i dil-ü-cān didi bu da ſağ degül –vr 5a- g 14
- 15 Yine ol ħüb-ı Ĥıṭā ebrūların çin eylemiş
Leblerinden sırr ile ſordum kime kīn eylemiş –vr 5a- g 15
- 16 Ol kemān-eburū bu gün ſadra geçürdi tīrini
Didiler ſaħib-nazarlar oğ ne buldı yirini –vr 5b- g 16
- 17 Her ne zaħm irdiyse cāna ol gözi cellāddan
Her biri göñlümeddür iylik gider mi yāddan –vr 5b- g 17
- 18 Merħabā ey bū-yi zülf-i dil-rübā
Çankı yiller esdi geldüñ bu yañā –vr 6a- g 18
- 19 Yüri ey serv aña nāz it ki hevā-dāruñ ola
Aña cevr itmege ceħd it ki taleb-gāruñ ola –vr 6a- g 19
- 20 Şeh-suvārum ħıſm-i çeſmüñ ayn-ı izzetdür baña
Sīnede na lüñ niſānı dāl-ı devletdür baña –vr 6b- g 20
- 21 Ol elif-ķad cevr ider itmez taħammül Ķāf aña
Görmedüm anuñ gibi inſāfsuz inſāf aña –vr 6b- g 21

- 22 Müştâkıdır gönül saña gâyetde iy perî
Uçmak dilerdi küyîña olsa eger perî –vr 7a- g 22
- 23 Didüm yâd it beni bir merhabâdan
Didi hergiz elüm degmez cefâdan –vr 7a- g 23
- 24 Senüñ kaşuñ gibi bir ya kırılmaz
Benüm gönüm gibi naçcîr urılmaz –vr 7b- g 24
- 25 Yüzüme bir tabanca urdı ol şâh
Nişânını görenler didi Allâh –vr 7b- g 25
- 26 Gördi kim âhum yile virdi zemîni âsümân
Başa toprak koyup ol dem istedi andan emân –vr 8a- g 26
- 27 Yaşuma bak şu gibi şal beni vuşlat bâğına
Nev-bahârum rahm kıl döndüm hazân yaprağına –vr 8a- g 27
- 28 Geçse yanımdan o meh yavı kılurin özümü
Dostlar ay geçer bulmazın kendüzimi –vr 8b- g 28
- 29 Yavı kılduñ o perîyi bulıcak kendüzüñi
Ey gönül kendüñi tağıtmaya devşür özüñi –vr 8b- g 29
- 30 Görinen cismümde şanmañ üstühânumdur benüm
Ol kaşırına bir hûş nerdübânumdur benüm –vr 9a- g 30
- 31 Zağmete girme tabibâ bize var itme ‘ilâc
Başumuz derd ile hoşdur aña öğrendi mizâc –vr 9a- g 31
- 32 Zülfine bir şeb hatâ ile didüm müşgîn kemend
Baña ol hûb-ı Hıtâ anuñ ucından geçdi bend –vr 9b- g 32
- 33 Yapılmamış idi dağı bu tāk-ı muğarnes
Mihrâbum idi ol ham-i ebrû-yı muğavves –vr 9b- g 33
- 34 Zağm urdı sîneme yine biñ yirde bir melek
Kutb-i murâdum üstine devr eyledi felek –vr 10a- g 34
- 35 Dilâ şemşîr-i âhı çarha tutduñ
‘Adünuñ fırsatın Allâh ki tutduñ –vr 10a- g 35
- 36 Mest-i cām-ı nâz olup yatmış güneşde uyumuş
Anıñ-çün çeşm-i mağmuruñ senüñ şayru imiş vr 10b- g 36

- 37 Ğirre olma ħüsne incitme iñen ‘āşıkıların
Bir gün ola diyeler kıanı o ĝaralıqların –vr 10b- g 37
- 38 Ğönlüm şacıında beste kapuında cān şikeste
Bendeñdür ey efendüm bunlar şikeste beste–vr 13a- g 46
- 39 Kıanı ol demler ki bir serv-i bülendüm var idi
Sünbülinden her gice boynumda bendüm var idi– vr 13a- g 7
- 40 Aramızda ger bezm-i firkıat düşse yārla
Derd-ile bir āh idem yer yer felekler yarıla– vr 13b- g 48
- 41 Şevk ile ‘āşık ki āh u nāleyi şeb-ğır ide
Peşıman olmadın ‘āşık yetiş gel devletün geldi¹³⁵ – vr 13b- g 49
- 42 Her nişān-ı pāy-i seg kūyuında bir güldür bañā
İtlerin āvāzesi feryād-ı bülbüldür bañā– vr 14a- g 50
- 43 Her ne dem kim cānumı bir tirden cānān āña
Cān atar kıarşı kııkar bir ok atım yir cān āña– vr 14a- g 51
- 44 Ğoros-ı ‘Arşun efgānum ħuzūrını uçurmuşdur
Kevākib İeşkerin āh-i seçer-ğāhum göçürmüşdür – vr 14b- g 52
- 45 Bir mehün mihrin vire idi bārī Allāhum saña
Gün gibi rüşen olurdı ħālüm ey māhum saña– vr 14b- g 53
- 46 Fiğān nālemün nāyın felekler istimā‘ eyler
Anuñçün döne döne mevlevī gibi semā‘ eyler– vr 23a- g 86
- 47 Yatardum şubhdem nūr-ı şevk ile bir mäh-veş geldi
Didi aç gözün dilħaste üstüne güneş geldi- vr 23a- g 87
- 48 Ey felek döne döne alma günāhum ħazer it
Yıldırım kamçılı bir kimsedür āhum ħazer it– vr 23b- g 88
- 49 Vardum ki idem kışşamı cānāna rivāyet
Didi yine hengāme mi itdün ne ħikāyet– vr 23b- g 89
- 50 Noldun iñlersin felek her cāyī cānānuñ mı var
Seyr ider her menzili bir mäh-ı tābānuñ mı var- vr 24a- g 90

¹³⁵ Bu dize vezne de şiirin kafiyesine de uymuyor.

Aynı dize divanda, “Dūdını meh kubbede kandiline zencir ide” olarak geçmektedir.

- 51 Dem-be-dem seylāb-veş eşk-i revānum çağlar
Dögünüp taşlarla ağlar hālūme ırmağlar–vr 24a- g 91
52. Şāh-i ışkam dūd-i āhum sāye-bānumdur benüm
Eşk-i çeşmüm İeşkerüm ṭablum fiğānumdur benüm–vr24b-g92
53. Dün geldi daḫi ḡonca şehā şehir-i †ademden
Bir zerre nişān virmedi çok şordum o femden–vr 24b- g 93
54. Ah kim sulṭān iken ey serv-kāmet başuma
†ıškuñuñ ḡavḡāsı ḡopardı ḡıyāmet başuma–vr 27a- g 102
55. Leblerüñ büse revān eylese ölmüş dirilür
Hey meded derd ile biçāre de ölmüş dirilür–vr 27a- g 103
56. Gönderüñ dildāruma bir nāme yazuñ derdümi
Rīḡ idüñ ol nāmeye bu ḡāk-i rüy-ı zerdümi- vr 27b- g 104
57. Āteş-i ḡasret benüm kār itdüğini cānuma
Yaña yaña derd ile †arz eylesem cānānuma–vr 27b- g 105
58. Cür †a-i cām-ı lebüñ eylersen ḡışān kimseye
Hīç maḡfī olmaya keyfiyyet-i cān kimseye–vr 32a- g 122
59. Bir melek yüzlüye dil şem †ini yandurdum yine
Ben beni pervāne-veş odlara yandurdum yine– vr 32a- g 123
60. Gözlerine sürme çekmişler o çeşmi alalar
Göz karardurlar ki naḡd-i ḡalbi elden alalar–vr 32b- g 124
61. Gönlümüñ olmazdı ümmīd-i vişāl eglencesi
Olmasa dīvānenüñ fikr-i muḡāl eglencesi- vr 32b- g 125
62. Cümle †ālem derdine cānā devā ol derdedür
Ben aña varmaḡa cānlar virdüğüm ol derdedür–vr 33a- g 126
63. Gök kebūterdür hevā-yı rif †atüñde bu felek
Hāleyi aña ḡamer ḡalḡāl idüpdür ey melek –vr 33a- g 127
64. Murḡ-i zerrīn-per zümürüd-āşiyān lü †lü-ḡıdā
Bāl açup-uçmaḡ diler her şubḡ kūyuñdan yaña –vr 33b- g 128
65. Göñüller yap diseñ yāra urur muḡkem saña taşı
Yüri var raḡtuñı ey †āşık ferāḡāt ḡaşırına taşı–vr 33b- g 129

- 66 Çaldum nice gün derd ile tabl-ı ğam miḥnet
Al sende vefā sāzın ele کاربنویت-vr 34a- g 130
- 67 Şıḥḥati bendin kesen derd ü ğamuñ şemşīridür
Cānuma işler geçen cānā firāḳuñ tīridür-vr 34a- g 131
- 68 Bu ten-i zerdüm gören zerrīn ḳabā geymiş şanur
Ben faḳīri bir libās-i dil-güşā geymiş şanur-vr 34b- g 132
- 69 Veh ki bir yirde yine aġyār ile dil-ber yürür
Çarḥ-ı zālīm döne döne baña cev̄r eyler yürür-vr 34b- g 133
- 70 Yire dökdi berg-i rengīnin esüp bād-ı ḥazān
Şan ḳıyāmet ḳopdı döküldi nücüm-ı āsümān-vr 35a- g 134
- 71 Ey ḥudāvendüm Ḥudāya minnet ü şükr ü sipās
Bendeñe şundı senüñ ḥān-ı belāñı ḥās ḥās-vr 35a- g 135
- 72 Seni aġyār ile gördüm bu gün ğāyetde ār itdüm
Gel ey ḥünī beni öldür ölümüm ihtiyār itdüm-vr 35b- g 136
- 73 Bir şanurdum ölmegi ey māh-rū ālemde ben
Gün olur fürḳatde biñ kez ölürem bir demde ben-vr 35b- g 137
- 74 Zaḥmete girmeñ ilāç itmeñ baña şimden gerü
Derdüme ölmekden özge yok devā şimden gerü-vr 36a- g 138
- 75 Adū-yi zāġ elinden bir tezerv-i şīve-kār aldum
Daḥi ben şāh-baz-i işḳ olaldan bir şikār aldum-vr36a-g 139
- 76 Üstüme dönen şirār-ı nār-ı āhumdur benüm
Yañar oddur altun üsküflü sipāhumdur benüm-vr 36b- g 140
- 77 Ben ki nār-ı cev̄rüñe yanmaġa cānā mūm olam
Şu le-i şem-i vişalüñden niçün maḥrūm olam-vr 36b- g 141
- 78 Ben ki evşāf-ı şarāb-ı lā l-i dil-dār eyleyem
Aşık-ı dil-ḥasteye añunla tımār eyleyem-vr 37a- g 142
- 79 Öliceḳ luṭf idüñ āb-ı yaḥ ile yuñ bedenüm
Sīnemüñ sūzı ile tuṭuşa şāyed kefenüm-vr 37a- g 143
- 80 Çıḳduḳca na l-i esb-i şanemden şerāreler
Güyā ḥilāli çevre alurlar sitāreler-vr 37b- g 144

- 81 Bir kıyāmet halk idüpdür kim seni cān-āferīn
Hāşr olur cān ile varsañ mürdeler üzre hemīn-vr 37b- g 145
- 82 Na'ralardan mestler toldurdular meyhāneyi
Añdılar meclisde beñzer ol gözi mestāneyi -vr 38a- g 146
- 83 Göñlüm şarāb-ı 'ışkı içer müdām ayılmaz
Aldurdı naçd-i 'aqlı ol kendüzini bilmez-vr 38a- g 147
- 84 Göricek hüsñüñ 'inān-ı ihtiyār elden gider
Tığ-ı hışmı luţf it ey çābük-süvār elden gider -vr 38b- g 148
- 85 Māh-rūlar gördüğince dīde pür-hūn olmada
Ah kim günden hālüm diger-gūn olmada -vr 38b- g 149
- 86 Lezzet-i Āb-ı Hāyāt ey dil şarāb-ı mürdedür
Anı kim nüş eylemezse dirliğinde mürdedür -vr 39a- g 150
- 87 Bedende görinen şanma ki pehlüm üstuḥānidur
Belā fülkinde miḥnet küleginüñ nerdübānidur-vr 39a- g 151
- 88 Şaķın şayyād-ı 'ālemden kemān-ı hīle kırmışdur
Nice çābüklere ğaflet kemīninden oķ urmuşdur-vr 39b- g 152
- 89 Fiğān u nāle vü feryād elinden çarḥ-ı pür-ķahruñ
Şunar şerbet yirine yidi taşu geçmişin zehrūñ-vr 39b- g 153
- 90 Kırpüklerüñ ki bir oķı yüz caña şatdılar
Biñ cāña giçecek oķı yābāña atdılar-vr 40a-g 154
- 91 Sāķiyā öldüm meded āh ü fiğān ü nāleden
Dil kıarardı ğuşşadan şun bāde-i ğassāleden-vr 40a-g 155
- 92 Āh kim şāhān-ı hüsñüñ 'ahdinüñ bünyādı yok
Defterinde bunlarıñ hergiz vefānuñ adı yok-vr 40b-g 156
- 93 Meh degüldür görinen ey āfitābum āsümān
Şeb-külāhın tır-i āh-i 'āşıķa dikdi nişān-vr 40b-g 157

Hayalî

- 1 Derd-i dilber ğidā-yı rūhumdur
Huñ-ı dil bāde-i şabūhumdur–vr 12b-g 45
- 2 Dilber oldur ki mahabbet idene kīni ola
‘Āşık öldürmek anuñ şan at ü āyīni ola –vr 15a-g 55
- 3 Ne ziyān etti saña şofī şarāb-ı şāfī
Yine alup ele ğıybetde çekersin şāfī¹³⁶ –vr 15b-g 56
- 4 Rūy-ı yār ile nazar iden bu zūlf-i serkeşe
Beñzedür bir dūd-ı miskīn zāhir itmiş āteşe–vr 15b-g 57
- 5 Lāle-i gül-gūnu şahrālarda dağım şandılar
Nergisi gülzārda zerrīn¹³⁷ çerāğım şandılar–vr 18b-g 69
- 6 Boynuma aldum o zūlf-i ‘anberīnuñ minnetin
Ey şabā şahrāya şaldum misk-i Çīnuñ minnetin–vr 19a-g 70
- 7 Hūn-i ciger olalı mey-i dil-guşā baña
Geldi cihān elemeleri zevk u şafā baña–vr 19a-g 71
- 8 Egerçi görmez ey hūr-ı behişt ehl-i cinān āteş
Ruħuñdan gönlüme ‘izāruñ nāgehān āteş–vr 19b-g 72
- 9 Bī-sütünuñ gördü kim tığıyle taşu var imiş
Geldi başın egdi Ferhāduñ tırāşu var imiş–vr 19b-g 73
- 10 Şemşir-i intizār ile dil pāre pāredir
Hep pāreye şalan beni ol māh-pāredir–vr 22a-g 82
- 11 Halk-ı ālem ‘andelībi murğ-ı cānum şandılar
İtdüğüm nālişleri āh ü fiğānum şandılar–vr 22a-g 83
- 12 Degil içindeki merdüm bu çeşm-i giryānuñ
Hayāl-i hālīdir uçar gözümde cānānuñ–vr 22b-g 84
- 13 Göndermedüñ yazup yañılup baña bir peyām
Dünyāda dirübālar¹³⁸ içinde saña selām–vr 22b-g 85

¹³⁶ Divanda, “halvetde çalarsın lāfi”

¹³⁷ Bu dizedeki “zerrin” divanda “yanar” olarak geçer.

¹³⁸ Divanda “Dünyada bī-vefālar”

- 14 Lāleler deşte eṭfāl-i dil ü cānumdur
Çeşm-i huñbārlarumdur cigerüm kıanumdur–vr 25a- g 94
- 15 Kıldı mātem-zede haṭṭ-ı ruḥ-ı gül-fām beni
Öldürür kıara haberlerle bu peygām beni–vr 25a- g 95
- 16 Ne ğam ey nāle belā eylese pāmāl beni
Çekme billāh olup ‘āleme dellāl beni–vr 25b- g 96
- 17 Misk ile kāfurdan levḥ üzre ebrūlar mıdır
Ya güzellik حو حلق¹³⁹ alnuñda yazular mıdır–vr 25b- g 97
- 18 İdelden kākülünde dil kıararı bīkıararem ben
Hevā-yı ‘aşkıa uymuş bir perişān-rūzigārem ben –vr 28a- g 106
- 19 Leṭāfet bağına serv ol giriftār-ı ḥazān olma
Girüp kıanına ‘uşşākuñ nihāl-i erguvān olma –vr 28a- g 107

Rahmî

- 1 ‘İşk āteşi sinemi dil eyledi kebāb
Dīvānedür ki kendü evin eyledi ḥarāb –vr 28b- g 109
- 2 Geçüp zevk ü şafādan genc-i ‘uzlet ihtiyār itdüm
Giderdüm keşret-i yārānı vaḥdet ihtiyār itdüm –vr 31a-g 118
- 3 Nüş idüp gönlüm ‘ışkı şeydālık sever
Mest olup mecnūn olan elbetde rüsvālık sever–vr 31a-g 119
- 4 Ol kıadar ṭoldı derūnum fikr-i zūlf-i yār ile
Fı l-meşel bir kıabre dönmişdür ki pürdür mār ile –vr 31b- g 120

Emrî

- 1 Seni kıoyup dil ü cān ğayriye māyil mi olur
Gökde ḥürşide iren zerreye kāyil mi olur–vr 17a- g 62

Rizayî

- 1 Kıaşuñ nişānı mühr-i Süleymān girih girih
Oldı berāt-ı ḥüsnüñe ‘ünvān girih girih–vr 17a- g 63

¹³⁹ Divanda “şühluk”

Bakî

- 1 Karşu tıtdum sine-i şad-çâki senden cânibe
Gönder ey kaşı kemānum tiri benden cânibe -vr 11a- g 38
- 2 İtdi şikār gönlümi bir şūh u şeh-levend
Müjgānı tır ü kaşı kemā tırrası kemend- vr 11a- g 39
- 3 Sine dāğın görüp ol gonca-dehen lāle gibi
Bir avuç kanuma girmek diledi jāle gibi -vr 11b- g 40
- 4 Yokdur sebāt çünki cihān-ı hārābda
Birdür hezār sāl ile yek-dem hisābda-vr 11b-g 41
- 5 Bildüñ mi sen de kendüñi ey bi-vefā nesin
Āşüp-ı dehr ü āfet-i devr-i zamānesin -vr 16a-g 58
- 6 Lebüni āl ile öpmiş ola mı peymāne
İçeyin ölmez isem kanını kaña kaña -vr 16a-g 59
- 7 Ser-i kūyuñ şanemā cennet-i a lā bilürin
Müntehā kametüñi Sidre vü Tübā bilürin-vr 16b-g 60
- 8 Aqlumı gamze-i cāduları meftün itdī
Gönlümi silsile-i muları mecnün itdī -vr 16b-g 61
- 9 Nev-bahār oldu gelüñ azm-i gül-istān idelüm
Açalum gonca-i qalbi gül-i hāndān idelüm-vr 21a-g 78
- 10 Kıyām itdi çemende yāre karşu
Çenār u ar ar u şimşād kamu¹⁴⁰-vr 22a- g 79
- 11 Nergis üzre berg-i zerd u jāleler kim vardur
Er çerāğına dizilmiş dirhem ü dīnārdur-vr 21b- g 80
- 12 Her kaçan gönlüme fikr-i arız-ı dil-ber düşer
Güyyā mir āta aks-i pertev-i hāver düşer-vr 21b-g 81
- 13 Sineye çekmege bir serv-i dilārām olsa
Ser-keş olmasa inen aşığına rām olsa-vr 26a- g 98
- 14 Esb-i nāz ile beni yār idüpdür pā-māl
Nā ller şekli aña sinede olmuşdur dāl -vr 26a- g 99

¹⁴⁰ Aynı şiir Bakî'nin divanında 10 beyit olarak bulunmaktadır. Mecmuaya bu şiirin ilk beş beyiti alınmıştır.

- 15 Şalınan kūyında ol serv-i semen-sīmā mıdur
Gülşen-i cennetde şāḥ-ı Sidre vü Tūbā mıdur– vr 26b-g 100
- 16 Ağlayup inleme derd ile dōlāb gibi
Oldı çihremde yaşum yolları mizāb gibi–vr 26b-g 101
- 17 Göñül dāğ-ı ğamuñla sinede bir şem' uyandurmuş
Çerāğ-ı aşka bir ğarrā kızıl altunı yandurmuş–vr 28b-g 108
- 18 Düşse zülfinden ' arak ruhsār-ı cānān üstine
Güyyā şeb-nem düşer gül-berg-i ḥandān üstine –vr 29a-g 110
- 19 Kaddūñ katında kāmēt-i şimşād pest olur
Zülfüñ yanında revnağ-i ' anber şikest olur–vr 29a-g 111
- 20 Çıkar eflāke derūnum şereri dōne dōne
Dökilür ḥāke yaşum kaçreleri dōne dōne–vr 29b- g 112
- 21 Halk-i ' ālem gül seveydi kākī bülbül gibi
Ol lebi gonca baña қalurdı tenhā gül gibi –vr 29b-g 113
- 22 Beñzetdiler o māha diyü mihr-i enveri
Biri birine koydı fiğānum felekleri –vr 30a-g 114
- 23 Dilā bezm-i cihānda kimse āḥır pāy-dār olmaz
Müdām elden қoma ayağı fırsat ber-қarār olmaz–vr 30a-g 115
- 24 ' Ālemde zerre deñlü degülken vücūdumuz
Müşkil budur ki zerreden artuқ ḥasūdumuz –vr 30b-g 116
- 25 Çekdi zencire beni ' aşkuñ nitekim şirler
Eşk-i çeşmüm iki cānibden¹⁴¹ iki zincirler –vr 30b-g 117
- 26 Tutsa cām-ı bāde-i gül-gūnı verd-i ter gibi
Sā'id-i sāķi olur şāḥ-ı gül-i aḥmer gibi -vr 31b-g 121
- 27 Hār-ı ğamda ' andelīb eyler fiğān u zārlar
Ġoncalarla şalınur şāḥn-ı çemende ḥārlar.–vr 41a- g 158
- 28 Dil beste-i kemend-i ser-i zülf-i yārdur
Cān ḥaste-i girişme-i çeşm-i nigārdur–vr 41a- g 159

¹⁴¹ Divanda bu kelime farklıdır.

- 29 Cünd-i şitâyı aşa utup yine jâleler
aşd itdiler ki milket-i gül-zârı alalar–vr 41b- g 160
- 30 Bir şafâ-bahş anı cām-ı muşaffâdan yig
Bir arab-sâz mı var sâğar-ı şahbâdan yig -vr 41b-g 161
- 31 Şahrâlara düşerse n’ola nâfe-i azâl
Sevdâlara şalupdur anı dilberâ o hâl–vr 42a-g 162
- 32 Cânlar fidâ maħabbet-i cânâne ser degül
Erbâb-ı terk-i ser itmek hüner degül–vr 42a-g 163
- 33 Dil derdini amuñla dil-figâr¹⁴² olan bilür
Bimâr hâlini yine bimâr olan bilür–vr 42b-g 164
- 34 Başlar kesilür zülf-i perîşânun ucından
anlar dökilür amze-i bürrânun ucından –vr 42b-g 165
- 35 Gül-gün abâsı ol şanemün şanki lâledür
Cism-i latîfi lâle-i hamrâda jâledür–vr 43a- g 166
- 36 Cüy-bâr-ı vâdî-i am eşk-i çeşm-i ter yiter
Rüy-ı zerd ol cüy-bâra berg-i nîlüfer yiter–vr 43a- g 167
- 37 oncalar içre nihân eyleme gül-berg-i terün
Ya nî seyr eyleyelüm sineñi çöz dügmelerün–vr 43b- g 168
- 38 Gerçi âyet mestdür ol nergis-i hün-rizler
atı geçkindür velî ol amze-i ser-tizler –vr 43b-g 169
- 39 Dil derdini amuñla dil-efgâr olan bilür
Bimâr hâlini yine bimâr olan bilür¹⁴³–vr 44a- g 170
- 40 Şahrâlara düşerse n’ola nâfe-i azâl
Sevdâlara şalupdur anı dil-berâ o hâl¹⁴⁴– vr 44a- g 171
- 41 Cânlar fidâ maħabbet-i cânâne ser degül
Erbâb-ı aşğa terk-i ser itmek hüner degül¹⁴⁵–vr 44b- g 172

¹⁴² Divanda “efgâr” mecmuadaki hali vezne uymuyor.

¹⁴³ Bu şiir 164. şiirle aynıdır.

¹⁴⁴ Bu şiir 162. şiirle aynıdır.

¹⁴⁵ Bu şiir 163. şiirle aynıdır.

2. Şiirlerin Muhteva, Mazmun ve Ortak İmajlar Yönünden Mukayesesi

Mecmuadaki şiirleri muhteva yönüyle incelediğimizde, şiirlerin genellikle beşeri aşkı anlatan gazeller olduğunu görmekteyiz. Bu da bize musannifin daha çok dünyevî zevkleri ifade eden epiküryen bir yaşam felsefesini tercih ettiğinin ipuçlarını verir. Mecmuaya rindane- âşıkane edalı gazeller hâkimdir. Ancak şu da bir gerçektir ki klasik şairler ortak bir gelenekten yetiştikleri ve bu geleneğin temel kaynaklarından biri olan tasavvuf kültüründen beslendikleri için şairlerin var olan herşeyle ilgili izlenimlerini tasavvufî zemin oluşturur. Mutasavvıf şairlerin yanı sıra la-dini konularda şiir yazan divan şairleri de tasavvufun kelime ve terimlerinden yararlanmış, şiirlerinde bu remizler dolayısıyla çağrışım dünyasını zenginleştirmişlerdir. Aynı durum, divan şiirinin kısmi de olsa belirli bir panoramasını gözümüzün önünde canlandıran bu mecmuada karşımıza çıkar.

Mecmuada şiirleri bulunan şairlerden Nakşibendî olan Rizayî ve tasavvufa yakınlığı bakımından Rahmî diğer şairlerden ayrılır. Bu iki şairnin şiirine baktığımızda Rahmî'nin bazı şiirlerinde tasavvufî unsurlarla karşılaşırız. Rahmî, bir şiirinde yalnızlık köşesi, kesret ve vahdet kavramları ile tasavvufî çağrışımlara yer vermiştir. Şair, aşağıda verilen beyitte geçici dünyaya meyletmediğini söylemektedir:

Geçüp zevk ü şafâdan genc-i 'uzleti ihtiyâr itdim
Giderdim keşret-i yârânı vahdeti ihtiyâr itdim(118-1 Rahmî)

Bir başka şiirinde yine şair, köhne bir yer olan dünyada yalnızlığı tercih etmektedir:

Bu cihân didükleri köhne sarâyı neylesün
Â'lem-i ışık içre şol kim deşt-ı peymâlık sever (119-1 Rahmî)

Seçilen şairlerin yaşadıkları yüzyılın önde gelen isimlerinden olmaları da dikkat çekicidir. Döneminde ve sonrasında Türk edebiyatında pek çok şairi etkilemiş olan bu isimlerin aynı mecmuada toplanmış olması tesadüf değildir.

Şiirlerin mazmunlar ve ortak imajlar yönüyle kullanımını divan şiiri geleneğinde mazmunların kullanımına göre tasnif ettik.

Mecmuadaki gazellerin muhtevasını bir takım alt başlıklara ayırarak değişik unsurlar açısından incelemeye ve mazmunlar ile imajlarını tespit etmeye çalıştık.

a. Astronomi Unsurları

Kozmik unsurlara baktığımızda gazellerde ay, güneş, felek ve yıldızlarla ilgili beyitlerle karşılaşmaktadır.

Ay, çoğu zaman güneşle birlikte kullanılmakla birlikte, daha çok sevgiliye seslenirken sevgili yerine kullanılmıştır. Zatî, sevgiliyi gümüş tenli bir ay olarak niteler:

Hüsnüñüñ meşşâtasına mihr altun şânedür
Şa'şâ'a ey mâh-ı sîmîn-ten aña dendânedür (4-1 Zatî)

Başka bir beyitte de şair, sevgiliye ay olarak seslenirken onu muma, âşıkları da o mumun etrafında dönen pervaneye benzetmiştir.

Nitekim sen mûmsın yatmâga ey mâh anları
Hıdmetüñde sûhte 'âşıklarıñ pervânedür (4-2 Zatî)

Zatî, sevgiliye kamer olarak da seslenmiştir.

Ey kamer her-câyîluğdan şöyle şevkun var senüñ
Şem'î olurduñ elünden gelse her cem'iyetüñ (8-2 Zatî)

Bakî, parlak güneşi o ay gibi güzel sevgiliye benzettikleri için feryat ve figanıyla bütün felekleri birbirine katmıştır. Zira sevgili güneşin onca parlaklığına rağmen güneşle bir tutulamaz diyerek farklı bir imaj oluşturmuştur.

Beñzetediler o mâha diyü mihr-i enveri
Biri birine koydı figânım felekleri (114-1 Bakî)

Rahmî, aya benzettiği sevgilinin kaşlarını da hilale benzetmiştir:

Eylemez baña hilâl ebrûsuyla merhabâ
Ah kim günden güne ol mâh ğaralık sever(119-4 Rahmî)

Figanî, “meh-i bedr” ifadesiyle sevgiliyi dolunaya benzetmiştir.

Yılduzı düşdi meh-i bedrûñ işi oldı tamâm
Rûşen idelden yüzi mihri sipihr eyvânını (74-4 Figanî)

Musannifin seçtiği şiirlere baktığımızda kozmik unsurlardan güneş, mihr, afitâb ve hurşit kavramlarını içeren beyitlerle karşılaşmaktayız.

Zatî, güneşi sevgilinin perçemine benzetirken Emrî ise zerrelerin güneşin ışığına engel olamayacağını söyler.

Dâğı encüm mâh-ı nev na'li güneş meftûlidür
Rûz şeb eyler semâ' abdâluñ olmuşdur felek (127-3 Zatî)

Gonca femlerini senden ayırmaz ey meh
Zerreler hiç güneşin tâbına hâyil mi olur (62-2 Emrî)

Hayalî de güneşi kişileştirir.

Çerağlar yakup arar güneş beni ey meh
Diler ki bekleye sāyeñ gibi alıp yānıñ (84-4 Hayalî)

Kozmik unsurlardan Mihr, diğerk kavramlardan daha fazla kullanılmıştır. Tevriyeli bir şekilde kullanılmış, sevgiliye teşbih edilmiştir.

Bakî, aşk yaralarının ışıltısıyla güneşin parlaklığı arasında bağlantı kurarak teşbih yapmıştır:

Gönlümi rüşen ider şu‘ le-i dāğ-ı ‘ aşkun
Pertev-i meş‘ ale-i mihr-i cihān-tāb gibi (101-3 Bakî)

Zatî ise güneşi bir sakiye benzetmiştir.

Eyā meh sāķī-i mihrüñ elüme bir ayak şundi
Bu nağd-i aklı germ oldum ayağına nisār itdüm(136-3 Zatî)

Figanî, güneşi kişileştirmiştir:

Yılduzı düşdi meh-i bedrüñ işi oldı tamām
Rüşen idelden yüzi mihr-i sipihr eyvānını (74-4 Figanî)

Şiirlerde karşımıza çıkan diğerk bir kavram da “gün”dür. Zatî, günü hem güneş hem de gündüz olarak kullanmıştır beyitinde:

Gün gibi baş açuban vaşluñ temennā eylerin
Umaram gün toğa ey şubḥ-ı sa‘ ādet başuma(102-3 Zatî)

Afitāb da güneş anlamında çeşitli benzetmelerle kullanılmıştır. Zatî, bir beyitinde sevgiliyi güneşe teşbih ederken Bakî, güneşi aşk meclisinde def çalan kişiye benzetmiştir.

Meh degüldür görinen ey āfitabum āsümān
Şeb-külāhın tır-i āh-i ‘ aşıķa dikdi nişān (157-1 Zatî)

Meclis-i ‘ aşkunda çengī Zühre deffaf āfitāb
N’eylesün raķş itmesün mi zerre-i nāçizler (169-4 Bakî)

Hayalî de güneş ışınlarıyla altın arasında renk bakımından ilgi kurar.

Çıktılar bām-ı ḥarābata hilāle baķtılar
Āfitāba şunduğum zerrin ayağım şandular (69-3 Hayalî)

Hurşit de mihr gibi sık kullanılan kavramlardandır. Zatî, bu dünyayı aşk denizindeki bir gemiye güneşi de bu geminin yelkenine benzetirken Necatî, sevgiliye benzetmiştir:

‘ İşkuñuñ deryāsı içre bir gemidür bu cihān
Kim aña ḥörşid köñlek düd-ı āhumdur direk (127-2 Zatî)

Şol siyah ħaliñ zenaĥdāniñda ey ħūrşid-ĥad
Bir ĥabeşdir Mışr zindanında maĥbūs-ı ebed (54-1 Necatî)

Felek, çarĥ divan şiirinde çok kullanılması nedeniyle mecmuadaki şiirlerde de sıkça karşımıza çıkar. Hayalî, feleĝi kader olarak nitelemiştir. Zatî güneşi feleĝin gözüne benzetmiştir:

Şanma berg lâledir ħılımış perişān rüzigār
Cām-ı ıyşıdur ki Ferĥād'ın felek çaldı taşa (57-3 Hayalî)

Çeşmidür çarĥuñ güneş ĥüsnün temāşā kılmaĝa
Çevresinde şa'sa'a ey māh-rū müjgān aña(51-4 Zatî)

Seçilen beyitlerde yıldızlardan sadece zühre yıldızıyla karşılaşırız. Zatî'nin iki beyitinde “zühre” divan şiirindeki kullanımına uygun olarak kadına benzetilmiştir:

İşigün koyup kimesne göke çıkmaz yapışup
Şalsa Zöhre yire ger ĝisūlarıñ idüp resen (5-2 Zatî)

Saña mihri nice teşbîh idem ey Zöhre-cebîn
Şah ile ĥadrini kim bir bile bir tabla-keşün (11-2 Zatî)

Kozmik unsurlardan en çok kullanılan kavramlardan biri de gökyüzüdür. Zatî'ye ait bir beyiti örnek olarak aldık.

Gördi kim āhum yile virdi zemîni āsumān
Başa topraĝ koyup ol dem istedi andan emān (26-1 Zatî)

c. Tabiat Unsurları

Divan şairleri şiirlerinde tabiat unsurlarını çeşitli benzetmelerle kullanarak farklı imajlar oluşturmuşlardır. Bu unsurlar şekil, renk, koku bakımından varlıklar arasında ilgi kurmuştur. Tabiat unsurlarından çiçek, hayvan, ağaç, nehir, daĝ, su, deniz, rüzgār, birer mazmun olarak da kullanılmıştır.

Mecmuada çiçeklerden başta gül olmak üzere sümbül, lale, benefşe, gonca en çok kullanılanlardandır. Zatî, sevgilinin saçlarının kıvrımlarını şekil bakımından sümbüle benzetmiştir.

Āferin sünbül-i pür-çinüñe ey ĥüb-ı Ĥıtā
Ķılca kıymet ĥomadı nāfe-i misk-i Ĥotene (3-2 Zatî)

Başka bir beyitinde de yine sevgilinin saçı yerine kullanarak kendi boynuna takılmış baĝa benzetmektedir.

Çanı ol demler ki bir serv-i bülendüm var idi
Sünbülinden her gice boynumda bendüm var idi (47-1 Zâtî)

Bakî ise taze sümbülü sevgilinin saçının Hintli kölesine benzetmiştir.

Sünbül-i ter zülfüñüñ Hindî gulāmıdır senüñ
Hâk-sârıdır gül-i ruhsâruñüñ gül-zârlar (158-4 Bakî)

Divan şiirinde sevgilinin dudakları goncaya benzetildiği için mecmuadaki şiirlerde de gonca istiaresi sıkça karşımıza çıkar. Zâtî sevgilinin dudaklarını kapalı oluşu yönünden goncaya teşbih etmiştir.

Ġoncaya gel ağzuma öykünme var açıl dimez
Zâtîyâ ol gül-ruhüñ yoksa dehânı yok mıdır (6-5 Zâtî)

Necatî de sevgilinin ağzını goncaya ve kadehe benzetir:

Gonca cāmından olupdur ‘andelib-i zâr mest
Bilmeyen şöyle şanür kim yok yere ağlar mest (43-1Necatî)

Ey Hayâlî geldi zencir-i cününümde şadâ
Ġonca-lebler üşdüler açıldı bāğım şandılar (69-5 Hayalî)

Bakî, gonca-i kalb diyerek kalbi goncaya benzetmiştir.

Nev-bahâr oldı gelüñ ‘azm-i gül-istân idelüm
Açalum gonca-i kalbi gül-i handân idelüm (78-1 Bakî)

Mecmuada tabiat unsurları içerisinde en çok kullanılan çiçek güldür. Gül genellikle sevgiliye benzetilir. Bazı beyitlerde gülün açması ile sevgilinin gülmesi arasında ilişki kurulmaktadır. Dudaklar, renginin kırmızılığı ile güle benzetilmiştir.

Dehhak gibi biñ yaşamağ arzû ise
Gül gibi gül her dem her dem ferağ (44-2 Necatî)

Müşkil olurdu gülmese gül gibi leblerüñ
N’olurdu zînet etmese Câm-ı Cemi ferağ (44-3 Necatî)

Bakî’nin beyitinde gül dalıyla sevgilinin davranışları arasında bir ilgi kurulmuştur.

Her dūna şâh-ı gül gibi meyl itme dostum
Düşmez giyâha hem-ser ola serv-i ser-bülend (39-4 Bakî)

Benefşe olarak geçen menekşe çiçeği genellikle sevgilinin yanağındaki ayva tüyelerine benzetilmiştir.

‘Arızında Zâtîyâ hağ ‘arız olmuş dil-berüñ
Lâciverd ile benefşe bāğı tezyîn eylemiş (15-5 Zâtî)

Sünbül mü yâ benefşe mi bu hatt-ı dilgüşâ
Yâ tarh olmuşdı şahın-ı gülistân girih girih (63-4 Rızayı)

Haft-ı reyhānuñi gülşende benefşe görelî
Guşşadan başını kaldurmadı maḥzūn oldi (66-2 Mesihî)

Lale, divan şiirinde genellikle sevgilinin yanağı, aşğın gözyaşları ve yara olarak kullanılmıştır. Mecmuadaki şiirlerde de acıyı, yarayı ve derdi çağrıştıran kelimelerle yan yanadır. Rengi bakımından da kana benzetilmiştir.

Lāle-i gül-gūnu şahrālarda dağım şandılar
Nergisi gülzārda yañar çerāğım şandılar (69-1 Hayalî)

Lāle-zār itdüm gözüm yaşıyla bāğ-i ‘ālemi
Ey ciger pergālesi aqıtma bağrum qanını (74-3 Figanî)

Qomayup lāle gibi elden ayağı bir dem
Mest olup gonca-şifat çāk-ı girībān (78-2 Bakî)

Gerekmez baña seyr-i bāğ u rāğı lāle-veş dilde
Ḥayāl-i ḥālūñ ile dāğ-ı ḥasret ihtiyār itdüm (118-4 Rahmî)

Gül-şende başdı jāleleri qara bağrına
İrdi şafāya lāle-i ḥūñin piyāleler (160-4 Bakî)

Gül-gūn qabāsı ol şanemūñ şanki lāledür
Cism-i latifi lāle-i ḥamrāda jāledür (166-1 Bakî)

Mecmuada karşılaştığımız diğerk bir çiçek ise nergistir. Nergis divan şiirinde genellikle sevgilinin bakışlarına benzetilmiştir. Aşağıdaki beyitte ise Bakî, nergis çiçeğini benzetme ilgisi kurmadan gerçek anlamında kullanmıştır.

Nergis üzre berg-i zerd u jāleler kim vardur
Er çerāğına dizilmiş dirhem ü dīnārdur (80-1 Bakî)

Tabii unsurlar içerisinde hayvanlardan bülbül, andelip, anka, murg, gazal, üveyik kuşu ve şah-bazın geçtiğini görürüz. Divan şiiri geleneğinde bülbül aşığı simgeler. Bu yüzden şiirlerde en fazla kullanılan hayvan bülbüldür. Genellikle gül, gül bahçesi ve goncayla birlikte kullanılır.

Ol gonca gül gibi taqılır ḥāre muttaşıl
Bülbül gerekse gönlünü geñ tüt gerek tarıl (76-1 Figanî)

Sevdi gönlüm bāğ-i ḥüsnūñ bir gül-i ḥandānını
İñledir ḥār-i belāda bülbül-i nālānını (74-1 Figanî)

Okusun vaşf-ı ruḥ-ı yār ile Bākī şî rin
Bülbül-i gülşeni meclisde ğazel-ḥān idelüm(78-5 Bakî)

Bildi var ey ḥāce hicrānı metā'-ı vuşlatuñ
Çār-sü-yi gülşeni toldurdu bülbül nāleden(155-2 Zatî)

Levh-i cāña şekl-i derdi dā'imā taḥrîr ider
Ey hümā dil bülbülü feryādınuñ taḥrîridür(131-4 Zatî)

Ġoncanuñ lâ'lîn lebin yir yir seḥer-geh dişlemiş
Bülbül inler dem-be-dem gökden mi indi jāleler(124-2 Zatî)

Ḥalk-ı ālem gül seveydi kāşkî bülbül gibi
Ol lebi ğonca baña ḳalurdu tenhā gül gibi(113- 1 Bakî)

Kūyuñe geldikçe Rahmî nāleler ḳılsa n'ola
Bülbül-i destān-serā gülşende ğüyālîḳ sever(119-5 Rahmî)

Eksük olmaz şineden gül gibi tāze dāĝlar
Nāleler ḳılsa aceb mi murĝ-ı dil bülbül gibi(113- Bakî)

Ḥār-ı ğamda andelîb eyler fiĝān u zārlar
Ġoncalarla şalınur şahn-ı çemende ḥārlar (158-1 Bakî)

Divan şiirinde aşĝın gönlü genellikle kuşa benzetilir. Bu kuş kimi zaman bir tuzak olan sevgilinin saçına konar, kimi zaman da sevgili için ağlayıp inler.

Ġirre olma bunca murĝ-ı dil şikār itdüm diyü
Āḳıbet şeh-bāz-i ḥüsn ey şehriyār elden gider (148-3 Zatî)

Murĝ-veş el üzre tut āşĝlara raĝbetler it
Bu tarāvet āḫır ey ḳaddi çinār elden gider (148-4 Zatî)

Murĝ-ı dil-i Bākî'yi görüñ fāḫte-āsā
Eĝān ider ol serv-i ḫırāmānuñ (165-5 Bakî)

Gazal, ceylan ya da ahu olarak da kullanılır. Göĝsünden çıkan koku ile anılır. Sevgilinin saçını misk-i anber gibi kokmaktadır.

Şahrālara düşerse n'ola nāfe-i ğazāl
Sevdālara şalupdur anı dil-berā o ḫāl (171-1 Bakî)

Mecmuadaki şiirlerde sadece bir beyitte mitolojik bir kuş olan anka geçmektedir. Şair bu beyitte şair kendini ankaya benzetmektedir.

Vücūd-ı âlemi ketm-i âdem fehm eyleyüp Rahmî
Bugün ankâ şîfât kı̄k-ı kı̄nâ at ihtiyâr itdüm (118-5 Rahmî)

Divan şiirinde tabii unsurlar içerisinde ağaçlar da kullanılmıştır. Sevgilinin boyu ağaçlardan serviye, çınara ve arâra benzemektedir. Çınar, şekli bakımından bazı beyitlerde ele benzetilir.

Kıyâm itdi cem'inde yâre karşı
 Çınâr u 'ar'âr semâ vü kı̄amu (79- 1 Bakî)

Reftâra gelse kı̄amet-i 'ar'âr-ı hürâm ile
 Bâlâ-yı yâre serv-i çemen zîr-dest olur (111-3 Bakî)

Eli üstine çinârûn güzelüm el yoğ iken
 Dimedi kı̄addine sen serv-i revânuñ dirilür (103-4 Zatî)

Beñzüñi ey büstân faşl-ı hazân mı itdi zerd
 Yoksa başı taşra bir serv-i hürâmânûn mı var (90-2 Zatî)

Tabiat unsurlarından dağ, bağ, deniz, nehir, yağmur, su çeşitli benzetmelerle kullanılmaktadır. Gözyaşları suya, çağlayan nehre benzetilir. Onun çağlayışına ırmaklar taşlarla dövünerek ağlar. Dağ kelimesi Ferhad ile anılmaktadır.

Dem-be-dem seyl-âb-veş eşk-i revânum çağlar
 Dögünüp taşlarla ağlar hâlüme ırmağlar (91-1 Zatî)

Zâtî'yâ Ferhâd için tağlarda feryâd eyledüm
 İşidüp feryâdumı göğsin geçürdi tağlar (91-5 Zatî)

Dostlar dil bağladım bir serv-i kı̄addüñ zülfüne
 Cüy-ı eşküñ şakınıñ benden boşandırdım yine (123-4 Zatî)

Şiirde bulutlar ve yağmurlar, şairin haline acıyıp ona ağlamaktadır.

Görinen tağlar başında ebr bārân şanmañuz
 Tağlar saçın çözüp ben hasta için ağlar (91-2 Zatî)

Tabiat unsurlarında rüzgârla âşık arasında önemli bir bağ vardır. Rüzgâr sevgilinin kokusunu aşığa getirmektedir.

Ey Şabâ yārân şorarsa saña ahvâlüm benüm
 Pâdişâh-ı bî-naẓîrem şimdi şehir-i ğamda ben (137-2 Zatî)

Şabâya şorasıñ dem dem deminden ben hevâ-dârun
 Esen kı̄al pâdişâhum ben kı̄uluñ terk-i diyâr itdüm(136-4Zatî)

Var haber vir ey şābā lutf eyle ol cānāna sen
Derd-i firqatten ben öldüm olsun ol cānān esen (9-1 Zatî)

Divan şirinde âşık perişanlığı bakımından kendini rüzgâra benzetir.

İdelden kākülünde dil qararı bî-qarārem ben
Havā-yı aşğa uymuş bir perişān-rūzigārem ben (106-1 Hayalî)

Rūzgâr bazı beyitlerde de tevriyeli olarak zaman, ömür olarak kullanılmaktadır.

Şarāb-ı sürh ile Zātî humār-ı qalbūni yazmak
Şafādur yile varmadan kitāb-ı ‘ömrün evrākı (13-5 Zatî)

Merhabā ey bū-yi zūlf-i dil-rübā
Qanqı yiller esdi geldün bu yañā (18-1 Zatî)

Mecmuadaki şiirlerde geçen bir başka tabii unsurlardan birisi de bağdır. Bağ, bahçe yerine kullanılır.

Bāğdan göndermege çıkdı şabāyı bergler
Bū-yi zūlf-i yārdan benzer getürdi armağān (134-3 Zatî)

Tabii unsurlardan biri olan toprak divan şiirinde genellikle sevgilinin ayağı ile temas halinde olması nedeniyle çok kullanılmıştır. O yüzden ayakla birlikte kullanılmıştır.

Vaşluña cān dile tek cān virür aña Zātî
Ayağı toprağıdur müftün qulı beleşün (11-5 Zatî)

Şāhum ancak gözi toprak şavurur nergisi gör
Toymadı sürme-i Hāk-i rehüne ol gözi āc (31-4 Zatî)

d. Hikâye Kahramanları

Mecmua içindeki şiirlerde Ferhad ile Şirin ve Leyla ile Mecnun hikâyelerinin kahramanlarına telmih edilen beyitlere yer verilmiştir.

Mecmuaya seçilmiş gazellerde Ferhad ile Şirin hikâyesinin kahramanlarının, diğer hikâye kahramanlarına göre daha fazla yer tuttuğunu görmekteyiz.

Zatî, aşkını dile getirirken kendisini Ferhad’a benzetmiş. Ferhad gibi aşka müptela olmayanların kendi halinden anlayamayacağını şöyle dile getirmiştir.

Kimse zaḥm-ı tîşe-i işk ile bilmez derdümü
Hāl-i Ferhādî ne bilsün başına toqunmayan (5-3 Zatî)

Şair bir beytinde tatlı dilli padişahım diyerek sevgiliye seslenir ve Ferhad'ın inlemeleri ve yanıp yakılması olmasaydı taştan ateş çıkmazdı diyerek aşkın hararetini dile getirmiştir. Şair bu beyitte Şirin kelimesini tevriyeli kullanmış. Hüsrev Ferhad, Şirin kelimeleri ile tenasüp sanatı yapmıştır.

Taşdan çıkmazdı nār ey husrev-i şirīn-zebān
Ger eser kalmasa sūz u nāliš-i Ferhāddan (17-3 Zatî)

Zatî, Ferhad için dağlarda feryad ettiğini dağların feryadını işittiğinde göğüs geçirdiklerini söyleyerek Ferhad ile feryad kelimeleri arasında kelime oyunu yapmış, göğüs geçirmek deyimini de kinayeli olarak söylemiştir.

Zātî'yā Ferhād için tağlarda feryād eyledüm
İşidüp feryādumı gögsin geçürdi tağlar (91-5 Zatî)

Şair Bakî bir yandan da şirin dilli olmakla şairliğini överken aynı zaman da kendisini Ferhad'a benzeterek hüsrev, padişah olan sevgilinin yıllarca yolunu beklediğini şöyle dile getirmektedir.

Hüsrevā yıllar-durur yoluñda Ferhāduñ geçer
Mā'il ol gel Bākî-i şirīn-suhanden cānibe (38-5 Bakî)

Bir başka beyitinde Şirin kelimesiyle sevgilinin dudaklarını vafederken Ferhad ile Şirin hikâyesinin kadın kahramanını da kasdetmiştir.

Telḥ-i şarāb-ı guşsa-i devrānı def' ider
Şirīn lebin dehānuma alsam niteki kând (39-2 Bakî)

Ayrıca Ferhad'ın neden Kuhken (dağkazıcı) olarak serdar olduğunu şöyle ifade etmiştir.

Tutdı başın tişe-i merge gam-ı Şirīn ile
Ehl-i aşk içre anuñ için Kūh-ken ser-dārdur (80-3 Bakî)

Şair Hayalî de feleğin Ferhad'ın yeme içme kadehini nasıl taşa çaldığını şöyle ifade etmektedir.

Şanma berg-i lāledir kılmış perişān-ı rūzigār
Cām-ı ıyşīdir ki Ferhād'ıñ felek çaldı taşa (57-3 Hayalî)

Diğer beyitinde de Ferhad'ın aşkının mücadelesi karşısında Bîsütun dağının durumunu arz etmektedir.

Bîsütünuñ gördü kim tîgıyle taşı var imiş
Geldi başın egdi Ferhād'ıñ tırāşı var imiş (73-1 Hayalî)

Şairler duygularını ifade ederken Leyla ile Mecnun hikâyesinin kahramanlarını kullanmışlar, kendilerini Mecnun'a sevgiliyi Leyla'ya benzetmişlerdir.

Şair Mesihî Leyla ile Mecnun hikâyesini farklı bir imaj kurarak dile getirmiştir. Rana gibi güzellerin, kendilerini bırakıp Leyla'yı sevdiğinden Mecnun'u taşa tuttuklarını söylemiştir. Burada bildiğimiz gibi Leyla kara kuru bir kızdı. Güzeller, kendi gibi güzeller dururken Mecnun'un çirkin bir kızı nasıl sevdiğine hayret etmişlerdir.

Bizi kıoyup niçün Leylî sevdük diyü Mecnûna
Derilüp bir nice ra' nâ güzeller urdılar taşu (42-3 Mesihî)

Bilindiği gibi Mecnun kendini dağlara vurduğunda saçları uzamış, kuşlar saçlarına yuva yapmışlardı. Bu epizodu şair Bakî şöyle dile getirmiştir.

Gâhî cenâb-i Leyliye mektûb uçurmağa
Urındı Kıays başına murğ âşiyânesin (58-5 Bakî)

Şair, Mecnun'a Leyla'nın aşkından bıktığını sanmayın zira aşk belasının o başı dönmüş âşığı canından usandırmıştır diyerek aşk belasının halini bizlere arz etmektedir.

Dimeñ Mecnûna gelmiş 'âkıbet Leylâdan istiğnâ
Belâ-yı aşk o ser-gerdâni cânından usandırmış (108-3 Bakî)

Şair Hayalî ise Mecnun'un Leyla'nın boyu için âhının kıvılcımından oluşan altın bir kalemi olduğunu söyleyerek farklı bir imaj yapmıştır.

Kâmet-i Leylî için Mecnûn-ı miñnet-dîdeniñ
Şu 'lesinden âhınıñ zerrin kalemi var imiş (73-2 Hayalî)

Sevgilinin gece gibi kapkara saçları da Zatî'yi Mecnun'a çevirmiştir. Şair sevgilinin saçlarını leyl ile niteleyerek kelimeyi tevriyeli olarak kullanmıştır.

Ey perî Mecnûn idelden Leylî zülfün Zâtî'yi
Rüz şeb başında ebr-veş ağlar yürür (133-5 Zatî)

Bir başka beyitte yine aynı imajı kurduğunu görmekteyiz.

Leyli zülfünden ne gördi bilmezin her gün varur
Ey perî sevdâyı dil varduķca Mecnûn olmada (149-4 Zatî)

e. Peygamberler

Mecmuadaki gazelerde İsa, Yusuf, İbrahim, Eyüp, Nuh, Süleyman Peygamberlerin adının zikredildiğini, onların kıssalarına göre çeşitli teşbihler yapıldığını görmekteyiz. Özellikle Yusuf ve İsa Peygamberler daha sık karşımıza çıkmaktadır.

Bilindiği üzere Yusuf Peygamber güzelliği ile meşhurdur. Şairler onun bu özelliğini şiirlerinde güzellik unsurunu anlatırken kullanmışlardır. Şair Zatî sevgiliyi Yusuf cemaal olarak nitelemiştir.

Düşde ol Yūsuf-cemāli göreler şāyed diyü
Halk-ı Mısrı şubha dek uyutmazam feryāddan (17-2 Zatî)

Diğer bir beyitinde sevgiliye ikinci Yusuf diyerek seslenmiş, Yusuf gibi kendisini satmasını söylemiştir.

Yüri ey Yūsuf-ı sānī aña şat kendüni kim
O senün Mısr-ı maḥabbetde ḥarīdāruñ ola (19-2 Zatî)

Zira Yusuf güzelliğinden dolayı satılmıştır.

Bir kaç ‘azīz mısr-i melāḥatde Yūsufi
Beñzer cemāli yāra diyü vay ki şatdılar (154-4 Zatî)

Bir başka beyitte ise Hazret-i Yusuf’un sevgilinin çene çukuruna düştüğünü ifade etmekte, Hazret-i Yusuf’un kuyuya atılışına telmihte bulunmaktadır.

Mışruñ daḥi adı yoğ iken oldı ‘azīzüm
Çāh-ı zeḳanuñ Yūsuf-i cān dile maḥbes (33-3 Zatî)

Bakî ise güzellik konusunda Hazret-i Yusuf’u bilmediğini ama sevgiliyi bildiğini söyler. Nitekim şair Hazret-i Yusuf ile aynı dönemde yaşamadığından onun güzelliğini görememiştir. Ama sevgiliyle hâlihazır zamanda yaşadığından an be an sevgilinin güzelliğini müşahede etmektedir.

Seni Yūsuf-la güzellikde şorarlarsa baña
Yūsufi bilmez in ammā seni ra nā bilür in (60-2 Bakî)

Mesihî de sevgiliyi güzellik ülkesinin Yusuf’u olarak nitelemiş ve şöyle demiştir.

Yūsuf-ı Mısr-ı cemāle müşterilenme ‘Azīz
Kim ḳumāşı işbu dükkānuñ ḳamu bāzārıdır (67-4 Mesihî)

Rahmî’ye göre Yusuf için aziz olmak mezellet kuyusudur. Tıpkı kendisi gibi.

‘Azīz olmağa bā iş Yūsufa çāh-ı mezelletdir
Anıñçün ‘ālem içre ben de zilleti ihtiyār itdüm (118-2 Rahmî)

En çok adı zikredilen peygamberlerden biri de Hazret-i İsa’dır. Şair Zatî, Hazret-i İsa’nın ölümlere can vermesi mucizesini hatırlatarak şöyle der:

Tāze taze can bulam irdükce ‘İsi la line
Toprağımdan küze eyleser eğer ḥazzāf aña (21-3 Zatî)

Burada aynı zamanda bir hüs-i ta'lil sanatı vardır. Şair, çömlekçinin kendi toprağından yapacağı testi ile İsa dudaklı sevgilinin ağzına değdikçe taze hayat bulacaktır. Beyit bize Fuzûlî'nin su kasidesini hatırlatır:

Dest-bûsı arzûsıyla ger ölürsem dostlar
Kûze eylen toprağum sunun anunla yâre su(13- Fuzulî)¹⁴⁶

Yaşadıkları bölgeler farklı olsa da aynı yüzyılın çağdaş şairleri olan Zatî ve Fuzûlî arasındaki bu imaj benzerliği tesadüfî olmasa gerektir.

Şair, dördüncü katta olan Hazret-i İsa'nın yanına çıkmasını ölüleri diriltten sevgiliyi artık göremediğini sormasını ister.

Çarha çık iy âh 'İsiden bu derde çâre şor
Görmez olduk mürdeler ihyâ iden cānāneyi (146-2 Zatî)

Ayrıca bilindiği üzere Hazret-i İsa göğe ağmıştır ve tecrit edilmiştir. Şair de Hazret-i İsa gibi olduğunu şöyle ifade etmektedir.

İşigünde kim ki varın terk idüp tecrîd ola
Hazret-i 'İsî gibi gökde mücerred yir ide (49-3 Zatî)

Şair Hayalî de sevginin dudağını Hazret-i İsa'ya benzetmektedir. Zira sevgilinin dudağı İsa Peygamber gibi ölüleri diriltmektedir.

Ne deñli gözleri bîmar dilrübâ varsa
Ölümlüsü dirilür ol leb-i Mesîhānîñ (84-3 Hayalî)

Şair Rahmî de aynı mucizeyi şöyle ifade etmektedir.

Dil nice cān virmesün la'l-i leb-i cān nuḥbesiñe
Mürdeler ihyâ ider 'İsî gibi güftār ile (120-4 Rahmî)

Rizayi bir gazelinin ilk iki beyitinde Hazret-i Süleyman ve onun mührüne telmihte bulunmuştur. Sevgilinin kaşını ve dudağını Süleyman'ın mührüne teşbih etmiştir.

Kaşuñ nişānı mühr-i Süleymān girih girih
Oldı berāt-ı ḥüsnuñe 'unvān girih girih (63-1 Rizayi)

Zatî de sevgiliyi Süleyman şöhretli olarak niteler. Ayrıca Süleyman ve karınca kıssasına değinerek karınca misali Zatî'ye elinden geldiğince lutufta bulunmasını ister. Yoksa güzelliğinin mührünün gideceğini belirtir. Nitekim Süleyman Peygamber de mührünü kaptırmıştı.

Zatî-i mûra elünden geldüğüñce eyle luṭf
Ḥātem-i ḥüsn ey Süleymān-iştiḥār elden gider (148-5 Zatî)

¹⁴⁶ Metin Akar, *Su Kasidesi Şerhi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994, s. 45.

Hayalî bir beyitinde Hazret-i Nuh gemi ve deniz kelimeleri ile tenasüp kurarak onun tufan mucizesine telmih yapmıştır ve şöyle ifade etmiştir:

Baħr-i zāta sefinedir tevħid
Piri deryā-şinas Nūħumdur (45-2 Hayalî)

Zatî, kendisine arkadaş, dost olarak Hazret-i Eyüp olduğunu söyler.

Nigāruñ tiri derdinden müşebbek oldu ten Zati
Cihānda Hazret-i Eyyūbdur var ise hem-derdüm (7-5 Zatî)

Zatî bir beyitinde kendisini Hazret-i İbrahim gibi ateşe atsalar ateşin her köşesi ona cennet gül bahçesi gibi görünür diyerek Hazret-i İbrahim'in ateşe atılması kıssasına telmihte bulunmuştur:

Yalın idüp āteşe atsañ Halil-āsā beni
Kim anuñ her güşesi gül-zār-ı cennetdür baña (20-2 Zatî)

f. İranlı Şahsiyetler

İran'ın meşhur şahsiyetleri Türk edebiyatında sık sık kullanılmıştır. Mecmuada derlenen gazellerde İranlı şahsiyetlerden Cem, Feridüddin-i Atar, Firdevsi ile Dara'yı görmekteyiz.

Şair Zatî, şarabı bulan Cem'i kadehi ile anmakta ve aşk şarabının, başına bir kadehten çıktığını şöyle ifade eder.

Başuma bir camdan çıkdı şarāb-ı işk kim
Cām-ı Cem şu komağa degmez anuñ ayağına (27-3 Zatî)

Necatî de Cem'in kadehinin ferahlık verdiğini sevgilinin dudaklarının gül gibi gülmesiyle ilgi kurmuş ve şöyle ifade etmiştir.

Müşkil olurdu gülmeşe gül bigi leblerüñ
N'olurdu zinet etmese Cām-ı Cemi feraħ (44-3 Necatî)

Bakî “Harabat ehli için meyhanenin kapısının toprağının hizmeti Dara'nın devletinden (saadetinden) daha iyidir.” der.

Bākiyā mey-gedenüñ ehl-i ħarābat içre
Hidmet-i ħāk-i deri devlet-i Dārādan yig (161-5 Bakî)

g. Dini-Tasavvufi- Efsanevi Şahsiyetler

Zatî, bir beyitinde güzellerin karşında durmayıp yürümesini yoksa Mansur gibi tozunu yeke verirler, diyerek Hallac-ı Mansur'un enel hak demesi üzerine öldürülmesi olayına telmihte bulunmuştur.

Aşılup tırma yürî karşısına hüblaruñ
Yoksa Mañşür gibi yile virürler tozuñı (29-3 Bakî)

Şair Hayalî bir beyitinde Bistami'ye telmihte bulunur ve şöyle ifade eder.

Ey Hıyālî ger edem cānı fedā ol hāle
Tācına noқта ider Mürşid-i Bişām beni (95-5 Hayalî)

Diğer şahsiyetlerden Corcis, Hızır ile İskender'i görmekteyiz. Zatî sevgiliye seslenerek kendisini Corcis gibi nice kez öldürmesini istememesinin nedenini şöyle açıklar.

Öldürürseñ nice kez Zātî'yi Corcîs-şifat
Kıomaz elden şanemā ' işkuñı ölür dirilür (103-5 Zatî)

Zatî bir beyitinde sevgiliyi zamanın Hızır'ı diyerek onun dudağının hasretiyle gönlün can verdiğini, ölümsüzlük suyunun onun dudağı yanında karalar giyip yas tuttuğunu söyler.

Hasret-i la lüñle dil cān virdi ey Hızır-ı zemān
Kıaralar geydi anuñçün Āb-ı Hıyvān tıtdı yās (135-3 Zatî)

Şair bir başka beyitte de İskender'den şöyle bahseder.

Skender deñlü bir er yoğ iken ey nev-cuvān anı
Şuya iltüp bu dehr-i pîre-zen şusuz getürmişdür (152-3 Zatî)

Genel olarak bir değerlendirme yapmak gerekirse mazmunlar divan şiiri geleneğindeki uygun şekilde kullanılmıştır.

3. Gazellerin Kafiye, Redif, Vezin ve Beytlere Göre Tasnifi

a. Kafiye ve Redif Tasnifi

a.1. Kafiye Şeması: Divan şiirinde gazel, beyitlerle yazılan nazım türlerinden tek kafiyeli olanlarındandır. Birinci beytin her iki dizesi birbiriyle kafiyeli diğer beyitlerin ikinci dizeleri ilk beyitle kafiyelidir. Buna göre gazelin kafiye düzeni aa xa xa xa ... şeklindedir.

Mecmuadaki şiiirlerden 106'si bu kafiye düzenine uymaktadır.

Şair gazelde kullanacağı kafiyele sözcükleri özenle seçer. Çünkü kafiye, gazelin beyitlerini birbirine bağlayan, kaynaştırır ve ahenk birliği sağlayan öğelerden biridir. Şair, cinaslı olarak kullanmanın dışında aynı kafiye sözcüğünü bir gazel içinde ikinci kez kullanmaz.¹⁴⁷ Mecmuadaki şiiirlerden 14'ünde aynı kafiye sözcüğü ikinci kez tekrarlanmıştır. Zati'nin 8, Necatî'nin 2, Bakî, Hayalî, Emrî ve Mesihî'nin 1 şiiirinde kafiye sözcüğünün ikinci kez tekrarlandığı görülür. Zati'nin “-umdur benüm” redifli gazelinde “fiğân” sözcüğü iki kez kullanılmıştır.

Şāh-i iřkam dūd-i āhum sāye-bānumdur benüm
Eşk-i çeşmüm Ieşkerüm şablum fiğānumdur benüm(92-1Zatî)

Ra d řanmañ şubbe-i eflāki güm güm gülmeden
Yār elinden na re-vü-āh-u-fiğānumdur benüm(92-2 Zati)

Gazelde birinci beyitteki dizeler kendi arasında diğer beyitlerin ikinci dizeleri de birinci beyitle kafiyelelidir. Kendi arasında kafiyeleli olan ilk beyte musarra beyit denir. Bir gazelde birden fazla musarra beyit varsa, yani gazelin matladan sonra gelen beyitlerden en az biri ilk beyit gibi kafiyeleliyse böyle gazellere “çok matlalı” anlamında zātü'l-metâli ya da zü'l-metâli denir. İlk iki beyti musarra olan gazeller gazel-i dü-matla (iki matlalı gazel) adıyla anılır.¹⁴⁸ Mecmuada 25 şiiir gazel-i dü matla; 35 şiiir de “zü'l-metâli”dir.

Bu deñlü derdi çekmekden cāndan bu idi derdüm
Tabībüm bir nefes baña seni hem-dem ola dirdüm(7-1Zatî)

Yoluñda şeh-suvārum çün řavañ ile ğubār oldum
Yiridür bād-ı āhumla çıkarsa göklere gerdüm(7-2 Zati)

Bildüñ mi sen de kendüñi ey bî-vefā nesiñ
Āřüb-ı dehr ü āfet-i devr-i zamānesiñ (58-1 Bakî)

Saña bahā ne idi cefā-pişe olmasañ
Ĥaqqā budur ki bî-bedel ü bî-bahānesiñ(58-2 Bakî)

Ağlayup iñleme derd ile dölāp gibi
Oldı çihremde yaşum yolları mizāb gibi(101-1 Bakî)

¹⁴⁷ Cem Dilçin, “Divan Şiiirinde Gazel”, Türk Dili, Divan Şiiiri Özel Sayısı, Sayı 415-416-417, 1986, s. 82.

¹⁴⁸ Dilçin, s. 83.

Şāyed ol servi kenāre getürem ey Bākî
Varayın yüz süreyin ayağına āb gibi(101-5 Bakî)

Bunun yanında mecmuada iki şiirin de ilk dört beytinin kafiyesi aynıdır. Gazelin matladan sonra gelen beyitlerinin de kafiyeli olması tasrî, böyle her dizesi aynı kafiyede olan gazellere de musarra ya da müselsel adı verilir.¹⁴⁹

Ġirre olma hüsne incitme iñen 'āşıklarauñ
Bir gün ola diyeler kıani o ġarālıklarauñ (37-1 Zatî)

Ey perî ġayetde kıor kıarlar rakîb-i dîvden
Dāyire çizdikleri her dem budur 'āşıklarauñ(37-2 Zatî)

Şaçayın kūyuñda el açub du 'ā gevhelerin
Meskeni Huld-i berîn olur eli açıklarıñ(37-3 Zatî)

Şādık ol kıavlüñde saña kimse töhmet itmesün
Yüzi ağ alnı açıklur şubh-veş şādıklarauñ(37-4 Zatî)

Beñzetdiler o māha diyü mihr-i enveri
Biri birine kıoydı fiġānum felekleri (114-1 Bakî)

Çekdi çevürdi sākî-i meclis piyāleyi
Āl ile öpdi diyü leb-i la'l-i dil-beri (114-2 Bakî)

'Āşık ġüşāde-meşreb olur cām-ı mey gibi
Hem-dem idinse kendüsine tañ mı sāġarî (114-3 Bakî)

Yaruñ rakîbi gibi iti görmedüm daġi
Olmaya ġerçi eşk-i revānum gibi cerî (114-4 Bakî)

Mecmuada Zatî'ye ait 51. gazelin dördüncü beyitin ikinci dizesi mecmuada bir kelime eksiktir. Eġer bu şiiri divandaki haliyle deġerlendirirsek şiirin tasrî olduġunu görürüz.

Her ne dem kim cānumı bir tîrden cānān aña
Cān atar kıarşu çıkıar bir oķ atım yir cān aña (51-1 Zatî)

Şol kıadar hışm ile geldi kim oķuñ cān kıaşdına
Kaldı zahmum ağzına barmaķ kıoyup ġayrān aña(51-2 Zatî)

Hücre-i kıalbüm şeb-i ġamda niçün tārîk ola
Şem dür tîrüñ nigārā şu ledür peykān aña(51-3 Zatî)

¹⁴⁹ Dilçin, s. 84.

Çeşmidür çarhuñ güneş hüsnuñ temāşā kılmağa
Çevresinde şa şa a ey mäh-rū müjgān¹⁵⁰ (51-4 Zatî)

Görinen Zātî hilāl üzre şafağdur şanma çarh
Na l kesmiş işkına yāruñ bulaşmış kân aña (51-5 Zatî)

Mecmuada 7 şiir ikinci beyitlerdeki eksik kelime ya da ikinci dizelerinin mecmuada farklı alınması nedeniyle aa xa xa xa... kafiye düzenine uymamaktadır.

Nev-bahār oldı gelüñ azm-i gül-istān idelüm
Açalum gönca-i qalbi gül-i handān idelüm (78-1 Bakî)

Qomayup lāle gibi elden ayağı bir dem
Mest olup gönca-şifat çāk-ı girībān¹⁵¹ (78-2 Bakî)

Figān-ü-nālemüñ nāyın felekler istimā eyler
Anuñçün döne döne mevlevî gibi semā eyler (82-1 Zatî)

Gel ey azm-i sefer iden benüm rūhum yoluñçün tur
Yüzüñe baqayın bir dem bedenden cān vedā¹⁵² (82-3 Zatî)

Mecmuada şiirlerin kafiye ve redif yönüyle yapılan değerlendirmesinde Türk edebiyatında 15. yüzyılda başlayıp 16. yüzyılda devam eden Türkçe kelimelerle kafiye kurma gayretinin yansımalarını görmek mümkündür. Mecmuada Türkçe kelime ile kafiyelenmiş pek çok şiirle karşılaşmaktayız.

Didüm ey cān gözüñüñ hastasiyam lāğ degül
Ol tabīb-i dil ü cān didi bu da şağ degül(14-1 Zatî)

Sine dāğın görüp ol gönca-dehen lāle gibi
Bir avuç qanuma girmek diledi jāle gibi (10-1 Bakî)

Zülf-i müşgīnüñ için bu cigerüm hūn oldı
Leb-i rengīnüñ için gözyaşı gülgün oldı(66-1 Mesihî)

Gazellerin kafiyelerine göre dağılımı mecmuada en fazla şiiri bulunan şairden başlanarak aşağıdaki şemalarda verilmiştir. İlk şema Mecmuada 93 şiiri bulunan Zatî'nindir. Zatî'nin şiirlerinde ağırlıklı olarak “ج” harfiyle biten gazeller bulunmaktadır. Bu yoğunluk divanındaki şiirlerinde de görülmektedir.

¹⁵⁰ Divanda bu kelimedden sonra “aña”

¹⁵¹ Divanda bu kelimedden sonra “aña”

¹⁵¹ Divanda kelimedden sonra “idelüm” vardır.

¹⁵² Divanda bu kelimedden sonra “eyler” vardır.

ا	8	س	2	ل	1
ت	3	ش	2	م	9
ج	1	غ	1	ن	12
د	1	ق	1	و	1
ر	19	ك	2	ه	11
ز	2	گ	1	ى	11
		ث	5		

Tablo 2
Zatî'nin Şiirlerinde Kullanılan Kafiyeleler

Mecmuada Bakî'nin 41 şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerden üçü iki defa yazıldığı için değerlendirmede 38 şiir ele alınacaktır.¹⁵³ Bakî'nin şiirlerinin kafiyesi incelendiğinde “ر” harfiyle biten gazellerin yoğunlukta olduğu görülür.

د	1	ل	3
ر	12	م	1
ز	2	ن	3
ش	1	ه	5
ك	2	ى	6
ه	1	و	1

Tablo 3
Bakî'nin Şiirlerinde Kullanılan Kafiyeleler

Mecmuada Hayalî'nin 19 şiiri bulunmaktadır. Hayalî'nin şiirlerinde de “ر” harfiyle biten şiir sayısı diğerlerine göre daha fazladır.

¹⁵³ 170 nolu şiir, 164. sıradaki; 171. şiir, 162. şiirle; 172. şiir 163. sıradaki şiirle aynıdır.

آ	2	م	1
ر	6	ن	2
ش	2	ه	2
ك	1	ى	3

Tablo 4
Hayalî'nin Şiirlerinde Kullanılan Kafiyeleler

Mecmuada Mesihî'nin 5 şiiri vardır. Bu şiirlerden ikisi “ى” harfiyle biterken diğereleleri farklı harflerle bitmiştir.

د	1
ز	1
و	1
ى	2

Tablo 5
Mesihî'nin Şiirlerinde Kullanılan Kafiyeleler

Necatî'nin 5 şiirinin şeması aşağıdadır.

ب	1
ت	1
ح	1
د	1
و	1

Tablo 6
Necatî'nin Şiirlerinde Kullanılan Kafiyeleler

ر	1
ق	1
ل	1
س	1

Tablo 7
Figanî'nin Şiirlerinde Kullanılan Kafiyeler

ب	1
ر	1
م	1
ه	1

Tablo 8
Rahmî'nin Şiirlerinde Kullanılan Kafiyeler

Rizayî'nin şiiri “ه”, Emrî'nin şiiri ise”ر” harfleri ile kafiyelidir.

ا	10	د	4	ق	2	ن	17
ب	2	ر	40	ك	4	و	4
ت	4	ز	5	گ	1	ه	21
ج	1	س	2	ك	6	س	23
ح	1	ش	5	ل	5		
		غ	1	م	12		

Tablo 9
Kafiyelerin Mecmuadaki Şiirlere Göre Dağılımı

Mecmuadaki şiirlerin kafiye şemasına genel olarak baktığımızda: ف ع ظ ص ض ث ذ harfleri ile biten şiirlerin mecmuada olmadığı görülür. Burada birçok divanda olduğu gibi “ر” kafiyesiyle yazılan gazellerin çokluğu dikkati çekmektedir. Bu durumla şairlerin divanlarında da karşılaşırız. Klasik şiir geleneğimizde kafiye oluşturmak önemlidir. Oluşturulan kafiye tekrara düşmekse şair açısından iyi bir durum değildir. Bu harfin seçilme nedenleri

arasında söyleyiş kolaylığının yanında kullanım alanının genişliği de göze çarpmaktadır. Mecmuada “r” sesi, kelime kökünde, geniş zaman eki, ek fiilin geniş zamanı, çoğul eki, 3. çoğul şahıs eki gibi değişik görevlerde kullanılmıştır. Bu durumda mecmuanın genelinde “r” sesiyle biten kelime sayısının çokluğuna şaşmamak gerekir.

a. 2. Kafiye ve Redif Türleri: Türk edebiyatı şiir geleneğine baktığımızda dize sonlarındaki ses benzerliklerinin şiirin ahenginin sağlanmasında önemli bir yer tuttuğu görülür. Kafiye, dize sonundaki benzeyen seslerin sayısına göre yarım kafiye, tam kafiye ve zengin kafiye olmak üzere üç başlık altında değerlendirilir. Şiirleri incelerken dize sonlarındaki uzun ünlüleri çift ses olarak aldık.

Bu çerçevede yapılan değerlendirmede mecmuadaki şiirlerde zengin kafiyenin diğer kafiyelerden daha çok kullanıldığı görülür. Değerlendirmeyi Bakî'nin tekrarlanan 3 şiirini çıkarıp 170 şiir üzerinden yaptık. Şiirlere göre kafiyelerin tasnifi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

	Zengin Kafiye	Tam Kafiye	Yarım Kafiye
Şiir Sayısı	97	71	2

Tablo 10
Kafiye Tasnifi

Bu kafiyelere birer örnek verecek olursak:

Zengin uyak

Nola aḡsa Şu gibi eşk-i revānum bāḡ bāḡ

Seyr ider aḡyārlar sebz-i revānum bāḡ bāḡ (1-1 Zatî)

Ey hūmā sen mū-miyānı ‘ayd idelden zāḡlar

Cismümüz ḡurdı ecel murḡına bir ḡıldan duzāḡ(1-2 Zatî)

Tam uyak:

Kim ki bir medḡ-i ḡasen söylese ḡüsn-i ḡaseñe

ḡaḡ tā ‘ālā yaza dīvānına yüz biñ ḡasene (3-1 Zatî)

Āferīn sūnbül-i pūr-ḡīnūñe ey ḡüb-ı ḡıtā

ḡılca ḡıymet ḡomadı nāfe-i misk-i ḡotene (3-2 Zatî)

Yarım Kafiye:

Saňa öykündüğüçün serv-i dil-cü
Gülistānda kılıç çekdi aňa şu (68- 1-Zatî)

Dükān açdı gönül bāzār-ı ğamda
Ki s̄inem dāğıdur keff-i terāzü (68- 2-Zatî)

Lebüñ emdükçe kıalmaz dilde hafvum
Kıomaz mey kışinüñ gönlünde koru (68- 3-Zatî)

Şiirlerde dize sonlarında ses benzerlikleri yanında görev benzerliği de olan ek ya da kelimelere redif denir. Redif, beyitler arasındaki değişik duygu ve düşünceleri, redifin anlamına uygun olarak belli bir kavram içerisinde birleştirir. Böylece her beyitte farklı konulara yer verilse de okuyanda bütün bir şiir etkisi yaratır.¹⁵⁴ Redifin ikileme olarak kullanımı ise anlamı kuvvetlendirir, manayı pekiştirir ve ses-anlam bütünlüğü oluşturur. İkileme, genel olarak aynen ikileme, eşanlamlı ikileme, zıt anlamlı ikileme ve ekli/ilâveli ikileme olmak üzere dört ana başlık altında incelenir.¹⁵⁵

Çalışmamızda Redifi ikileme olarak kullanılan iki şiir vardır. Bu şiirler aynı zamanda Necatî'nin redifleriyle anılan iki şiirine yazılan nazirelerdir.

Çıkar eflāke derūnum şereri döne döne
Dökilür hāke yaşum kaçreleri döne döne (112-1 Bakî)

'Āşık-ı hāste dilüñ nite ki fānūs-ı hayāl
Nār-ı 'aşkuñla yanupdur cigeri döne döne(112-2 Bakî)

Kaşuñ nişānı mühr-i Süleymān girih girih
Oldı berāt-ı hüsnüñe 'üñvān girih girih(63-1 Rızayî)

La liñ niḡin-i hātem-i p̄irūzedür senüñ
Naşş oldı anda mühr-i Süleymān girih girih(63-2 Rızayî)

Redif dışında kafiye de ikilemelerin yer aldığı örnekler vardır. Böyle örneklerde kafiye sabit kalıp ikilemeyi oluşturan kelimeler değişir.¹⁵⁶ Mecmuada bu duruma örnek bir şiir bulunmaktadır:

Şahrāda kaçdı benden ol āhū çayır çayır
Yaşsa 'aceb mi taşları āhum bayır bayır(12-1 Zatî)

¹⁵⁴ Dilçin, s. 90.

¹⁵⁵ Yaşar Aydemir - Halil Çeltik, *Gazelde İkileme Redif ve İkileme Kafiye*, Bilig, S. 33, 2005, s. 80

¹⁵⁶ Aydemir – Çeltik, s. 86

Ol yüzi āfitābı görem gibi bu seher
Nūr āyetini düşde oğurdum şayır şayır(12-2 Zatî)

Mecmuada kafiye ve redif tercihinde herhangi bir kurala bağlı kalınmamıştır.

Şiirlerde kafiye tek kullanıldığı gibi redifle birlikte kafiyenin kullanıldığı görülmektedir. Mecmuadaki kullanımına baktığımızda kafiye ve redifin birlikte kullanıldığı şiirlerin daha fazla olduğu görülür. Bu dağılımı gösterir tablo aşağıdadır.

	Kafiye	Kafiye ve Redif
Şiir Sayısı	31	139

Tablo 11
Mecmuadaki Kafiye ve Redif Çizelgesi

Bu inceleme sonucunda yapılan tasniflerden yola çıkarak şiirlerde genellikle redif ve kafiyenin birlikte kullanıldığı kafiye seçiminde de zengin kafiyenin daha fazla kullanıldığı söylenebilir. Şiirlerde redif üç farklı şekilde çıkar karşımıza:

Mecmua içinde şiirler üç değişik redif şekliyle yazılmıştır:

1. Redifi –ek olan şiirler,
2. Redifi ek ve kelimedden oluşan şiirler,
3. Redifi bir ya da daha fazla kelimedden oluşan şiirler.

	Ek Redif	Ek ve Kelime Redif	Kelime Redif	Redifsiz Şiir
Şiir Sayısı	61	27	51	31

Tablo 12
Şiirlerde Tercih Edilen Redifler

Şiirlerde redif ve kafiyenin aynı anda kullanımının sıklıkla tercih edildiği görülür. Şiirlerde redif daha çok, ek olarak kullanılmıştır.

Ek Redif

Eşk-i çeşm cüst ü cūyuñdan dem-ā-dem cārīdür
N'eylesün serv-ğaddūñ 'āşık-ı dīdār-ıdur (67-1 Mesihî)

Mey-fürüşa zāhidā gölge ḥarām̄isi dime
Kim anuñ ḥalk̄ ile itd̄ügi şirā bāzār-ıdur (67-2 Mesihî)

Ek ve Kelime Redif

Boynuma aldum o zūlf-i 'anberin-üñ minnetin
Ey şabā şahrāya şaldum misk-i Çin-iñ minnetin (70-1 Hayalî)

Yār olursa nāz-perverdüm gamındañ gayrıya
Çekmeyem bir lāḫza 'ömr-i nazenin-üñ minnetin (70-2 Hayalî)

Kelime Redif

Dilā bezm-i cihānda kimse āḫır pāy-dār **olmaz**
Müdām elden ḳoma ayağı fırsat ber-ḳarār **olmaz** (115-1 Bakî)

Şaḳın Mecnūmı şanmañ ehl-i 'aşḳuñ iḥtiyārıdur
Güzel sevmekde zirā kimseye ḥiç iḥtiyār **olmaz** (115-1 Bakî)

b. Vezin Tasnifi

Şiirde ahengi sağlayan temel unsurlardan biri de vezindir. Vezinler şiirin pek çok ses araçlarından biri olmalarına rağmen ön planda değildirler. Şiirde vezinler bir ritim oluşturur. Bu ritim düzenleyici etkisi ile şiirin genel sesine katkıda bulunurlar.¹⁵⁷ Diğer taraftan da ritim hem şiirin kolay okunmasına katkıda bulunur hem de dinleyenin kulağında oluşturduğu ses tınısı ile ezberi kolaylaştırır.

d. Vezinlerin Şairlere Göre Dağılımı

En çok kullanılan dört veznin şairlere göre dağılımını inceledik.

Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Mecmuada Aruzun bu kalıbıyla toplam 80 şiir vardır. Dolayısıyla en çok kullanılan kalıptır. Bu sayının şairlere dağılımına bakacak olursak;

Bu vezinde Zatî'nin 55, Bakî'nin 11, Hayalî'nin 6, Necatî'nin 3, Rahmî'nin 3, Mesihî'nin ve Rızayî'nin 1 şiirinin alındığı görülür.

¹⁵⁷ Tunca Kontantamer, "Türk şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Genel Bazı Düşünceler I", Eski Türk Edebiyatı Makaleleri I, Akçay Yayınları, Ankara 1993, s. 326.

Feilâtün Feilâtün Feilâtün Feilün

Bu vezinde Bakî'nin 10, Zatî'nin 10, Hayalî'nin 5, Emrî'nin, Rahmî'nin, Mesihî'nin ve Figanî'nin 1'er şiir olmak üzere toplam 29 şiir vardır.

Mefûlü Fâilâtü Mefâilü Fâilün

Mecmuada bu vezinde 25 şiir vardır. Şiirlerin şairlere dağılımı şöyledir: Bakî'nin 12, Zatî'nin 6, Hayalî'nin 3, Necatî'nin, Figanî'nin ve Rahmî'nin 1'er şiir bulunmaktadır. Mecmuada Bakî'den seçilen şiirlerden çoğunun bu vezinde olduğu görülür.

Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün

Bakî'nin 2, Zatî'nin 11, Hayalî'nin 3, Mesihî'nin 1 olmak üzere toplam 17 şiir bu vezindedir.

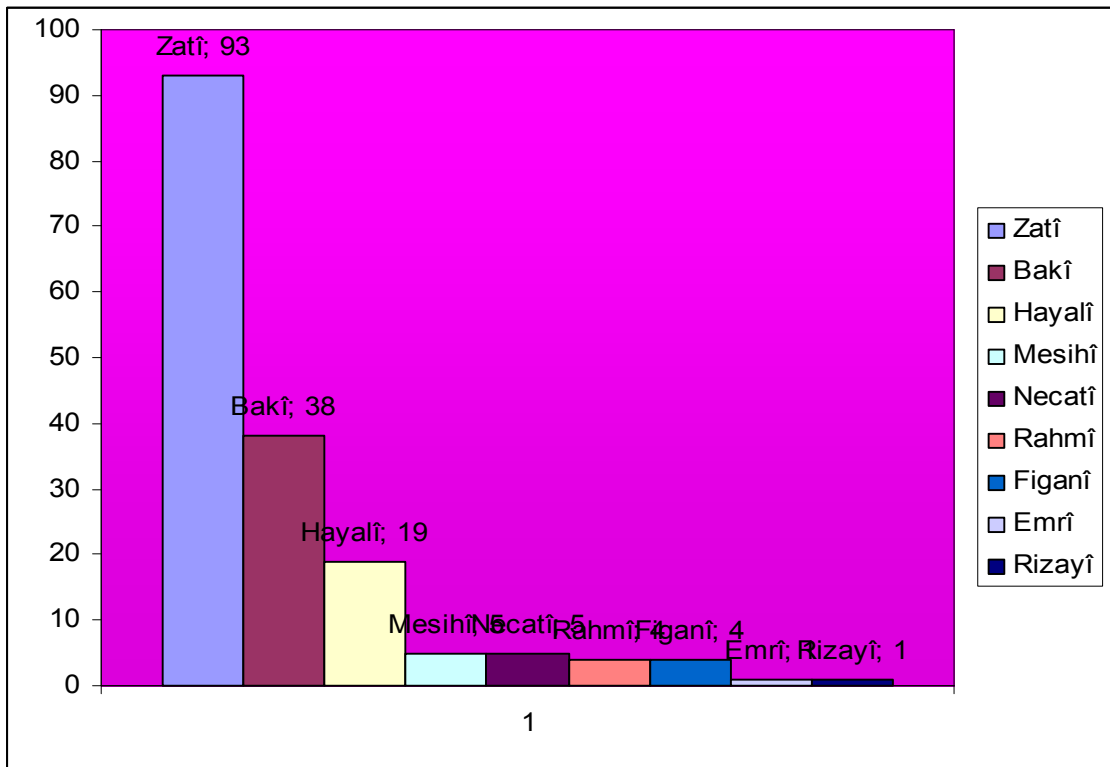
Seçilen şiirlerde kullanılan vezinlerden yola çıkarak musannifin Bahr-i Remelden fazla sayıda şiir seçtiği görülmektedir. Bu bahrin "Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün" vezniyle seçilen şiir sayısı mecmuadaki şiirlerin yarısına yakındır. Aynı bahrin bir başka vezni "Feilâtün Feilâtün Feilâtün Feilün" vezniyle seçilen şiir sayısı daha azdır.

1. Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün +-+/-+---/+---/+--	Bahr-i Remel	80
2. Feilâtün Feilâtün Feilâtün Feilün +++-/++-/+---/+--	Bahr-i Remel	29
3. Mef'ûlü Fâilâtü Mefâilü Fâilün --+/-+---/+---/+--	Bahr-i Muzârî	25
4. Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün +---/+---/+---/+---	Bahr-i Hezec	17
5. Mef'ûlü Mefâilü Mefâilü Feûlün --+/-+---/+---/+--	Bahr-i Hezec	5
6. Mefâ' ilün Mefâ' ilün /Feûlün +---/+---/+---	Bahr-i Hezec	4
7. Mefâilün Mefâilün /Faûlün +---/+---/+---	Bahr-i Hezec	3
8. Fâilâtün Fâilâtün Fâilün +-+/-+---/+---	Bahr-i Remel	2
9. Mef'ûlü Fâilâtün Mef'ûlü Fâilâtün --+/-+---/+---/+--	Bahr-i muzari	2
10. Mefûlü Mefâilü Mefâilü Failün --+/-+---/+---/+--	Bahr-i Hezec	1
11. Feilâtün Mefâilün Feilün +++-/++-/+---/+--	Bahr-i Hafîf	1
12. Mefâilün Feilâtün Mefâilün Feilün +-+/-+---/+---/+--	Bahr-i Müctes	1

Tablo 13
Kullanılan Vezinler, Aruz Bahirleri ve Şiir Sayıları

II. Mecmuadaki Şiirlerin, Şairlerin Divanlarındaki Şiirlerle Karşılaştırılması

Mecmuada on şairin toplam 173 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden Bakî'ye ait olan üç şiir iki kez yazılmıştır. Eser tanıtımında da değindiğimiz üzere mecmuada Bakî, Emrî, Figanî, Hayalî, Mesihî, Necatî, Rahmî, Rızayî ve Zatî'nin şiirleri bulunmaktadır. Şairlerin şiir sayılarını gösterir grafik aşağıdadır.

Grafik 2
Mecmuada Şiirleri Bulunan Şairlerin Şiir Sayıları

Mecmuada şiirleri bulunan şairlerden Zatî, Bakî, Necatî, Hayalî, Rahmî, Mesihî ve Emrî'nin divanları; Figanî'nin ise Divançesi bulunmaktadır.¹⁵⁸ Rahmî'nin Divanı üzerine de Mustafa Erdoğan'nın çalışması vardır.¹⁵⁹ Mecmuadaki şiirler şairlerin divanlarındaki şiirlerle karşılaştırıldı. Bu karşılaştırma sonucu Zatî'nin divanında olmayan 2, Rahmî'nin 2, Hayalî'nin 1, Figanî'nin Divançe'sinde olmayan 1 şiirinin bulunduğu tespit edilmiştir. Mecmuada divanlarda olmayan 6 şiir tespit ettik.

Zatî'nin şiirleri üç ciltlik divanında toplanmıştır. Seçilmiş şiirlerin ciltlere dağılımını aşağıdaki grafikte verdik.

Zatî'nin divan ciltlerinde olmayan 2 şiirini tespit etmiş bulunmaktayız.

Toplam Şiir Sayısı	1. Ciltte Bulunan Şiir Sayısı	2. Ciltte Bulunan Şiir Sayısı	3. Ciltte Bulunan Şiir Sayısı	Divanda Bulunmayan Şiir Sayısı
93	32	26	33	2

Tablo 14
Zatî'nin Mecmuadaki Şiirlerinin Divan Ciltlerine Göre Dağılımı

Mecmuadaki şiirlerle divanlardaki şiirleri karşılaştırdık. Bu karşılaştırma sırasında bazı şiirler divandakilerle aynıydı. Bunun yanında divanda olup mecmuadaki şiirlerde alınmayan kelime ve eklerle karşılaştığımız gibi beyit farklılıklarıyla ya da eksiklikleri de görüldü. Toplam 173 şiirin 6'sı yeni, 3'ü de tekrardır. Bunları çıkarırsak geriye 164 şiir kalır. Bu şiirlerden de sadece 48'i divanlardaki şiirlerle aynıdır. Bu şiirlerin şairlere dağılımı şöyledir.

¹⁵⁸ Ali Nihat Tarlan, *Zatî Divanı*, c. 1, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1967.

Ali Nihat Tarlan, *Zatî Divanı*, c. 2, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1970.

Mehmed Çavuşoğlu- M. Ali Tanyeri, *Zatî Divanı*, c. 3, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No.3369, İstanbul 1987.

Sabahattin Küçük, *Bakî Divanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

Ali Nihat Tarlan, *Necatî Beg Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992.

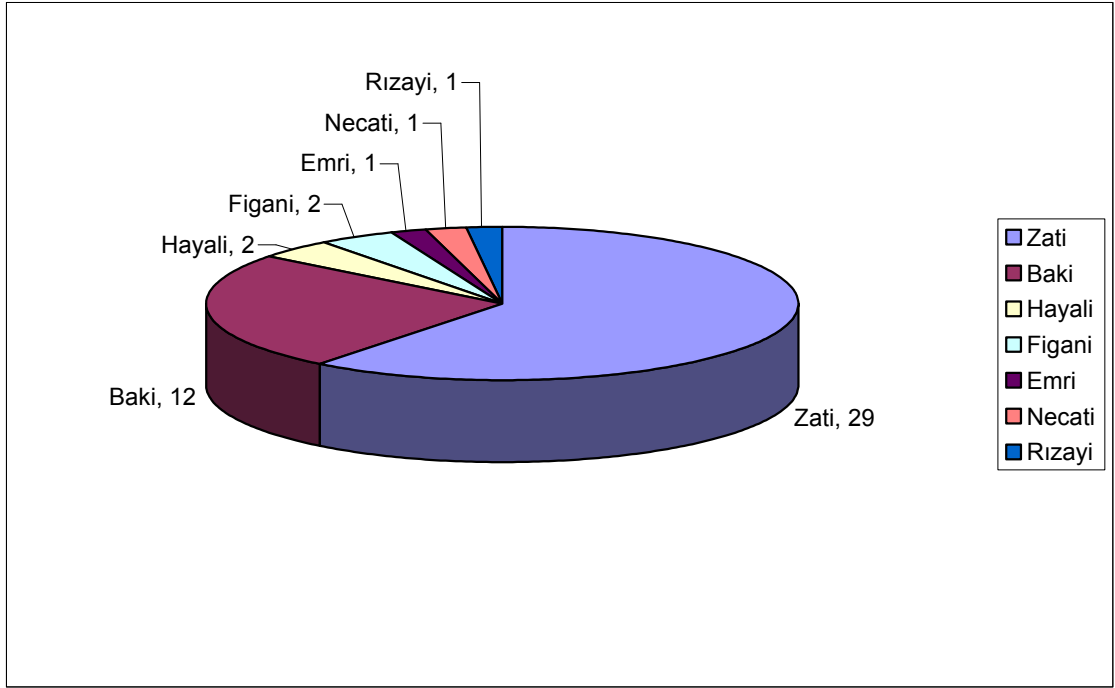
Ali Nihat Tarlan, *Hayalî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992.

Mine Mengi, *Mesihî Divanı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995.

M. A. Yekta Saraç, *Emrî Divanı*, Eren Yayınları, İstanbul 2002.

Abdülkadir Karahan, *Figanî ve Divançesi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1966.

¹⁵⁹ Mustafa Erdoğan, *Bursalı Rahmî ve Divanı*, Basıma Hazır Proje.

Grafik 3
Mecmuayla Divandaki Yazılışları Aynı Olan Şiirlerin Şairlere Göre Dağılımı

Mecmualardaki şiirlerde görülen farklılık ve eksiklikler, mecmuayı hazırlayan musannifin şiire aşinalığı, dikkati ve titizliği ya da şiiri aldığı divanın müstensihinin hatası, dikkatsizliği de şiiri farklı kılabilir. Divandakilerle aynılık gösteren şiirlerin şairlere göre dağılımında o şairin şiirlerinin fazlalığı da etkilidir. Zati'nin doksan üç şiirinin ikisi divanda yoktur. Kalan doksan bir şiirinse yirmi dokuzu divan ciltlerindeki şiirlerle aynıdır. Zati'nin altmış iki şiirinde mecmuadaki ile divandaki arasında fark vardır.

Toplam Şiir Sayısı	Divanda Olmayan Şiir Sayısı	Divandakiyle Aynı Olan Şiir Sayısı	Mecmuada Divandan Farklı Yazılan Şiirler
93	2	29	62

Tablo 15
Zati'nin Mecmuadaki Şiirleri

Toplam Şiir Sayısı	Divanda Olmayan Şiir Sayısı	Divandakiyle Aynı Olan Şiir Sayısı	Mecmuada Divandan Farklı Yazılan Şiirler
19	1	2	16

Tablo 16
Hayalî'nin Mecmuadaki Şiirleri

Toplam Şiir Sayısı	Divanda Olmayan Şiir Sayısı	Divandakiyle Aynı Olan Şiir Sayısı	Mecmuada Divandan Farklı yazılan Şiirler
4	2	-	2

Tablo 17
Rahmî'nin Mecmuadaki Şiirleri

Toplam Şiir Sayısı	Divanda Olmayan Şiir Sayısı	Divandakiyle Aynı Olan Şiir Sayısı	Mecmuada Divandan Farklı yazılan Şiirler
4	1	2	1

Tablo 18
Figanî'nin Mecmuadaki Şiirleri

Toplam Şiir Sayısı	Divandakiyle Aynı Olan Şiirler	Mecmuada Divandan Farklı yazılan Şiirler
38	9	29

Tablo 19
Bakî'nin Mecmuadaki Şiirleri

Toplam Şiir Sayısı	Divandakiyle Aynı Olan Şiir Sayısı	Mecmuada Divandan Farklı yazılan Şiirler
5	-	5

Tablo 20
Mesihî'nin Mecmuadaki Şiirleri

Toplam Şiir Sayısı	Divandakiyle Aynı Olan Şiir Sayısı	Mecmuada Divandan Farklı yazılan Şiirler
5	1	4

Tablo 21
Necatî'nin Mecmuadaki Şiirleri

Emrî'nin mecmuadaki şiiri divanındakiyle aynıdır. Rızayî'nin şiiri ise Latifi Tezkiresinde tamamı alınan şiirle aynıdır.

III. Divanlar İle Mecmuadaki Şiirler Arasındaki Farklılıklar

Daha önce de söylendiği üzere mecmuada dokuz şairin şiirleri bulunmaktadır. Bu şairlerden altısının divanı birinin de divançesi vardır. Rahmî'nin divanı ise basıma hazır proje olarak üzerinde çalışılmıştır. Divanlardaki şiirlerle yapılan karşılaştırmalarda birbirinin aynı olan şiirlerle karşılaştığımız gibi bazı kısımlarda farklılık gösteren ya da eksik olan şiirlerle de karşılaştık. Bu farklılıkları şöyle tasnif ettik:

1. Eksiklik Düzeyinde

a. Divanda Olup Mecmuada Olmayan Kısımlar

a. 1. Beyit eksikliği

a. 2. Kelime, Ek ya da Her İkisinin Eksikliği

b. Mecmuada olup Divanda Olmayan Kısımlar

b.1. Beyit eksikliği

b. 2. Kelime, Ek ya da Her İkisinin Eksikliği

a. Divanda Olup Mecmuada Olmayan Kısımlar

a. 1. Beyit Eksikliği: Eksikliklere baktığımızda musannifin dikkatsizliğine bağlı olarak şiirin ilgili kısmını yazmamış olabileceğini düşünüyoruz.

Mecmuadaki eksik beyitlerin sayısı 1 beyitten 5 beyite kadar çıkmaktadır. Toplam 27 gazelde bu eksiklik tespit edilmiştir. Durumun şairlere dağılımı aşağıdaki çizelgede verilmiştir:

Şair adı	1 Beyit Eksik	g-vr no	2 Beyit Eksik	g-vr no	4 Beyit Eksik	g-vr no	Toplam
Zatî	1 Şiir 4-2a-b		11 Şiir	6-3a 21-6b 26-8a 50-14a 51-14a 52-14b 92-24b 93-24b 102-27a 127-33a 135-35a	- -		12
Bakî	4 Şiir 39-11a 41-11b 101-26b 110-29a		1 Şiir 61-16b		1 Şiir 79-22a		6
Mesihî	1 Şiir 67-18a		1 Şiir 68-18b		1 Şiir 66-18a		3
Hayalî	1 Şiir 96-25b		- -		- -		1
Necatî	- -		2 Şiir 64-19b 173-46b -		-		2
Şiir toplamı	7 -		15 -		-2		24

Tablo 22
Divanda Olup Mecmuada Olmayan Beyitler

a. 2. Kelime, Ek ya da Her İkinin Eksikliği: Mecmuadaki şiirlerde görülen eksikliklerin temel nedeni musannifin dikkatsizliğine bağlanabilir. Bu eksikliklerin kafiye, redifte ve vezinde kusurlara neden olduğu görülmektedir. Şiirde gazel kafiye düzenine uymayan çok sayıda beyit tespit edilmiş aynı şiirlerin divandaki şekline bakıldığında kafiye düzenine uygunluğun sağlandığı görülmüştür.

Her ne dem kim cānumı bir tīrden cānān aña
Cān atar karşı çıkar bir oğ atım yir cān aña(51-1 Zatî)

Çeşmidür çarhuñ güneş hüsnuñ temāşā kılmağa
Çevresinde şa'şā a ey māh-rū müjgān¹⁶⁰(51-4 Zati)

Eksiklik en çok da vezni etkilemektedir. Eksik kelime ya da ek nediniyle vezin tutmamaktadır.

Nār-ı hecri ben ki bir dem zıkr idem yanar cihān
Od¹⁶¹ var ey dil ol âteş izāra yan¹⁶² sen (9-2 Zati)

Hūn-i ciger olalı mey-i dilin¹⁶³ baña
Geldi cihān elemleri zevk u şafā baña (71- 1 Hayalî)

Egerçi görmez ey hūr-ı behişt ehl-i cinān âteş
Ruħuñdan gönlüme¹⁶⁴ izāruñ nāgehān âteş (72-1 Hayalî)

Şair Adı	Şiir Sayısı
Zatî	23
Bakî	9
Hayalî	1
Mesihî	2
Necatî	1
Toplam	36

Tablo 23
Divanda Olup Mecmuada Olmayan Kelimelerin Bulunduğu Şiirlerin Şairlere Göre Dağılımı

¹⁶⁰ Divanda bu kelimedden sonra “aña”

¹⁶¹ Divanda bu kelimedden sonra “gibi” var.

¹⁶² Divanda “yan ” kelimesinden sonra “a” var.

¹⁶³ Divanda “dil-güşā”

¹⁶⁴ Divanda kelimedden sonra “saldı” vardır.

b. Mecmuada Olup Divanda Olmayan Kısımlar

b. 1. Beyit Eksikliği: Mecmuadaki bazı gazellerde divanda olmayan beyitler mevcuttur. Çoğu şiirdeki farklılık şiirin vezin ve kafiyesine uymaktadır. Sadece Bakî'ye ait olan vr 41b'deki 161. sıradaki şiirin son dizesi ne kafiye ne de vezne uymaktadır.

Kesî nîk nebîd beher dü-sarây
Ki nîkî resâned be-halk-ı Hudây¹⁶⁵ (161-6 Bakî)

Şair Adı	g-vr no	Beyit Sırası	Toplam
Bakî	161-41b	6. Beyit	1
Mesihî	66-18a	3. Beyit	1
Necatî	43-12a 64-17b	2. Beyit 6. Beyit	2
Zatî	26-8a	3. ve 4. Beyit	1
Genel Toplam	-	-	5 Şiir

Tablo 24
Mecmuada Olup Divanda Olmayan Beyitler

b. 2. Kelime, Ek ya da Her İkisinin Eksikliği: Mecmuadaki şiirlerin şairlerin divanlarındaki şiirlerle yapılan karşılaştırmasında bazı şiirlerde divanlarda olmayan kelimelerle karşılaşmıştır. Bu karşılaştırmada Bakî'nin iki şiirinde divanda olmayıp mecmuadaki şiirde bulunan kelimelerle karşılaştırırız:

Çekdi zencîre beni aşkuñ nitekim şîrler
Eşk-i çeşmüm iki cânibden¹⁶⁶ iki zincirler¹⁶⁷ (117-1-2 Bakî)

Oldı çemende bâliş-i gül¹⁶⁸ gonca kenâr-ı hâr
Mürğ-i seher iderse n'ola âh nâleler(160-5-1 Bakî)

¹⁶⁵ Bu şiirin son beyiti divanda yoktur. Günümüz Türkçesi "Kimse her iki sarayı (bu dünya ve öteki dünya) iyi görmedi. Onun için Allah'ın halkına iyilik ulaştı." Bu beyit divanda olmadığı halde mecmuaya alınmıştır. Beyitin vezin ve kafiyesi de diğer beyitlerden farklıdır.

¹⁶⁶ Divanda "iki yanumdan hâbibindan"

¹⁶⁶ Mecmuadaki "iki zincirler" divanda yok.

¹⁶⁶ Divanda bu kelime yoktur.

¹⁶⁶ Divanda bu kelime yoktur.

¹⁶⁷ Divanda bu kelime yoktur.

2. Farklılık Düzeyinde

a. Beyit Sıralarının Farklılığı

b. Dize Farklılığı

b. 1. Beyitler Arasındaki Dize Değişiklikleri

b. 2. Mecmuadaki Beyitlerde Divandakinden Farklı Dize Kullanılması

c. Kelime ve Ek farklılığı

a. Beyit Sıralarının Farklılığı: Mecmuada bazı şiirlerin beyit sıralanışı divandaki sıralanışından farklıdır. Bu durum ya divandaki beyit mecmuaya alınmadığı için bir sonraki beyitin yazılmasıyla oluşmuş ya da aynı beyitlerin sırası değiştirilerek yazılmasıyla oluşmuştur.

Şair Adı	Toplam Şiir
Zatî	12
Bakî	6
Hayalî	1
Mesihî	3
Necatî	3
Rahmî	1
Toplam	26

Tablo 25
Beyit Numaralarındaki Farklılıkların Şairlere Göre Dağılımı

b. Dize Farklılığı: Mecmuada bazı şiirlerin birinci ya da ikinci dizeleri divandakinden farklıdır. Bu farklılık ya aynı şiirin değişik beyitlerinin dizelerinin yerlerinin değiştirilmesiyle ya da mecmuadaki dizenin divandakinden tamamen farklı şekilde yazılmasıyla oluşmuştur.

b. 1. Beyitler Arasındaki Dize Değişiklikleri: Şiirlerde farklı beyitlerin dizelerinin yeri değiştirilmiş; Örneğin Zatî'nin Mecmuada 88. sıradaki gazelinde 3. beytin 1. dizesi 4. beytin 1. dizesiyle yer değiştirilmiştir.

Ey gözüm nûrî beni yakma firâk âteşine¹⁶⁹
‘Âlemi zulmet ider dūd-ı siyâhum hazer it (88-3 Zatî)

Hirmen-i mâh yanar dâne-i encüm kül olur¹⁷⁰
Ah itdürme baña ey yüzi mâhum hazer it (88-4 Zatî)

Yine Mecmuada 122. şiir olarak verilen Zatî'nin şiirinde aynı dize değişikliğiyle karşılaşırız. Bu durum söyleyişi ve anlamı olumsuz yönde etkilemektedir.

Gün gibi bir yılda devr itdürme cāmı kıl şitâb¹⁷¹
Yüz virüp açılmadıñ ey verd-i handan kimseye (122-3 Zatî)

Gerçi zînet virdi hüsünüñ gülsitâni meclise¹⁷²
Sâkiyâ bâkî degüldür çünkü devrân kimseye (122-4 Zatî)

69. Gazel Mesihî'nin şiirinde divandaki 2. beyitin 2. dizesi mecmuada 4. beyitin 2. dizesi olarak; 4. beyitin 1. dizesi de 2. beyitin ilk dizesi olarak yazılmıştır.

Gördüler mâhı şafak o şebistanın olmasa şaña¹⁷³
Ma rifet dürrüyle pür olmuş kulagım sandılar¹⁷⁴ (69-2 Mesihî)

Gördüler kim¹⁷⁵ gülleri zeyn eylemişdür jâleler¹⁷⁶
Bâde-i gül-gûn ile tolmuş ayagum sandular (69-4 Mesihî)

b. 2. Mecmuadaki Beyitlerde Divandakinden Farklı Dize Kullanılması: Bazı şiirlerde beyitlerin birinci ya da ikinci dizeleri divandan farklı bir şekilde yazılmıştır. Bu durum Zatî'nin üç şiirinde bulunmaktadır. Bunlar:

49. Gazel olarak geçen Zatî'nin şiirinin 1. beytinin 2. dizesi.

Mecmuada: Pişman olmadın ‘âşık teşkil dolan geldi

Divanda ikinci dize “Dūdını meh kubbede kandiline zencir ide” dir.

Mecmuada 66. Gazel olarak geçen Mesihî'nin şiirinin 5. beytinin ilk dizesinin söylenişi divandakinden farklıdır.

¹⁶⁹ Divanda 4. beyitin 1. dizesi

¹⁷⁰ Divanda 3. beyitin 1. dizesi

¹⁷¹ Divanda 4. beytin 1. dizesi.

¹⁷² Divanda 3. beytin 1. dizesi.

¹⁷³ Çavuşoğlu- Tanyeri, *Zatî Divanı*, c.3, g. 1398, s. 252.

¹⁷⁴ Divanda “reng âşıkâr etti felek”

¹⁷⁵ Divanda 4. beyit ilk dizesi.

“Gördüler mâhı şafak reng âşıkâr etti felek”

¹⁷⁶ Divanda arada “her” var.

¹⁷⁷ Divanda 2. beyitin ilk dizesi.

Mecmuada: “Çok peri gözlüleri şîr ile teşhîr itdün”

Divanda: “Nüsha-ı şîr ile güzelleri teşhîr itdün”

c. Kelime ve Ek farklılığı: Mecmuada bazı beyitlerde kelime ya da kelime gurupları divandakinden farklı kullanılmıştır. Bu kullanımda kimi beyitlerde anlamdaş ya da yakın anlamlı bir kelime kullanılırken kimi beyitlerde ise divandaki kullanımıyla bir anlam bağlantısı olmayan sözcükler tercih edilmiştir.

Anlamdaş ya da yakın anlamlı kelimelerin kullanımı:

Mecmuada 127. Gazelde Zatî’ye ait olan şiirin 4. beyitinde

Divanda “gördüğüm dem” kullanılırken Mecmuada “gördükçe” şeklinde yazılmıştır.

“Anı çarh aldı yüzine sürdü¹⁷⁷ kanumdur benim” (30-5-2 Zatî)

Râzumı nâle ile âleme fâş itdi dil¹⁷⁸

Bizi rüsvây-ı cihân eyledi bir divâne (59- 4 Bakî)

Mecmuadaki farklılıklarda musannif bazı yerlerde divanındaki kelimenin anlamdaşını kullanmıştır.

Tîg-i nigâr Zâtî bagrumda¹⁷⁹ yara yara

Biñ yara açmayınca gam-gîn gönül açılmaz (147-5 Zatî)

Farklı anlamdaki kelimelerin kullanımı:

Şâhum ancak gözi toprak savurur¹⁸⁰ nergisi gör

Toymadı sürme-i Hâk-i rehüne ol gözi âc (31-4 Zatî)

Mecmuada bazı beyitlerde kelimelerin yerlerinin değiştirildiğini görüyoruz. Kullanılan kelimeler divandaki şiirle aynıdır; ancak yerleri farklıdır.

Yaşuma bak su gibi sal beni¹⁸¹ vuslat bâğına

Nev-bahârum rahm kıl döndüm hazan yapragına (27-1 Zatî)

Asılıp turma yürü karşısına hûblarun¹⁸²

Yoksa Mansûr gibi yile virürler tozuñı (29-3 Zatî)

Seyr idelden gül-şen-i hüsnünde haddüñi kadd¹⁸³

Çekmez oldu hâtırum serv ü çemenden cânibe (38- 4 Bakî)

¹⁷⁷ Divan “çaldı”

¹⁷⁸ Divanda “gönül”

¹⁷⁹ Divanda “sinemde”

¹⁸⁰ Divan “toyurur”

¹⁸¹ Divanda “şal beni su gibi”

¹⁸² Divanda “hûblarun karşısına”

¹⁸³ Divanda “kadd ü haddüñi”

Metn-i 'aşkı Hayalî ben açdım
Şerhalar sîned¹⁸⁴ şuruhumdur (45-5 Hayalî)

Hançerinden yāruñ āh itmek olurdı Zatîya
Tutuşup ālem eğer yanmasa deryāda semek¹⁸⁵ (127- 5 Zatî)

Şair Adı	Şiir Sayısı	Farklı Kelime Sayısı
Zatî	56	89
Bakî	19	24
Hayalî	15	33
Necatî	1	5
Mesihî	3	8
Emrî	1	1
Rahmî	2	5
Figani	1	2
Toplam	78	166

Tablo 26
Kelime Düzeyindeki Farklılıkların Şairlere Göre Dağılımı

VII. Şairler Arası Etkileşim

Hayatta insanlar arasında etkileşim kaçınılmazdır. Bu etkileşim insan yaşamına davranış, duruş, kılık kıyafet ve farklı şekillerde yansır. Bu gerçeklik çerçevesinde şairlerin birbirlerinden etkilenmeleri de kaçınılmazdır. Şairlerdeki bu durum; şiirlerde söyleyiş, imaj ve mazmun benzerlikleri, redif benzerlikleri gibi değişik şekillerde görülür. Mecmuadaki şiirlerden ve mecmuada şiiri bulunan şairlerden yola çıkarak şairler arasındaki etkileşimi incelemeye çalıştık.

Zatî'nin vr 4b'deki 13. nolu şiirinin ilk beyitinin ikinci dizesi, Hafız-ı Şirâzî'nin Divanı'daki birinci şiirin ilk dizesinin 1. mısrasıdır.

Eger kim var ise bākî getir devrān degül bākî
Edir ke'sen ve nāvilhā elā yā eyyuhe's sākî¹⁸⁶ (4b-13-1 Zatî)

¹⁸⁴ Divanda "Sîned şerhalar"

¹⁸⁵ Divanda "deryāda yanmasa semek"

¹⁸⁶ Divanda Arap alfabesiyle verilmiştir. Günümüz Türkçesi "Ey sāki, kadehi sun ve döndür"

Elā yā eyyühe's-sākī edir ke'sen ve nāvilhā
Ki ışk āsān nemūd-evvel velī üfdāt müşkilhā (1-1 Şirāzi)

(Saki, döndür kadehi, herkese sun, bana da ver. Çünkü aşk, önce kolay göründü ama sonradan çok müşküller meydana geldi.)

Bu dize Muaviyeoğlu Yezid'in (ö. 683) aşağıdaki beyitinin ikinci dizesidir.¹⁸⁷

Ene'l-mesmūmu mā indī bi-tiryākin velā rākī
Elā yā eyyühe's-sākī edir ke'sen ve nāvilhā

İranlı şair Hafız Şirazî Osmanlı şairlerini etkilemiştir. Bu etkiyle Osmanlı şairleri de aynı dizeyi divanlarındaki ilk gazelin başına yerleştirmişlerdir.¹⁸⁸

Bakî, daha gençliğinde erişilmez bir şöhrete ulaşmıştır. Hayatta iken “Sultānū’ş-Şu’arā” ünvanını alan bu büyük şairin üzerinde Şeyhî, Necatî, Ahmet Paşa, Hayalî ve Zatî gibi büyük şairlerin etkisi vardır.¹⁸⁹ Bu etkinin en belirgin yansıması o şairlere yazdığı nazirelerdir. İşte bu nazirelerden biri, Necatî'nin “döne döne” redifli şiirine yazılandır. Bu şiir mecmuada 112. sırada verilmiştir.

Çıkar eflāke derūnum şereri döne döne
Dökilür hāke yaşum kaçreleri döne döne(112-1 Bakî)

Çıkalı göklere āhım şereri döne döne
Yandı kandil-i sipihrin ciğeri döne döne (Necatî)

Mecmuada karşımıza çıkan bir başka nazire, Necatî'nin “giriş giriş” redifli gazeline Rızayî'nin yazmış olduğu şiirdir. Latifî, Tezkiresinde Necatî'nin “giriş giriş” redifli gazeline yazılan nazireler içinde en iyisinin bu şiir olduğunu belirtir.¹⁹⁰

Kaşuñ nişānı mühr-i Süleymān giriş giriş
Oldı berāt-ı hüşnüñe ‘üñvān giriş giriş (63-1 Rızayî)

Aynı şiire Hayalî'nin de naziresi vardır.

Handeyle olalı leb-i cānān giriş giriş
Reşkinden oldu gonca-i handān giriş giriş¹⁹¹

Şairler kendilerinden önce ve dönemlerinde yaşamış bazı şairlerin şiir söyleyişlerinden etkilenirken söyledikleri şiirlerle de öteki şairleri etkilemektedir.

olan bu mısra, Hâfız-ı Şirāzi'nin divanının ilk şiirinin ilk mısrasıdır.

¹⁸⁷ Hakkı Aksoyak, *Hafız Divanının İlk Beytinin Osmanlı Edebiyatına Etkisi*, Bilig, S. 8, Kış 1999, s. 99-102.

¹⁸⁸ Aksoyak, s. 99-102.

¹⁸⁹ Sabahattin Küçük, *Bakî ve Divanı'ndan Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 31.

¹⁹⁰ İsen, s. 379.

¹⁹¹ Tarlan, g 472, s. 253.

Bakî'nin Necatî'ye yazdığı nazirelerden yola çıkarak ondan etkilendiğini söyleyebiliriz. Diğer taraftan başka şairlerin de Bakî'den etkilendiği bir gerçektir. Mecmuadaki Bakî "üstüne" redifli şiiriyle gerek redif benzerliği gerekse söyleyiş benzerliği yönüyle 18. yüzyıl şairlerinden Râsîh'i etkilemiştir.

Düşse zülfünden 'araç ruhsâr-ı cânân üstine
Güyyiâ şeb-nem düşer gül-berg-i hândân üstine(110-1 Bakî)

Süzme çeşmüñ gelmesün müjgan müjgan üstine
Urma zahm-ı sî neme peykân peykân üstine (Râsîh)

Bu şiirin özellikle son beytindeki hayallerle yine Râsîh'in etkilediği görülmektedir.

Ġam degül gelse dile Bâķi pey-â-pey derd ü ġam
Eksük olmaz tekyedür mihmân mihmân üstine (110-5 Bakî)

Dilde gam var şimdilik sen gelme lütf et ey sürûr
Olamaz bir hânede mihmân mihmân üstine

Divan şiirinde ortak mazmun ve hayal dünyasında şiir söylerken bazı şairlerin tekrara düştüğü görülür Zatî'nin üç şiirlerindeki bazı beyitler benzetme ve hayalleri bakımından birbirine benzemektedir.

Külegi gün yelkeni ebr âhımuñ düdı direk
Baħr-i 'ıřkuñ içre şâhâ bir gemidir bu cihân (26-3 Zatî)

Külegi gün yelkeni ebr âhımuñ düdı direk
Baħr-ı 'ıřkuñ şâha bir gemidür bu cihân(157-3 Zatî)

'ıřkuñuñ deryâsı içre bir gemidür bu cihân
Kim aña hõrşid köñlek düd-ı âhumdur direk(127-2 Zatî)

Mecmuların incelenmesi bölümünden ve mecmuamızdaki şiirlerden yola çıkarak. Ahmet Paşa'nın Necatî ve Zatî'yi; Necatî'nin mecmuada şiiri bulunan şairlerin tamamını etkilediğini görüyoruz. Mecmuadaki şairlerin tamamına yakınının ise dönemlerindeki şairleri ve sonrasında yaşayan şairleri etkilediği söylenebilir.

VII. Şair ve Şiir Seçimine Göre Musannifin Edebi Zevki ve Sanat Anlayışı

Musannif mecmuaya XV ve XVI. yüzyılda yaşayan şairlerin şiirlerini almıştır. Musannifin o devrin genellikle birinci derecedeki şairlerden seçmeler yaptığı görülüyor. Necatî'nin devrinde ve sonraki dönemlerde fazla sayıda nazire yazılan “döne döne” ve “giriş giriş” redifli şiirleri edebiyat çevrelerince bilinmektedir. Bu şiirlere Bakî'nin ve Rızayî'nin yazdığı nazireler esere alınmıştır. Bunun yanında şairlerin divanlarındaki şiirlerle mecmuadaki şiirlerin karşılaştırılmasında divanda olmayan gazellere de rastlanması eserin değerini ortaya koymaktadır.

Mecmuadaki şiir şekliyle yola çıkarak musannifin “gazel” nazım biçimini tercih ettiğini, en çok şiir alınan şaire bakıldığında da Zatî'nin hayranı olduğunu söyleyebiliriz. Mecmuadaki 173 şiirin 93'ünün Zatî'ye ait olması bunun en açık göstergesidir. Mecmuada 15. yüzyıl şairlerinden Ahmet Paşa'nın ve 16. yüzyıl önemli şairlerinden Fuzulî'nin şiirlerine yer verilmemesi de dikkat çekicidir.

Seçilen şiirlerin teması genellikle beşeri aşktır. Mecmuadaki şairlerin edebi anlayışına baktığımızda Hayalî'nin ve Rahmî'nin âşıkane şiirlerinin yanında tasavvufî öğeler taşıyan şiirler de yazdıkları bilinmektedir. Aynı şairlerin mecmuadaki şiirlerinde çok az tasavvufî unsurlara rastlanır. Hayalî'nin seçilen şiirlerinde hemen hiç tasavvufî unsura rastlanmazken, Rahmî'nin bir iki şiirinde tasavvufî çağrışımlarla karşılaşmıştır. Bu durumda musannif için dünyevi zevkleri ön planda epiküryen bir bakış açısına sahip olduğunu söyleyebiliriz.

DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada 16. yüzyıl sonlarında oluşturulduğunu düşündüğümüz Mecmu'atü'l-Eş'ar adlı eserin inceleme metnini ve çerçevesini oluşturduk. Eserin ne zaman ve kimin tarafından oluşturulduğuna dair herhangi bir kayıt olmadığı için mecmuada şiirleri bulunan şairlerin yaşamları göz önünde bulundurularak tahmini bir dönem vermeyi uygun gördük.

Mecmuada Zatî, Bakî, Hayalî, Necatî, Mesihî, Rahmî, Figanî, Emrî ve Rızayî'nin şiirleri bulunmaktadır. Şiirlerin şairlere dağılımı şöyledir: Zati, 93, Bakî -3'ü tekrar- 41, Hayalî 19, Necatî ve Mesihî 5, Figanî ve Rahmî 4, Rızayî ve Emrî 1 olmak üzere toplam 173 şiir vardır. Bu şiirlerden Bakî'ye ait 3'ü iki kere yazılmıştır. İncelemeler sırasında bunu belirtip Bakî'nin şiir sayısını 38 olarak verdik.

Mecmuanın düzenleniş şeklinde musannifin herhangi bir kurala bağlı kalmadığı görülmektedir. Mecmua Zati'nin şiiriyle başlar, Necatî'nin şiiriyle biter. Şiirlerin sıralanışında kafiye ya da vezin esas alınmamış, şairler de karışık olarak verilmiştir.

Bir seçme şiir mecmuası olan Mecmu'atü'l-Eş'ar, üç farklı nazire mecmuasıyla karşılaştırıldı. Karşılaştırma sırasında eserlerin düzenlendiği dönem, eseri düzenleyen kişi, eserin düzenleniş şekli, mecmuada şiirleri bulunan şairlerin sayısı, mecmuadaki şiir sayısı ve her iki mecmuada şiirleri bulunan şairler ve şiir benzerlikleri değerlendirildi. Edebiyatımızda derleyeni belli ilk mecmua olan Mecmu'atü'n-Neza'ir'dir. Mecmu'atü'l-Eş'ar'daki hiçbir şiir Mecmu'atü'n-Neza'ir'de bulunmamaktadır. Bunun nedeni iki eser arasındaki yüzyıl farkı gösterilebilir.

Mecmu'atü'l-Eş'ar'daki 9 şairden 5'i şiiri Câmiü'n-Nezâir'de de mevcuttur. Her iki mecmuada ise Zati ve Necatî'ye ait olan 5 şiir vardır.

Pervane Bey Mecmuasında bizim mecmuamızdaki şairlerin tamamının şiiri bulunmaktadır. Necatî'nin 11 model şiir; bir tanesi kendi şiirine, diğerleri farklı şairlerin şiirlerine yazdığı nazireler olmak üzere toplam 28 şiiri vardır. Bunlardan hiç biri bizim üzerinde çalıştığımız mecmuada yoktur.

Zati'nin Pervane Bey Mecmuasında 3'ü model şiir olmak üzere toplam 27 şiiri vardır. Bu şiirlerden 4'ü bizim çalıştığımız mecmuada da mevcuttur.

Üç mecmuayı genel olarak değerlendirirsek, Câmiü'n-Nezâir ve Pervane Bey Mecmuasında ortak şiirler bulunmaktadır. Bunlardan bizim mecmuamızda yer alan bir şiir diğer iki mecmuada da vardır. Bu şiir Zati'nin "-lar" redifli varak 24a'daki 91. şiiridir.

Mecmuadaki şiiirleri muhtevea yönüyle incelediğimizde, şiiirlerin genellikle beşeri aşkı anlatan gazeller olduğunu görmekteyiz. Mecmuaya rindane- âşıkane edalı gazeller hâkimdir. Seçilen şairlerin yaşadıkları yüzyılın önde gelen isimlerinden olmaları da dikkat çekicidir. Döneminde ve sonrasında Türk edebiyatında pek çok şairi etkilemiş olan bu isimlerin aynı mecmuada toplanmış olması tesadüf değildir. Mecmuada 15. yüzyıl şairlerinden Ahmet Paşa'nın bulunmayışı dikkat çekicidir. Aynı şekilde 16. yüzyıl şairlerinden Fuzulî'nin de şiiirlerine yerverilmeyişi düşündürücüdür.

Mecmuadaki şiiirlerde kafiye ve redif incelemesini yapılmıştır. Bu inceleme sonucu şiiirlerden 106'sının gazel kafiye düzenine uyduğu 64'ününse bu düzene uymadığı görüldü. Bu durum divandaki şekliyle aynı olan bazı şiiirlerde de görülmüştür. Bazılarında ise eksik kelime kullanımına bağlı ya da sözcüklerin farklı yazılmasına bağlı olarak oluştđu tespit edilmiştir. Divan şiiirinde aynı kafiye sözcüğünün tekrarlanması pek hoş karşılaşılan bir durum değildir. Şiiirlerden 14'ünde aynı kafiye sözcüğü ikinci kez tekrarlanmıştır. Zati'nin 8, Necatî'nin 2, Bakî, Hayalî, Emrî ve Mesihî'nin 1 şiiirinde kafiye sözcüğünün ikinci kez tekrarlandığı görülmüştür. Mecmuada iki şiiirin de ilk dört beytinin kafiyesi aynıdır. Kafiye ve redif yönüyle yapılan değerlendirmede ortaya çıkan bir başka sonuçsa Türk edebiyatında 15. yüzyılda başlayıp 16. yüzyılda devam eden Türkçe kelimelerle kafiye kurma gayretinin yansımalarının görüldüğüdür. Mecmuada Türkçe kelime ile kafiyelenmiş pek çok şiiirle karşılaşmaktayız.

Mecmuadaki şiiirlerin kafiye şemasına genel olarak baktığımızda: ف ع ظ ص ض ث ذ پ خ چ ث پ harfleri ile biten şiiirlerin mecmuada olmadığı görüldü. Burada birçok divanda olduğu gibi "r" kafiyesiyle yazılan gazellerin çokluğu dikkati çekmektedir. Bu durumla şairlerin divanlarında da karşılaşırız. "r" kafiyesinin sık kullanımı Câmiü'n-nezâir'de de tespit edilmiştir.¹⁹²

Şiiirlerde genellikle redif ve kafiyenin birlikte kullanıldığı kafiye seçiminde de zengin kafiyeli şiiirlere daha fazla yer verildiği görülmüştür. Mecmuada redifin üç farklı şekilde çıkar karşımıza: Redifi –ek olan şiiirler, redifi ek ve kelimededen olušan şiiirler, redifi bir ya da daha fazla kelimededen olušan şiiirler. Mecmuada 61 şiiir ek redifle, 27 şiiir ek ve kelime redifle, 51 şiiir kelime redifle, 31 şiiir ise redifsizdir. Şiiirlerden 139'unda redif kullanılmıştır. Câmiü'n-nezâir'de aynı yoğunluk göze çarpmaktadır. Kafiye seçiminde ise daha çok zengin kafiye tercih edilmiştir.

¹⁹² Ertek Morkoç. s. LVII.

Seçilen şiirlerde kullanılan vezinlerden yola çıkarak musannifin Bahr-i Remelden fazla sayıda şiir seçtiği görülmektedir. Bu bahrin “Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün” vezniyle seçilen şiir sayısı mecmuadaki şiirlerin yarısına yakındır. Aynı bahrin bir başka vezni “Feilâtün Feilâtün Feilâtün Feilün” vezniyle seçilen şiir sayısı daha azdır.

Mecmuada dokuz şairin şiirleri bulunmaktadır. Bu şairlerden altısının divanı birinin de divançesi vardır. Rahmî'nin divanı ise basıma hazır proje olarak üzerinde çalışılmıştır. Divanlardaki şiirlerle yapılan karşılaştırmalarda birbirinin aynı olmaların yanında bazı kısımlarda farklılık gösteren ya da eksik olan şiirlerle de karşılaştık. Mecmuada bulunan 173 şiirin 3'ü tekrar, 6'sı da divanlarda yoktur. Bu rakam genelden çıkarılırsa geri kalan 164 şiir için yaptığımız değerlendirmede, bu şiirlerden sadece 48'i divandakiyle aynıdır. Mecmuada bulunan şiirlerin sayısının yoğunluğuna paralel olarak En çok farklılık gösteren şair 62 şiirle Zatî'dir.

Bu şiirler şairlerin mevcut divanları ile karşılaştırıldığında divanlarda bulunmayan yeni şiirlerin tespit edilmesi çalışmamızın bilim âlemine kattığı değeri arttırmaktadır. Bu durumsa bizim adımıza hem heyecan verici, hem de sevindiricidir. İnceleme sonucunda Zatî'nin 2, Rahmî'nin 2, Hayalî'nin 1 ve Figanî'nin 1 olmak üzere toplam 6 yeni şiirle karşılaşmıştır. Böylece eser, mecmuaların işlevleri arasında saydığımız divanları olan şairlerin divanlarına alınmayan şiirlerinin ortaya çıkarılması; divanları olmayan şairlerin şiirlerinin ve isimlerinin geleceğe aktarılması görevini yerini getirmiş bulunmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MECMU'ATÜ'L-EŞ'AR- METİN ÇEVİRİ YAZISI

MECMU'ATÜ'L EŞ'AR ZĀTĪ

1

Fāilātün/Fāilātün/Fāilātün/Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+-

1b

1 Nola aḳsa Şu gibi eşk-i revānum baĒ baĒ
Seyr ider aĒyārlar sebz-i¹⁹³ revānum bāĒ bāĒ

2 Ey hūmā sen mū-miyānı Őayd idelden zāĒlar
Cismümüz Œurdı ecel murĒına bir Œıldan duzaĒ

3 UrmaĒa āh oĒların 'uŐŐāk öñünde āfitāb
Bu sūtün-1 dūd-1 āha dikdi bir zerrīn kabaĒ

4 Bir siyeh perĒemlū yalnı yüzlüdür par par yañar
Öykünürse nola ol Őem'-i fūrūza¹⁹⁴ ĒerāĒ

5 GülüŐüp güller bahār anı nice Œonatmasun
'Ārız-1 dil-dār ile Zātī mu'ārız oldu bāĒ¹⁹⁵

¹⁹³Divanda "ile serv-i"

¹⁹⁴Divanda, "dil-efrūzā"

¹⁹⁵Ali Nihat Tarlan, *Zatī Divanı*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1970, c. 2, g. 627, s. 131.

2

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
++--/++--/++--/++-

- 1b 1 Yanayın yanuma gel s̄ine-i s̄uzānumdan
Derd ile ağlayayın d̄ide-i giryānumdan
- 2 Baña yirden göke zulm oldu Ḥorōs-ı ' Arşuñ
Uyķusı¹⁹⁶ uçdı bu şeb nāle-vü-efġānumdan
- 3 Küllī her yanımı hecr¹⁹⁷ ateşi biryān itdi
Etümi yidi benüm ġam daġı bir yanumdan
- 4 Merḥamet eyler idüñ görseñ eger geñ yaķadan
S̄inemüñ göynüġini çāk-i girībānumdan
- 5 Zātī'yā pādīşeh-i milket-i ' ışķ olduġımı
Bildiler ḥalk-ı cihān defter-ü-dīvānumdan¹⁹⁸

3

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
++--/++--/++--/++-

- 2a 1 Kim ki bir medḥ-i ḥasen söylese ḥüsn-i Ḥasaña
Ḥaķ ta 'ālā yaza dīvānına yüz biñ ḥasene
- 2 Āferīn s̄ünbül-i pür-çīnūne ey ḥüb-ı¹⁹⁹ ḥıtā
Ḷılca kıymet kıomadı nāfe-i müşk-i²⁰⁰ Ḥotene
- 3 Yüzinüñ aġını görsün yüri ey serv-i revān
Bāġda āyine-i ḥüsnüñi ' arz it semene
- 4 Dili aġzında şeker olsun ilāhī göreyin
Kim ki şekker dir ise ol leb-i şekker-şikeñe
- 5 Zātī'yā başına zīndān olur āḥır bu cihān
Kim ki dil Yūsufını kıalsa o çāh-ı zeķāña²⁰¹

¹⁹⁶ Divanda, "Uyķusı"

¹⁹⁷ Divanda, "ışķ"

¹⁹⁸ Mehmed Çavuşoġlu- M. Ali Tanyeri, *Zatī Divanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 3369, İstanbul 1987, c. 3, g. 1089, s. 53.

¹⁹⁹ Divanda "misk-i"

²⁰⁰ Divanda "misk-i"

²⁰¹ Çavuşoġlu- Tanyeri, c. 3, g. 1332, s. 210.

4

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

2a -2b

1 Hüsñüñ meşşātasına mihr altun şānedür
 Şa'şā'a ey mäh-ı simin-ten aña dendānedür

2 Nitekim sen mūmsın yaqmāğa ey mäh anları
 Hıdmetünde sūhte aşıklarıñ pervānedür

3 Gensin ey pīr olası yıķ cefā bünyādını
 Göñlüne gir aşıkuñ gencüñ yiri vīrānedür

4 Zülfüñ zencirini bend it baña didüm didi
 Kılca aklı yoķ bu miskiñiñ aceb dīvānedür

5 Tab diyince anda resm²⁰² itdük şanemler nakşını
 Gönlümüz güyā ki bir taşviri çoķ büt-hānedür

6 Tañrı haķķı bilürin Allāhı bir bilür gibi
 Hırmen-i hüsñ içre Zātī ol şanem bir dānedür²⁰³

5

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

2b

1 Pisteh-i Bāğ-ı İrem dirsem aceb mi aña ben
 Hey kıyāmet mā-ħaşal dünyāda yoķdur ol dehen

2 İşigüñ koyup kimesne göke çıķmaz yapışup
 Şalsa Zöhre yire ger gīsularıñ idüp resen

3 Kimse zaħm-ı tişe-i işķ ile bilmez derdümi
 Hāl-i Ferhādı ne bilsün başına toķunmayan

4 Ey dür-i yek-dāne her mähī olursa bir zaman²⁰⁴
 İdemez evşāf-ı dürr-i eşkümi baħr-i aden

5 Yarı gördüm yaķamı çāk eyledüm yārān didi
 Zātī'yā budur seni ālemde gönleksüz koyan²⁰⁵

²⁰² Divanda "nakş"

²⁰³ Divanda 6. beyit

"Sīneme na'li şu denlü kesmişin mestāne kim
 Gören ey çābük-süvārum dir der-i mey-hānedür"

Ali Nihad Tarlan, *Zatī Divanı*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1967, c. 1, g. 343, s. 343.

²⁰⁴ Divanda "zebān"

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+---/-+---/-+---/-+---

3a

1 Dilden artuḡ ğuṣṣanuñ yā Rāb mekānı yoḡ mıdur
 ‘Āşıḡıñ²⁰⁶ ‘ālemde baḡt²⁰⁷ kām-rānı yoḡ mıdur

2 Dört yanum derd-ü-ḡaḡr-ü-miḡnet-ü-ġam aldı āh
 Yoḡsa bir dem dünyede rāḡat zemānı yoḡ mıdur

3 Cānın ālup irgürürsin rüz-ı vaṣla ‘ālemi
 Yoḡsa ben dil-ḡastenüñ ‘ālemde cānı yoḡ mıdur²⁰⁸

4 Lücce-i ‘ummān-ı ‘eṣke bendeñi²⁰⁹ ġarḡ eyledüñ
 Pādiṣāhum ‘āşıḡuñ billāhi ḡānı yoḡ mıdur²¹⁰

5 Ğoncaya gel aġzuma öykünme var açıl dimez
 Zātiyā ol gül-ruḡüñ yoḡsa dehānı yoḡ mıdur²¹¹

²⁰⁵ Tarlan, c. 1, g. 1036, s. 22.

²⁰⁶ Divanda “Āşıka”

²⁰⁷ Divanda bu kelimededen sonra “ü” var.

²⁰⁸ Divanda 4. beyit:

“Bir kemān-ebrü bu ġün bin tır urubdur cānuma
 Ben fakır üfdādede devlet niṣānı yok mıdur”

²⁰⁹ Divanda “bendeyi”

²¹⁰ Divanda 5. beyit.

Divanda 6. beyit:

“Aġır altun deġer hāk-i rehün hıfz itmege
 Çeṣmümün ‘aynum ġümüşden sürme-dānı yok mıdur”

²¹¹ Divanda 7. beyit.

Tarlan, c. 1, g. 192, s. 192.

Mefāilün/ Mefāilün / Mefāilün/ Mefāilün

+---/+---/+---/+---

- 3a
- 1 Bu deñlü derdi çekmekden cihānda bu idi derdüm
Tabībüm bir nefes baña seni hem-dem ola dirdüm
 - 2 Yoluñda şeh-suvārum çün hevañ²¹² ile ğubār oldum
Yiridür bād-ı āhumla çıkarsa göklere gerdüm
 - 3 Saña dil virdüğüm lāzım degül şerh eylemek cānā
Zebān-ı hāl ile söyler sirişkümle ruḡ-i zerdüm
 - 4 Yiridür göklere irse fiġān-ü-nāle-vü-āhum
Gönül virüp vefāsı olmayan dildāra n'eylerdüm
 - 5 Niġāruñ tiri derdinden müşebbek oldı ten Zātī
Cihānda Hazret-i Eyyūbdur var ise hem-derdüm²¹³

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+---/-+---/-+---/-+-

- 3b
- 1 Her gice bir cāy rüşen eylemekdür niyyetün²¹⁴
Meh gibi hercāīsün bildük senün māhiyyetün
 - 2 Ey kamer her-cāyīluḡdan şöyle şevḡuñ var senün
Şem' i olur idiñ elüñden gelse her cem' iyyetün
 - 3 Dostum ehl-i vilāyet itse bari Ḥak seni
'Ālemi bir demde seyrān eylemekdür himmetün
 - 4 Almazam Āb-ı Ḥayāt olursa destüñden ayak
Geçdük andan fāriġ ol tutdı ḡalīlüm ni' metün
 - 5 Minnet itme öldürürüm Zātī'yi bir gün diyü²¹⁵
Fürḡat anı öldür²¹⁶ yanuñda ṡursun minnetün²¹⁷

²¹² Divanda “ḡavañ”

²¹³ Tarlan, c. 2, g. 968, s. 472.

²¹⁴ Divanda “himmetün”

²¹⁵ Divanda, “tīġun ile Zātī'yi öldürmegi”

²¹⁶ Divanda “öldürür”

²¹⁷ Tarlan, c. 2, g. 703, s. 207.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+-

3b

1 Var haber vir ey şabā lutf eyle ol cānāna sen
Derd-i firqatden ben öldüm olsun ol cānān esen

2 Nār-ı hecri ben ki bir dem zikr idem yana cihān
Od²¹⁸ var ey dil ol āteş izāra yana sen

3 Cüst-ü-cū itdi zemīni bulmadı ol servi eşk
Yoqla ey āhum o māhı çık toköz eyvāna sen

4 Yandura bir şeb saña şāyed çerāğ-ı vaşlını²¹⁹
Ol o şem üñ hıızmetinde ey²²⁰ pervāne sen

5 İncinürsin ol perī müstağrağ-ı hūn almasa²²¹
Olduñ ey Zātī dirīgā kıbkızıl dīvāne sen²²²

²¹⁸ Divanda bu kelimededen sonra “gibi” vardır.

²¹⁹ Divanda “vuālatı”

²²⁰ Divanda “ey”den sonra “gönül” kelimesi vardır.

²²¹ Divanda “eylese”

²²² Çavuşoğlu- Tanyeri, c. 3, g 1163, s. 99.

Mef'ülü/ Fâilâtü/ Mefâilü/ Fâilün

--+/ -+ -+ /+ --+ /-+-

- 4a
- 1 Beñzüm şarardı nite ki faşl-ı hazānda berg
Düşmenler urdı ta'na taş baña berk berk
 - 2 İy tāze gel şaķın қатарāt-ı sirişkden
Gülzār-ı hüsñüñe vire şāyed zarar tegerg
 - 3 Ğuşşa alur ayağımızı açmasuñ müdām
Mümkün müdür ki eyleyüz biz ayağı terk
 - 4 Didim ki āhırinde nevār ola 'aşķınıñ
Ol o hūñi hışm idüyin didi derd ü merg²²³
 - 5 A'dā mu'arız olmazdı şı'r-i Zāti'ye
Māhiyetin eger ki kemāhī ideydi derk²²⁴

²²³ Bu dize vezne uymuyor.

²²⁴ Bu şiir epeyce farklı bir şekilde Divanda vardır. Şiirin tamamı aşağıda verilmiştir:

1. Koçmağ müyesser olmadı ol servi berk berk
Düşüm Türāba nite ki faşl-ı hazānda berg
 2. Ey 'andelib āh-u-fiğāndan ne fā'ide
Verdüñ kulağın eyledi āb-ı gurur berk
 3. Didüm ne virdi bize seni alan ey Nigār
Biñ hışm ile baķub yüzüme didi derd-i merg
 4. Sāķi eger ayakdağı hālātı görseler
Şofiler ideler depesi üzre tācı terk
 5. Zātī şifāt-ı zātunı Rüşen iderdi vaşf
Māhiyetine irse ke-māhī eger ki derk
- Tarlan, c. 2, g 815, s. 319.

Feilātün Feilātün Feilātün Feilün

++-/+ +-/+ +-/+ +-/+

- 4a
- 1 Germ olup öyküneli hüsüne sen mäh-veşün
Kimse bakmaz yüzine zerrece ey meh güneşün
 - 2 Saña mihri nice teşbîh idem ey zöhre-cebîn
Şah ile qadrini kim bir bile bir tabla-keşün
 - 3 Ol mehün ey dil-ü-cân çarha girüp egilerek²²⁵
Çarh-veş döne döne küyünü kat kat tolaşun
 - 4 Sen riyā hānesin ey şofî gönülden yapalı
İçünü kim bilir amma katı ma' mür taşun
 - 5 Vaşluña cān dile tek cān virür aña Zātī
Ayağı toprağıdur müftün-ü-ğulı beleşün²²⁶

Mef'ülü/ Fāilātü / Mefāilü/ Fāilün

--+/ -+ -+/ +--+/ -+-

- 4b
- 1 Şahrāda kaçdı benden ol āhū çayır çayır
Yağsa 'aceb mi tağları āhum bayır bayır
 - 2 Ol yüzi āfitābı görem gibi bu seher
Nūr āyetini düşde²²⁷ oğurdum şayır şayır
 - 3 Cānum dimiş raqīb o nigāra meded meded
Cānın teninden anuñ ilāhī ayır ayır
 - 4 Didüm ki şer raqībı helāk eyleseñ²²⁸ nola
Bir pāre tırdı²²⁹ ayıtdı hayır hayır
 - 5 Dil bağla bend-i zülfine yāruñ yürü yürü
Billāhi Zātī kaydıñı kum kum²³⁰ kayır kayır²³¹

²²⁵ Divanda “inleyerek”

²²⁶ Tarlan, c. 2, g. 753, s. 257.

²²⁷ Divanda “āyetin düşümde”

²²⁸ Divanda “eylerseñ”

²²⁹ Divanda “tırdı” tekrarlanmıştır.

²³⁰ Divanda “Kam kam”

²³¹ Tarlan, c. 1, g. 215, s. 215.

Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün
+---/+---/+---/+---

- 4b 1 Eger kim var ise bākī getür devrān degül bākī
Edir ke'san ve nāvilhā elā yā eyyuhe's sākī²³²
- 2 Yetiş tāk oldı tāk²³³ seb'a-i seyyāre şun sākī
Ferāmūş idelüm bir dem ğam-u-endüh-ı nüh tākı
- 3 Gönül ğam küştesidür üstine nür-ı şafā insün
Şarāb-ı nāb ile şāfī pür eyle cām-ı berrākı
- 4 Göremez mār-ı ğam kalbi zümürüd taķuñ altında
Ger eksük olmaya şāfī şarāb-ı nāb tiryākı
- 5 Şarāb-ı sürh ile Zātī humār-ı kalbüni yazmak
Şafādur yile varmadan kitāb-ı 'ömrün evrākı²³⁴

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
++--/++--/++--/++--

- 5a 1 Didüm ey cān gözünüñ hastasiyam lāğ degül
Ol tabīb-i dil ü cān didi bu da şağ degül
- 2 Bir kıyāmet koparam āh ile raħm itmez iseñ
Āsumān yarıla yir yir güzelüm tağ degül
- 3 İşigünden beni ırmağa 'adū kaşd ideli
Gözümüñ yaşı benüm şanma ki ırmağ degül
- 4 Kārbān-ı ğamuñ āteş kodı anuñ yiridür
Menzil-i sinede cānā görinen dāğ degül
- 5 Gonca-i kalbümi ol 'arızı gül olmayıcaķ
Zātī'yā gülşen-i cennet içümüz bāğ degül²³⁵

²³² Divanda Arap alfabesiyle verilmiştir. Günümüz Türkçesi "Ey sākı, kadehi sun ve döndür" olan bu mısra, Hāfız-ı Şîrāzi'nin divanının ilk şiirinin ilk mısrasıdır.

²³³ Divanda "taķat"

²³⁴ Çavuşoğlu- Tanyeri, c. 3, g. 1725, s. 459.

²³⁵ Tarlan, c. 2, g. 826, s. 330.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+-

- 5a
- 1 Yine ol hūb-ı Hıfā ebrūların çin eylemiş
Leblerinden sırr ile şordum kime kın eylemiş
 - 2 Nāfeyi bend ile ol hūb-i Hıfānuñ sünbūli
Düşürüp şahrāya bir sevdāyī miskīn eylemiş
 - 3 Encüm-i raşsendeyi ol āfitāb-ı bī-naẓīr
Beş hilāl ile kamer üstinde pervīn eylemiş
 - 4 Ol raķīb-i bed-liķānuñ kimse görmez gözleri
Ol mehūñ mir āt-i hūsni anı hōd-bīn eylemiş
 - 5 'Arızında Zāti'yā haķ 'arız olmuş dil-berūñ
Lāciverd ile benefşe bāğı tezyīn eylemiş²³⁶

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+-

- 5b
- 1 Ol kemān-ebrū bu gün şadra geçürdi tīrini
Didiler şaķib-naẓarlar oķ ne buldı yirini
 - 2 Ey muşavvir yazma billāhi helāk olur gören
'Aynı ile ğamze-i cellādınuñ taşvīrini
 - 3 Geldi dil ğam-hānesine gönlüme girdi oķuñ
Cān aña ķalkup revān itdi tekellūf yirini
 - 4 Ey selāmet ehli yolundan ķaçuñ kim ķırmışam
Nām u neng ü 'aķl u nāmūsuñ bu gün zincīrini
 - 5 Yüzi şuyıyle eğer tek tırmaz ise Zāti'yā
Zaķm-ı sīnem ķaña yur ol āfetūñ şemşīrini²³⁷

²³⁶ Tarlan, c. 2, g. 608, s. 112.

²³⁷ Çavuşoğlu-Tanyeri, c. 3, g. 1711, s. 451.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

- 5b
- 1 Her ne zaḥm irdiyse cāna ol gözi cellāddan
Her biri göñlümdedür iylik gider mi yāddan
 - 2 Düşde ol Yūsuf-cemāli göreler şāyed diyu
Ḥalk-ı Mısrı şubḥa dek uyutmazam feryāddan
 - 3 Taşdan çıkmazdı nār ey ḥusrev-i şīrīn-zebān
Ger eşer qalmasa sūz ü nāliš-i Ferhāddan
 - 4 Māh-i nev şanmañ felekde zāhir olan dāimā
Şu le-i āh-ı derūnumdur egilmiş bāddan
 - 5 Göñline girmek hemān ol dilber-i²³⁸ sengiñ-dilüñ
Zāti'yā bir qal'a almak gibidür pūlāddan²³⁹

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---

- 6a
- 1 Merḥabā ey bū-yi zūlf-i dil-rübā
Qankı yiller esdi geldüñ bu yaña
 - 2 Bu gice gel rüşen eyle bezmümüz
Şevküñ olursa eger ey meh-liqā
 - 3 Yollar öñmekde selām olsun baña
Merḥabāsuzlarda işq olsun saña
 - 4 Āşıka düşünām iderken nāgehān
Yāra ne eylersin didüm didi du'ā
 - 5 Öykünelden ḥāk-i pāy-i dilbere
Çıkdı Zāti gözlerümden tūtiyā²⁴⁰

²³⁸ Divanda "husrev"

²³⁹ Çavuşoğlu-Tanyeri, c. 3, g. 1007, s. 5.

²⁴⁰ Tarlan, c. 1, g. 20, s. 20.

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
 ++--/++--/++--/++-

- 6a
- 1 Yüri ey serv aña nāz it ki hevā-dāruñ ola
Aña cevr itmege ceħd it ki taleb-kāruñ ola
 - 2 Yüri ey Yūsuf-ı sānī aña şat kendüni kim
O senüñ Mışr-ı maħabbetde ħarīdāruñ ola
 - 3 Yüri var sen aña naqş oynamaga eyle ki ceħd
Ey kamer tās-i maħabbetde senüñ zāruñ ola
 - 4 Bizi ço yüri aña seb şuyı ey ebr-i cefā
Kim anuñ göñli ocağında senüñ nāruñ ola
 - 5 Ey tabīb-i dil ü cān Zātī-i bī-çāreyi ço
Anı öldürmege kıl çāre ki bīmāruñ ola²⁴¹

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+-

- 6b
- 1 Şeh-suvārum ħıřm-i çeřmüñ ayn-ı izzetdür baña
Sīnede na lüñ niřānı dāl-ı devletdür baña
 - 2 Yalıñ idüp āteşe atsañ Ħalīl-āsā beni
Kim anuñ her küşesi gül-zār-ı cennetdür baña
 - 3 Ol elif kim sīneme çekdüñ sen ey serv-i revān
Dīn-i ışka girdüm engüşt-i řehādetdür baña
 - 4 Yār elinden derde düşmek cevr çekmek ğam yimek
Ey sā ādet burcınuñ māhı sa ādetdür baña
 - 5 Çok şükür öldüm dirildüm ışkı elden kıomadum
Zātī'yā anuñla ħaşr olmaķ kıyāmetdür baña²⁴²

²⁴¹ Tarlan, c. 1, g. 29, s. 29.

²⁴² Tarlan, c. 1, g. 40, s. 40.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

- 6b 1 Ol elif-ğad cevri ider²⁴³ itmez tağammül Kāf aña
 Görmedüm anuñ gibi inşāfsuz inşāf aña
- 2 Yā İlāhi bende şabr u yārda inşāf yok
 Yā baña şabr u tağammül vir ya hūd inşāf aña
- 3 Tāze taze can bulam irdükce 'İsa la'line
 Toprağımdan küze eylerse eger ħazzāf aña²⁴⁴
- 4 Mihr-i ħüsn-i dil-berün bir zerresi vaşf olmasa²⁴⁵
 Haşre dek ħalk-i cihān olsa eger vaşşāf aña²⁴⁶
- 5 Virmezem Zātī bütün dünya tolusı cevhere
 Dürr-i ışk-i yanımı kim olmışam şarraf aña²⁴⁷

Mef ülü/ fāilātü/ Mefāilü/ Fāilün
 --+/-+--/+--/+--

- 7a 1 Müştāğdır gönül saña ġāyetde iy perī
 Uçmağ dilerdi küyüña olsa eger perī
- 2 Burc-i felekde mihri nice beñzedem saña
 Sen pādīşāh-i ā lem ve ol bir ħişār eri
- 3 Ķurtulmasun zeleden eger āftāb ise
 Her kim metā'-ı mihriñe olmazsa müşteri
- 4 Deryā-yı ħüsn-i dilber gördüm ki mevc urur
 Uydı hevāyā fülki dilün gitdi leşkeri
- 5 Ol mäh-rüdan artuğa meyl eylemez gönül
 Gün gibi göge irerise Zātī'yā seri²⁴⁸

²⁴³ Divanda arada “ki” vardır.

²⁴⁴ Divanda 4. beyit

“Mihr-i ħüsn-i dil-berün vaşf olmaya bir zerresi
 Haşre dek ħalk-i cihān olsa eger vaşşāf aña”

²⁴⁵ Divan bu dize şöyledir:

“Mihr-i ħüsn-i dil-berün vaşf olmaya bir zerresi

²⁴⁶ Divanda, 5. beyit ve 6. beyit Mecmua'da yok.

“Tağlarda bir kişi bin derd ile āh eylese
 Anı Ferhādi şanup āheng ider etraf aña”.

“Kalbümüzde kalmaz ey şāfi küdüretten eser

Şol kadar virür şāfā şāfi şarāb-ı şāf aña”

²⁴⁷ Tarlan, c. 1, g. 48, s. 48.

Mefāilün/Mefāilün/Feülün

+---/+---/+--

- 7a
- 1 Didüm yād it beni bir merḥabādan
Didi hergiz elüm degmez cefādan
- 2 Yaşam çāk eyledüm ol māha²⁴⁹ karşı
Şikāyet itdüm aña geñ yaqadan
- 3 Oruc ayı gibi ḥörmetlü eyle
İlāhī şakla ol māhı kazādan
- 4 Getürmüş²⁵⁰ bŷy-i zŷlfün āferin bād
Ümīdüm bu idi bād-ı şabādan
- 5 Saña el virmiş iken Zātī fırsat
El açup vuşlatı iste Ḥudādan²⁵¹

Mefāilün/ Mefāilün/ Feülün

+---/+---/+--

- 7b
- 1 Senün qaşun gibi bir ya qurılmaz
Benüm gönüm gibi naḥcīr urılmaz
- 2 Nola qanum yüzine çalsa tīguñ
Bulanmayınca cānā şu tırılmaz
- 3 Didüm ne için raqībi oqlamazsın
Didi yaqın nişān kördür urılmaz
- 4 Keser başın kim emsem dirse lā' lin
Kesilür başlar qanlar şorulmaz
- 5 Nizāmī görse bu ebyāt-ı penci
Didi Zātī'yā pençeñ burılmaz²⁵²

²⁴⁸ Divan ciltlerinde bu şiir yok.

²⁴⁹ Divanda "şāha"

²⁵⁰ Divanda "Getürdi"

²⁵¹ Çavuşoğlu-Tanyeri, c. 3, g. 1027, s. 16.

²⁵² Tarlan, c. 2, g. 509, s. 113.

25

Mefāilün/ Mefāilün/ Feülün
+---/+---/+--

- 7b
- 1 Yüzüme bir tabanca urdı ol şāh
Nişānını görenler didi Allāh
 - 2 Dirīgā öldürür hışm ile halkı
Beni öldür disem hışm eyler ol şāh
 - 3 Cihānuñ cümle āhın ben iderdüm
Ben ölücek²⁵³ ider cümle cihān āh
 - 4 Görinmezsın deyü ağlarsın ey göz
Saña bir gün görünse bārī ol māh
 - 5 Teraḥḥum ide şāyed varı varı
Der-i dil-dāra var ey Zātī her gāh²⁵⁴

26

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
-+---/-+---/-+---/-+-

- 8a
- 1 Görđi kim āhum yile virdi zemīni āsümān
Başa toprak kıoyup ol dem istedi andan emān
 - 2 Görinen yir yir denizlerde cezāyir şanmañuz
Başa toprak kıoyup isterler sirişkümden emān²⁵⁵
 - 3 Külegi gün yelkeni ebr āhımuñ dūdı direk
Baḥr-i ıřkuñ içre şāhā bir gemidir bu cihān
 4. Gün gün itdi kıan bulaşmış cism-i zerdüm taşıla
Anuñ içün dirler ey şeh baña mir-i āşıķān
 - 5 Kāmet-i yāra niçün öykündüñ ey ser-keş delü²⁵⁶
Ayağını aldı servüñ Zātī'yā āb-ı revān²⁵⁷

²⁵³ Divanda “ölürsem”

²⁵⁴ Çavuşoğlu-Tanyeri, c. 3, g. 1250, s. 157.

²⁵⁵ Divandaki 3. ve 4. beyit mecmuada yok, mecmuadaki 3. ve 4. beyitlerse divanda yoktur.

“Nār-ı āhumdan çıķan yaşıł kıızıl dütünleri

Rūy-ı zerdümde gören dir baña mir-i āşıķān”

“Sihhatümle’ ışk meydānında cānā ceng içün

Tāze dāđum bir siper tırüm elif na'lüm kemān”

²⁵⁶ Divanda “diyen”

²⁵⁷ Çavuşoğlu-Tanyeri, c. 3, g. 1015, s. 9-10.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

- 8a
- 1 Yaşuma baķ şu gibi şal beni²⁵⁸ vuşlat bāğına
 Nev-bahārum raħm kıl döndüm ħazān yaprağına
 - 2 Ben ħara yazulıyı yanunda yād itsün deyü
 Nāmenüñ ey ħāce²⁵⁹ iplik bağladum barmağına
 - 3 Başuma bir cāmdan çıķdı şarāb-ı ıřķ kim
 Cām-ı Cem şu ħomağa degmez anuñ ayağına
 - 4 Dil bükin görsün İlähî şāne miskin zülfüñi
 Vay ki ildi çekdi   ömrüm tolayup barmağna
 - 5 Ķaydefā mülki gibi Zātî cihānı ħark ider
 Baħri²⁶⁰ sedd itmezse ol meh yaşumuñ ırmağına²⁶¹

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
 ++--/++--/++--/++--

- 8b
- 1 Geçse yanımdan o meh yavı ħıurın özümü
 Dostlar ay geçer bulmazın kendüzimi
 - 2 Bir daħî göstere mi dīde-i baħt-ı siyehim
 Rūzigār āyīnesinde baña iki gözümi
 - 3 Yana yanası söyülmese yetiş ağzımı tıt
 Yoķsa ā lem tıtıur tıt kerem eyle sözimi
 - 4 Ka beye eylemiş secdeyi yüzüñ şanuben
 Bu ħacālet şanemā yere düşürdi yüzümi
 - 5 Zātî'yā yār raķib ile yanımdan geçeli
 Bilmedim nice geçüpdür gece mi gündüz mi²⁶²

²⁵⁸ Divanda “şal beni su gibi”

²⁵⁹ Divanda “dost”

²⁶⁰ Divanda “Miħri”

²⁶¹ Ķavuşođlu-Tanyeri, c. 3, g. 1273, s.171.

²⁶² Bu şiir divanda yoktur.

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
 +-+/-++-/+---/++-

- 8b
- 1 Yavı kılduñ o periyi bulıcak kendüzüñi
 Ey gönül kendüñi tağıtma devşür özüñi²⁶³
 - 2 Göz yumup uğrama alayına maħbūblaruñ
 Şağın ey aşık-ı bî-çāre açarlar gözüñi
 - 3 Aşılup turma yūri karşıısına hūblaruñ²⁶⁴
 Yoğsa Mañşūr gibi yile virürler tozuñi
 - 4 Yüregüm çig çig acıtma baña cevr itme didüm
 Didi yūri bişürüp söyle fütāde sözüñi²⁶⁵
 - 5 Secdeler eyleme ğayra koyup²⁶⁶ yār ışigin
 Zātī'yā eyle ğazer yire düşürme yüzüñi²⁶⁷

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+-

- 9a
- 1 Görinen cismümde şanmañ üstüħānumdur benüm
 Kaşırına bir ğoş nerdübānumdur benüm²⁶⁸
 - 2 Nār-ı derdüñle yañar her üstüħān bir şem' dür
 Kim fetil ol şem' e mağz-ı üstüħānumdur benüm
 - 3 Sīne-i pūr-sūzdan cānā yalıñlar kim çıkar
 Sūz-ı dilden saña yanmağa zebānumdur benüm
 - 4 Mışr-ı derdüñ kal' asın fetħ itdüm ey Yūsuf-cemāl
 Her elif bürc-i beden üzre sinānumdur benüm
 - 5 Görinen Zātī şafak şanma felekde şac ü şam²⁶⁹
 Anı çarğ aldı yüzine sürdü²⁷⁰ kanumdur benüm²⁷¹

²⁶³ Divanda “tağıtma ya devşür özüñi”

²⁶⁴ Divanda “hūblarun karşıısına”

²⁶⁵ Divanda 2. beyit.

²⁶⁶ Divanda “koyuban”

²⁶⁷ Çavuşoğlu-Tanyeri, c. 3, g. 1561, s. 359.

²⁶⁸ Bu mısra vezne uymuyor.

²⁶⁹ Divanda “dem-be-dem”

²⁷⁰ Divan “çaldı”

²⁷¹ Tarlan, c. 2, g. 870, s. 374.

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
 +-+/-++-/+-+/-++-

- 9a
- 1 Zaḥmete girme ṭabībā bize var itme ʿilāc
Başumuz derd ile ḥoşdur aña öğrendi mizāc
 - 2 Ḥāk-i pāyuñ eline girse eyā şāh-ı cemāl
İdinürdi depesi üstine şofī anı tāc
 - 3 Qand-i lāʿlūñ koyuban kim ki gülāca ide meyl
Ağzı dadını virür qande yise aña gülāc
 - 4 Şāhum ancağ gözi toprak şavurur²⁷² nergisi gör
Toymadı sürme-i ḥāk-i rehüne ol gözi ac
 - 5 Germ olup²⁷³ ruḥ-i gül-nār ile baḥş itdügiçün
Zāti'yā āteş ile od gibi dutuşdı sirāc²⁷⁴

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+--

- 9b
- 1 Zülfine bir şeb ḥatā ile didüm müşğīn kemend
Baña ol ḥūb-ı Ḥıtā anuñ ucından geçdi bend
 - 2 Ey şeker-leb qande ṭamsa şerbet-i lāʿlūñ senūñ
Sūre-i Kevser ḥaḳı cümle nebāti ola qand
 - 3 Şaʿşaʿa şanma eyā meh çevresinde görinen
Şaru şaçuñ gerden-i ḥorşīde salmışdur kemend
 - 4 Ḥasta yaturdum qapusında seher çıqdı didi
Ne yatarsın başuña gün toğdı ṭur ey derd-mend
 - 5 Sidre qaddin müntehā medḥ²⁷⁵ ol servūñ diyü
Geldi mi²⁷⁶ baña Zāti bir āvāz-ı bülend²⁷⁷

²⁷² Divan “toyurur”

²⁷³ Divanda arada “ol” vardır.

²⁷⁴ Tarlan, c. 1, g. 96, s. 96.

²⁷⁵ Divanda “eyle” vardır.

²⁷⁶ Divanda “hātifden”

²⁷⁷ Tarlan, c. 1, g.110, s.110.

Mef'ülü/ Mefāilü/ Mefāilü/ Feülün

--+/+--+ / +--+ / +--+ / +--

- 9b
- 1 Yapılmamış idi daği bu ʔāk-ı muğarnes
Mihrābum idi ol Һam-i ebrū-yı muğavves
 - 2 Bir pādişehe bende-i dīrīne idüm ben
Қurulmamış idi daği bu Һayme-i aṭlas
 - 3 Mışruñ daği adı yoğ iken oldı 'azīzüm
Çāh-ı zeḳanuñ Yūsuf-i cān ū dile maḥbes
 - 4 Қadrini felekden yuca itmişdür o pāküñ
El-қudretü lill'ahi Te'ālā ve Taқaddes
 - 5 Zātī'ye Һudā virmiş idi Һil'at-i 'ışkı
Olmamış iken çār libās ile mülebbes²⁷⁸

Mef'ülü/ Fāilātü / Mefāilü/ Fāilün

--+/ -+ -+ / +--+/ -+-

- 10a
- 1 Zaḥm urdı sīneme yine biñ yirde bir melek
Қуṭb-i murādum üstine devr eyledi felek
 - 2 Bōstān-i kūyı içre anıñ ḥāki²⁷⁹ olmuşam
Yiri degül midür feleke dimesem kelek
 - 3 Peykānuñ ey nigār derūnumda yaraşur
Zirā ki ehl-i 'ışқа demürden yürek gerek
 - 4 Öykünmiş ağzuña senüñ ey gonca-leb fuḳā'
Kanını içmeyince anuñ şovumaz yürek
 - 5 Һälün ḥālilüm öpdüm uyurken didüm didi
Işlanmaz ağzuñ içre senüñ Zātī mercimek²⁸⁰

²⁷⁸ Tarlan, c. 2, g. 573, s. 77.

²⁷⁹ Divanda “ḥāk”

²⁸⁰ Tarlan, c. 2, g. 695, s. 199.

Mefāilün Mefāilün Feülün

+---/+---/+--

10a

- 1 Dilā şemşîr-i āhî çarha tutduñ
‘Adūnuñ furşatın Allāh ki tutduñ
- 2 Baña şunmaduñ ol kıan olıcağı
Eyā unnāb-ı leb kıanum kıurutduñ
- 3 Görüp bu hāli segler didi veh veh
Kıapuñda it raķîbi hoş ulutduñ
- 4 Kıanı ol ‘ahd ü peymān hey kııyāmet
Bizümle haşır olmağı unutduñ
- 5 Kıazā-yı ışķ²⁸¹ şeh-bāzı geçersin
Diyebillāh ey Zātî ne tutdun²⁸²

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+---/+---/+---/+--

10b

- 1 Mest-i cām-ı nāz olup yatmış güneşde uyumuş
Anıñ-çün çeşm-i maħmūruñ senüñ şayru imiş
- 2 Başıma taş ursa kıaddüm²⁸³ halka idüp n’ola yār
Başımızda ol bizim hātem gibi yazu imiş
- 3 Ğoncanuñ ağızın kıokup gülşende bir nāzik didi
Mest olan yāruñ şarāb-ı leblerinden olmuş²⁸⁴
- 4 Gözlerinden mekre uğrarsan sakın iy şîr²⁸⁵
Ğāfil olma sihr ile olmuş iki āhū imiş
- 5 Ğāk-i rāhuñ sildi gözden tut sirişk-i Zātî’yi
Sürme²⁸⁶ gözden siler ğāyetde çüst uğru imiş²⁸⁷

²⁸¹ Divanda “Fezā-yı ışķ”

²⁸² Divanda 5. beyit ve 6. beyit

“Kıatında zülf-i yārun anmamağı

Yüri ey tācir-i Çîn şat kıoķutduñ”

“Dem-ā-dem zār ü ser-gerdānsın ey dil

Getür nerd-i mahabbetten ne utdun”

Tarlan, c. 2, g. 720, s. 224.

²⁸³ Divanda “ħaddüm”

²⁸⁴ Divanda “bū imiş”

²⁸⁵ Son kelime divanda “dil” mecmuada burası eksiktir.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+-

10b

- 1 Ğirre olma hüsne incitme iñen 'āşıklaruñ
 Bir gün ola diyeler kıanı o ğarālıqlaruñ
- 2 Ey perī ğayetde kórkarlar raķīb-i dīvden
 Dāyire çizdükleri her dem budur 'āşıklaruñ
- 3 Şaçayın kūyuñda el açup du'ā gevherlerin
 Meskeni Huld-i berīn olur eli açıklaruñ
- 4 Şādık ol kıavlüñde saña kimse töhmet itmesün
 Yüzi ağ alnı açıkdur şubh-veş şādıklaruñ
- 5 Lāyık oldur Zātī'yi kıurbān kıılasın ibtidā
 'İd-i vaşla çok velī kıurbānlığa lāyıklaruñ²⁸⁸

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+-

11a

- 1 Kıarşu kıutdum sīne-i şad-çāki senden cānibe
 Gönder ey kıaşı kemānum tiri benden cānibe
- 2 Defterin bād-ı şabā lü lü-yi lālānuñ dürer
 İlter olsa dişleriñ dürr-i²⁸⁹ Adenden cānibe
- 3 Görmesün kimse şaķın diyü lebin dişler baña
 Baķduğumca ol leb²⁹⁰-i şekker-şikenden cānibe
- 4 Seyr idelden gül-şen-i hüsnuñde hadd ü kıaddüñi²⁹¹
 Çekmez oldu hātrum serv ü çemenden cānibe
- 5 Hüsrevā yıllar durur yoluñda Ferhāduñ geçer
 Māil ol gel Bāķī-i şirīn-suğanden cānibe²⁹²

²⁸⁶ Divanda "sürmeyi"

²⁸⁷ Bu mısra vezne uymuyor.

Tarlan, c. 2, g. 589, s. 93.

²⁸⁸ Tarlan, c. 2, g. 744, s. 248.

²⁸⁹ Divan "vasfın"

²⁹⁰ Divanda "büt"

²⁹¹ Divanda "kadd ü haddüni"

²⁹² Sabahattin Küçük, *Bakî Divanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994, g. 440, s. 372.

Mef' ūlü/ Fā'īlātü / Mefā'īlü/ Fā'īlün

--+/ -+-+/ +--+/ -+-

11a

1 İtdi şikār gön'lümi bir şūh u şeh-levend
Müjgāni tīr ü қаşı kemār²⁹³ tūresı kemend

2 Telh-i şarāb-ı ğuşşa-i devrāni def' ider
Şirīn lebin dimāġıma²⁹⁴ alsam nite ki қand²⁹⁵

3 Bu cism-i zerd ü zār u nizār ile nice bir
Yañam firākuñ āteşine nitekim sipend²⁹⁶

4 Her dūna şāh-ı gül gibi meyl itme dostum
Düşmez giyāha hem-ser ola serv-i ser-bülend

5 A' dā yanunda hurrem u handān u şād-mān
Bākī ğamuñda zār u dil-figār²⁹⁷ u derd-mend²⁹⁸

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün

++-/+--/+--/+--

11b

1 Sīne dāġın görüp ol ğonca-dehen lāle gibi
Bir avuç қanuma girmek diledi jāle gibi

2 Za' fdan şöyle ğam-ı 'aşq ile nā-peydāyem
Ki hemān şīt u şadām işdilür nāle gibi

3 Seg raķibe nice olur göstereyin ölmez isem
Dehen-i yāre uyuzlanmaġı tebhāle gibi

4 Umarım²⁹⁹ kevkeb-i bahtum ire burc-i şerefe
Sīneye ol meh-i tābāni çekem hāle gibi

5 Dil-i Bākī'yi ser-i zülfüñ elinden cānā
Çeküben hışm ile çeşm-i siyehüñ ala gibi³⁰⁰

²⁹³ Divanda “kemān”

²⁹⁴ Divanda “dehānuma”

²⁹⁵ Divanda 5. beyit.

²⁹⁶ Divanda 3. beyit.

²⁹⁷ Divanda “dil-efġār”

²⁹⁸ Divanda 2. beyit olarak bulunan beyit mecmuada yok.

“Bāzārlarda başladı nahli tonatmaġa
Dil bağlayalı kāmēt-i zībāna nahl-bend”

Küçük, g. 34, s. 121.

²⁹⁹ Divanda “Umarın”

³⁰⁰ Küçük, g. 518, s. 422.

Mef' ūlü/ Fā'īlātü / Mefā'īlü/ Fā'īlün
 --+/-+--+/-+--+/-+--

- 11b
- 1 Yokdur sebāt çünki cihān-ı hārābda
Birdür hezār sāl ile yek-dem hīsābda
 - 2 Devr-i gül irdi tāze cevāndur cihān yine
Sa' y eyle 'ayş u 'işrete 'ahd-i şebābda
 - 3 İnkār itme şōfī şarābuñ menāfī in
Üstād-i hikmet öyle buyurmuş kitābda
 - 4 Rūyında la'l³⁰¹ üzre hāt-ı müşg-bār-i dost³⁰²
Şīrīnlık yazar şeref-i āfītābda
 - 5 Bākī şafakda mihr-i münevver şanur gören
'Aks-i 'izār-i sākīyi cām-ı şarābda³⁰³

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün
 +---/+---/+---/+---

- 12a
- 1 Kapuñda şol kadar kan ile aqıdı³⁰⁴ gözlerüm³⁰⁵ yaşı
Ki hep yākut u la'l oldu işigüñüñ içi taşı
 - 2 Egerçi çok belālar çekmişem ben dāğlardan līk
Kime feryād idem kim³⁰⁶ kendü zaḥmumdur belā başı
 - 3 Bizi koyup niçün Leylī³⁰⁷ sevdüñ diyü Mecnūna
Derilüp bir nice ra'nā güzeller³⁰⁸ urdılar taşı
 - 4 Eger sehv eyleyüp öykünmeyeydi la'lüne hātem
Kimesne aña dimezdi gözi üstinde var kaşı
 - 5 Mesīhī bir sipāhī idi līkin pādīşāh-ı ışık
Ayaqlarda görüp gözi yaşını³⁰⁹ subaşı³¹⁰

³⁰¹ Divanda “la'l”

³⁰² Divanda “yār”

³⁰³ Divanda 5. beyit:

“Kapunda nāle kılmamağa ihtiyār yok

Va'llāhi bī-günāhım efendi bu bābda”

Küçük, g. 469, s. 391.

³⁰⁴ Divanda “aqtıdı”

³⁰⁵ Divanda “gözüm”

³⁰⁶ Divanda “çün”

³⁰⁷ Divanda “Leylīyi”

³⁰⁸ Divanda, “piserler”

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

- 12a 1 Gonca cāmından olupdur ʿandelib-i zār mest
 Bilmeyen şöyle şanur kim yok yere ağlar mest
- 2 Çeşm-i maḥmūruñ şerāb-ı nāz içüp ʿanum döker
 Cenge bünyād eylemez olmayıcak küffār mest³¹¹
- 3 Her kişi bezm-i ezel mesti dūrür ammā ki ben
 Cürʿa-i cām-i lebūnden³¹² olmuşam tekrār mest³¹³
- 4 Zāhid ile ʿaşıkuñ Tañrısı birdür kim olur
 Ehl-i cennet hüşyār ʿālīb-i didār mest³¹⁴
- 5 Kan içelden gözleri oldu müselmānlar zebūn
 ʿatı ceng eyler Necātī olıcak küffār mest³¹⁵

³⁰⁹ Divanda arada “itdi” vardır.

³¹⁰ Mine Mengi, *Mesîhî Divanı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995, g. 281, s. 297.

³¹¹ Divanda bu beyit yoktur.

³¹² Divanda “lebiñle”

³¹³ Divanda 2. beyit

³¹⁴ Divanda bu beyit yoktur.

Divanda 3. ve 4. beyit şöyledir:

Dilde sırr-ı aşkını sakladığım ayb eyleme

Olagelmiştir eder keyfiyetin inkār mest”

“Gözlerin ile değışdim gönlümü bir gamzeye

Aldanmak āsān olur çünküm ola ayyār mest”

³¹⁵ Ali Nihat Tarlan, *Necatî Beg Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, g. 34, s. 165.

Mef' ūlū/ Fāīlātū / Mefāīlū/ Fāīlūn

--+/-+ -/+--+/-+ -

14b

- 1 Devr-i zamāne itmez imiş ādemi feraḥ
Devr eylesin piyāle gidersin gamı feraḥ
- 2 Deḥḥāk gibi biñ yaşamaḥ arzū ise
Gül gibi gül hemīşe geçir her demi feraḥ
- 3 Müşkil olurdu gülmese gül gibi leblerūñ
N'olurdu zīnet itmese Cām-ı Cemi feraḥ
- 4 Fūrḳat diyārınuñ en iyisi durur melāl
Vuşlat baharınıñ nitekim en kemi feraḥ
- 5 Sāḳī lebūñ zülālī durur mūcib-i ḥayāt
Cām-ı şarāb-ı nāb beni ide mi feraḥ
- 6 Āb-ı neşāt ile dolanır zevraḳ-ı ḳadeḥ
Bād-ı murād ile yürür ey meh gemi feraḥ
- 7 Göz yaşıyla Necāti'ye ḡamdan gelür sürūr
Virse 'aceb midür kişiye hem-demi feraḥ³¹⁶

³¹⁶ Tarlan, g. 43, s. 169.

Feilātün/ Mefāilün / Feilün
++--/+--+ / ++-

- 12b 1 Derd-i dilber ğıdā-yı rūḥumdur
Ḥün-ı dil bāde-i şabūḥumdur
- 2 Baḥr-i zāta sefīnedür tevḥīd
Pür³¹⁷ deryā-şinas Nūḥumdur
- 3 Sırr eşyā zi mülk tā melekūt
Bir seḥerde olan fütūḥumdur
- 4 Pend-i naşıḥdan eyleyen beni dūr
Sākīyā tevbe-i naşūḥumdur
- 5 Metn-i 'aşkı Ḥayalī ben açdım
Şerḥalar sīnede³¹⁸ şurūḥumdur³¹⁹

Mefülü/ Fāilātün/ Mefülü/ Fāilātün
--+/--+ / --+/--+

- 13a 1 Gönlüm şaçuñda beste kapuñda cān şikeste
Bendeñdür ey efendüm bunlar şikeste beste
- 2 Bu fānī mülke geldüm sen şāha 'aşık oldum
Olmasun ey ṭabībüm ğurbetde kimse ḥaste
- 3 Ayakladı bizi ğam ğāyet ayakda kalduḡ
Şunsa ayaklanurduḡ sākī ayağı deste
- 4 Gör zāhidi ki cānā 'uşşāka ṭa n idermiş
'Ākil olan uyar mı billāhi hīç meste
- 5 Zāti ḡulum dimiş yār aduñ mübārek olsun
Ġāyetde ṭālī üñ ḥoş fālūñ³²⁰ huceste³²¹

³¹⁷ Divanda "Piri"

³¹⁸ Divanda "Sinede şerhalar"

³¹⁹ Ali Nihat Tarlan, *Hayalī Bey Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, g. 108, s. 126.

³²⁰ Divanda "bu gün" Mecmuada yok.

³²¹ Çavuşoğlu- Tanyeri, c. 3, g. 1403, s. 254.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+-

- 13a 1 K̄anı ol demler³²² ki bir serv-i büleñdüm var idi
 Sünbülinden her gice boynumda bendüm var idi
- 2 Medḥ iderdüm ḥüsn-i³²³ mir'âtına karşı leblerin
 Tūtî-i gūyā gibi ağzumda k̄andüm var idi
- 3 Cüst-ü-cū eylerdi kūyın görmezem bir gün yüzün
 Eşk dirler adına çābük levendüm var idi
- 4 Ḥāce-i hicrāna şatdı āh kim ben bendeyi
 Bir kıyamet serv-ḳad maḥbūb efendüm var idi
- 5 Ey ṭabīb-i cān u dil bir gün ola kim diyesin
 Zātî dirlerdi benüm bir derd-mendüm var idi³²⁴

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+-

- 13b 1 Aramızda ger bizüm fırḳat düşse yārla³²⁵
 Derd ile bir āh idem yer yer felekler yarıla
- 2 Beni bīmār eyleyen³²⁶ bir laḥza söyleşmez gelüp
 Şağ olursam söyleşem ol gözleri bīmār ile
- 3 Germ olup baḥş itdügiçün ol ruḥı gülnārla
 Şem' i gördüm od gibi ṭurdu ṭuṭuşdı nārla³²⁷
- 4 Ölmesün bugün ben anı öldürem yarın dimiş
 Yarına ḳaldı işim āh ol kıyāmet yār ile
- 5 Zātî'yā hiç öldüğüme acımazdum dünyede
 Hem dem olsam bir nefes āh ol şeker güftār ile³²⁸

³²²Divanda “günler”

³²³Divanda “ḥüsnî”

³²⁴Çavuşoğlu- Tanyeri, c. 3, g. 1480, s. 307.

³²⁵Divanda “düşerse yār ile”

³²⁶Divanda “bīmār eyledi”

³²⁷Divanda “nār ile”

³²⁸Çavuşoğlu- Tanyeri, c. 3, g.1296, s. 186.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+-

- 13b 1 Şevk ile 'aşık ki āh u nāleyi şeb-gīr ide
Peşimān olmadın 'aşık yetiş gel devletün geldi³²⁹
- 2 Çevresinde görinen hāle degül māh ol mehi
Dāire çizmiş du 'ā-yı nūr ile teşhīr ide
- 3 İşigünde kim ki varın terk idüp³³⁰ tecrīd ola
Hāzret-i 'İsī gibi gökde mücerred yir ide
- 4 Mısr-ı hüsnuñ h'ābda seyr itdüm³³¹ Yūsuf-cemāl
Yā Rab ol seyrün kişi hazzın nice ta'bir ide
- 5 Miħri anuñ māh-ı nev gibi beni pīr eyledi
İsterem Zātī Hūdādan ol cüvānı sır ola³³²

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+-

- 14a 1 Her nişān-ı pāy-i seg kūyuñda bir güldür baña
İtlerün āvāzesi feryād-ı bülbüldür baña
- 2 Meskenüm bāğ-ı cünün bir bülbül-i şūrīdeyem
Dostlar āvāze-i zencīr gūlgüldür baña
- 3 Manzar-ı kaşr-ı belāya konmuş iki gözlerüm
Bu sifāl-i serde iki ter karanfüldür baña
- 4 'Arş haqqı sensüz altında bu atlas çāderün
Atlas-ı zer-beft geysen bir siyeh çuldur baña³³³
- 5 Sāye-veş yanınca sürünmekden oldı ten siyāh
Dimedün ey h'āce Zātī bir siyeh çuldur baña³³⁴

³²⁹Divanda ikinci dize, "Dūdını meh kubbede kandīline zencīr ide"

Bu mısra hem vezne hem de gazelin kafiyesine uymamaktadır.

³³⁰Divanda "ide"

³³¹Divanda arada "ey" vardır.

³³²Divanda "pīr ide"

Çavuşoğlu- Tanyeri, c. 3, g. 1295, s. 185.

³³³Divandaki 5. ve 6. beyit şöyledir:

"Hil' at-i cevruñden ey şeh incinür şanma beni
Kim anuñ her düğmesi bir gonca-i güldür baña"
"Ağladuğum bu ki sensüz hālüme itler güler
Dostum düşmenleri lūtf it yiter güldür baña"

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+-

- 14a
- 1 Her ne dem kim cānumı bir tīrden cānān aña
Cān atar karşı çıkar bir oğ atım yir cān aña
 - 2 Şol kadar hışm ile geldi kim oğun cān kaçdına
Kaldı zaħmum ağzına barmağ koyup hayrān aña
 - 3 Hūcre-i kalbüm şeb-i ğamda niçün tārīk ola
Şem dūr tīrūn nigārā şu ledür peykān aña
 - 4 Çeşmidür çarğun güneş hüsnuñ temāşā kılmağa
Çevresinde şa şa a ey māh-rū müjgān³³⁵
 - 5 Görinen Zātī hilāl üzre şafağdur şanma çarğ
Na l kesmiş ışığına yārūn bulaşmış kān aña³³⁶

³³⁴ Bu beyit divanda 7. beyittir.

Tarlan, c. 1, g. 41, s. 41.

³³⁵ Divanda bu kelimedden sonra “añı”

Divanda 5. ve 6. beyit Mecmuada yok.

“Dest-i hūr-ālūdeñūn aksi ile çeşmün güyiyā

Tās-ı sakkādur ki konmuş pençe-i mercān aña”

“Ger satarsañ ağırı altuna hāk-i pāyuñı

Gözlerüm billāhi eyle keffe-i mizān aña”

³³⁶ Divanda 7. beyit.

Tarlan, c. 1, g. 47, s. 47.

Mefāilün Mefāilün Mefāilün Mefāilün
+---/+---/+---/+---/

- 14b
- 1 H̄oros-ı ʿArşuñ efgānum h̄uzūrını uçurmuşdur
Kevākib İeşkerin āh-i seher-gāhum göçürmüşdür
 - 2 Benüm ʿömrüm cihān içre sürer ʿömr-i dırāz anlar
Şular kim zülfüni bir şeb düşinde yüze sürmüşdür³³⁷
 - 3 Şikeste-ḥāl olup tañ mı qararsa cümle endāmı
Nigārum zülf-i miskīnin boyınca yire urmuşdur³³⁸
 - 4 Baña tatlu gelür başdan başa ol ney-şeker-ķāmet
Meger kim yazdurup boyınca şīrīnlük götürmüşdür³³⁹
 - 5 Senüñ bezmünde neyler Zātī'yi şūrīde-ḥāl itdi
Meger ney-zenlerüñ sihr eyleyüp anı³⁴⁰ üfürmüşdür³⁴¹

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
-+---/-+---/-+---/-+---

- 14b
- 1 Bir mehüñ mihrin vire idi bārī Allāhum saña
Gün gibi rüşen olurdu ḥālüm ey māhum saña
 - 2 K̄ati sengin kalb imişsin ṭop-ı āhumdan benüm
K̄aya geldi tağ u taş itmez eser şāhum saña
 - 3 Raḥm kılmazsın baña ʿarz eylemez mi od gibi
Her gice çekdüklerüm āh-ı seher-gāhum saña
 - 4 İñledürsin döne döne dem-be-dem dalāb-veş
Yirde kalmaz irer ey gerdün-ı dūn āhum saña
 - 5 Cennete varmağa ey hūrī-şifat bulur ṭarīķ
Ṭoğrı ilterse eger kim Zātī'yi rāhum saña³⁴²

³³⁷ Divanda 3. ve 4. beyitler şöyledir:

“Ne dürlü tīg-ü-tīr urmak ki vardur kalb-i uşşāka
Senüñ ğamzeñ çalup çırpup kamu görmiş geçürmüşdür”
“Yürekde eski peykānuñ okını itdi bin pāre
Yüregüm yirine bir pāre cāñā oğ oturmuşdur”

³³⁸ Divanda 5. beyit.

³³⁹ Divanda 6. beyit.

³⁴⁰ Divanda “cāñā”

³⁴¹ Divanda 7. beyit.

Tarlan, c. 1, g. 426, s. 426.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+-

- 15a 1 Şol siyeh³⁴³ ħalũñ zenaĥdānĩnda ey ħũrşid-ĥad
Bir ĥabeşdir Mışr zindānında maĥbũs-ı ebed
- 2 Ey boyu servim elif gibi yoluñda toĥruyam
Rā ĥaşĩnla dal zũlfũñ itmesũnler beni red³⁴⁴
- 3 Mim aĥzuñ dal zũlfũñ cānım u ʿömrũm durur
Hey elā gözlũm meded şol mim ü dāliñden meded³⁴⁵
- 4 Bellidür kim nār-ı³⁴⁶ āhĩndan yanar āşĩĥlaruñ
Āteş-i ruĥsārı her ĥũsn ehlinũñ ey lāle ĥad³⁴⁷
- 5 illetimden añlamañ peşmĩne-pũş olduĥumu
Zeng-i ĥamdan göñlũmũñ āyĩnesin şaĥlar nemed³⁴⁸
- 6 Ey göñũl bir sen degilsin derd-i yāre mübtelā
Bu cihanda bu belādan urtulamaz ĥiç aĥad³⁴⁹
- 7 Her kişĩ bir mesned ile irişür bir devlete
Pādişahum eşiĥũñ oldu Necāti’ye sened³⁵⁰

³⁴² Tarlan, c. 1, g. 23, s. 23.

³⁴³ Divan’da “kara”

³⁴⁴ Divanda 3. beyit

³⁴⁵ Divanda 2. beyit

³⁴⁶ Divanda “bād-ı”

³⁴⁷ Divanda 6. beyit

³⁴⁸ Divanda 4. beyit

³⁴⁹ Divanda 5. beyit

³⁵⁰ Tarlan, g. 49, s. 171-172.

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
++--/++--/++--/++-

- 15a
- 1 Dilber oldur ki mahabbet idene k̄ini ola
‘ Āşık öldürmek anuñ şan’at ü āyini ola
 - 2 Haṭ sevdāsı ile ‘anber ide terk-i diyār
Zülfünüñ nāfe-i Ç̄in ‘āşık-ı miskiñi ola
 - 3 Meh-i nev iki hilāliline añun ide sücūd
Ḥāllerden meh-i ruḥsārına pervini ola³⁵¹
 - 4 Görmeden zülf ü ruḥuñ geçse eger zāhid-i şeh̄r
Ḳorḳum oldur ki ne ĩmānı vü ne d̄ini ola³⁵²
 - 5 Ey Ḥayālī yiñe bu şı r-i ḥasen üslūba
Umarın Ḥusrev-i Rūmuñ saña taḥsini ola³⁵³

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/Feilün
++--/++--/++--/++-

- 15b
- 1 Ne ziyān etti saña şofī şarāb-ı şāfī
Yine alup ele ğıybetde çekersin şāfī³⁵⁴
 - 2 Naḳd-i gencine-i Cemşid-i cevān-baḥttır ol
Yaraşur olur ise p̄ir-i muġān şarrāfı
 - 3 Benem ol merd ki yerden götüre³⁵⁵ gerd-misāl
Himmetim şarşarı esdükde cibāl-i Ḳāfı
 - 4 Ṭaşrde³⁵⁶ seyr-i liḳāñ itmez isem āhum ile
Dūzaḥ-ı āteş idem cennet-i vü a rāfı³⁵⁷
 - 5 Gelmege ḥavf ider ḥ’āb Ḥayālī gözüne
Olalı yaşı ile Baḥr-i Muḥiṭ eṭrāfı³⁵⁸

³⁵¹ Divanda bu kelime yoktur

³⁵² Divanda bu beyit 3. ve 4. beyit olarak yazılmış.

³⁵³ Tarlan, g. 18, s. 95.

³⁵⁴ Divanda, “halvetde çalarsın lāfı”; mecmuada, “ġıybetde çekersin şāfı”

³⁵⁵ Divanda “götürür”

³⁵⁶ Divanda “Haşrde”

³⁵⁷ Divanda “cennet ile a rāfı”

³⁵⁸ Tarlan, g. 616, s. 303.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+-

- 15b
- 1 Rūy-ı yār ile nazār iden bu zūlf-i serkeşe
Beñzedür bir dūd-ı miskīn zāhir itmiş āteşe
 - 2 İy gözüm irdüñ hayāl-i dilber ile devlete
Ol sa'ādetle müşerref devlet ile çok yaşa
 - 3 Şanma berg-i lāledür kılmış perişān rūzigār
Cām-ı 'ıyşīdür ki Ferhād'uñ felek çaldı çaşa
 - 4 Bir kalender-hānedür diyü felek imā ider
Gül nazarda mäh-ı nevde şol tırāş olan çaşa
 - 5 İy Hayālī herkesiñ şāhı begi rüz-ı ezel
Bülbüli gülzāra ta' yīn eylemiş zāğı leşe³⁵⁹

Mef'ülü/ Fāilātü / Mefāilü/ Fāilün
 --+/ -+ -+/ +--+/ -+-

- 16a
- 1 Bildüñ mi sen de kendüñi ey bi-vefā nesīñ
Āşüb-ı dehr ü āfet-i devr-i zamānesiñ
 - 2 Saña bahā ne idi cefā-pişe olmasañ
Haqqā budur ki bi-bedel ü bi-bahānesiñ
 - 3 Qandıl gibi dīde pür āb u dilümde tāb
Eflāke çekdüm āteş-i āhum zebānesiñ
 - 4 Müşkil belā degül mi vefāsuz güzel sevüp
Guşşayla yata derd ü ğam ile uyañasiñ
 - 5 Gāhī cenāb-ı Leyliye mektüb uçurmağa
Urındı Qays başına mürġ āşiyānesin
 - 6 Ey çarḥ gerçi cānuna geçdi cefā oқи³⁶⁰
Ammā ḥadeng-i āhuma sen de nişānesiñ
 - 7 Bākī yolında dōke şaça ḥarç idüp gözüm
Aḥir düketdi naqd-i şirişküm hizānesiñ³⁶¹

³⁵⁹ Bu şiir divanda yoktur.

³⁶⁰ Divanda “cānuna geçdi cefān oқи” olarak geçiyor. Mecmuada “cānuna geçdi cefā oқи” olarak yazılmış.

³⁶¹ Küçük, g. 382, s. 335.

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
 ++-/+---/+---/+--

- 16a
- 1 Lebüni āl ile öpmiş ola mı peymāne
İçeyin ölmez isem kıanı kıa kıa
 - 2 Nüş-ı cām eyler iken meclis-i mestān içre
Lebün ol hālet ile girmemek olmaz kıa
 - 3 Bezm-i meydür güzelüm kıan ola şāyed arada
Çekmesün hāçerini ğamzelerün mestāne
 - 4 Rāzumı nāle ile āleme fāş eyledi dil³⁶²
Bizi rüsvāy-ı cihān eyledi bir dīvāne
 - 5 Āyş u işret demidür çekme ğam-ı devrānı
Bākı'yā gel berü sāğar çekelüm rindāne³⁶³

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/Feilün
 ++-/+---/+---/+--

- 16b
- 1 Ser-i küyuñ şanemā cennet-i ālā bilürin
Müntehā kıametüñi Sidre vü Tüb ā bilürin
 - 2 Seni Yūsufıa ğüzellikde şorarlarsa baña
Yūsufı bilmezin ammā seni rānā bilürin
 - 3 Zā il olmaz heves-i zülf-i siyāhuñ dilden
Hāşıl olmayacağıñ gerçi bu sevdā bilürin
 - 4 Bilmezin n'eyleye derd ü ğam-ı cānāne baña
Ne müdārāya meded var ne müdāvā bilürin
 - 5 Bākı'yā ğül-şen-i firdevsi baña arz itme
Āsitānıñ ben anuñ menzil ü me'vā bilürin³⁶⁴

³⁶² Divanda "fāş itdi gönül"

³⁶³ Küçük, g. 437, s. 371.

³⁶⁴ Küçük, g. 363, s. 324- 325.

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
++-/+---/+---/+--

- 16b 1 Aklumı ğamze-i cāduları meftün itdi
Gönlümi silsile-i muları mecnün itdi
- 2 Sākıyā ölmedin irgür mey-i rüh-efzāyı
Hālümü derd ü ğam-ı aşğ diger-gün itdi
- 3 Rüz-ı fūrkatde hücüm eyledi³⁶⁵ eşk-i gül-gün
Sipeh-i şabr u sükün üzre şeb-hün itdi³⁶⁶
- 4 Nīle ğarķ itdi tenüm seng-i cefā zaħmından
Yaşumı cevri-i firāvān ile Ceyhün itdi³⁶⁷
- 5 Bāki'yā şādliĝ eylerse aceb mi aĝyār
Çarķ anuñ tāli'ini gör nice meymün itdi³⁶⁸

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
++-/+---/+---/+--

- 17a 1 Seni koyup dil ü cān ğayriye māyil mi olur
Gökde hūrşide iren zerreye kāyil mi olur
- 2 Gonca femler beni senden ayıramaz ey meh
Zerreler hiç güneşün³⁶⁹ tābına hāyil mi olur
- 3 Gören ey saçları şeb-diz yāşum gül-gūnun
Didi kevineyn fezāsı buña menzil mi olur
- 4 Şanma āhum benüm ey māh feleklerde durur
Tir-i endāz-ı ğamım āhuma menzil mi olur
- 5 Arz idem dirdi gözi yaşlarını Emri şaňa
Güneşe leşker-i seyyāre muķābil mi olur³⁷⁰

³⁶⁵Divanda “eyleyüp”

³⁶⁶Bu beyit divanda 4. beyittir.

Divanda 3. beyit.

“Eksük olmaz ten-i şad-pāreden işler yara

Baňa bu işleri hep tāli'-i vārün itdi”

³⁶⁷Bu beyit divanda 5. beyittir.

Divanda 6. beyit.

“Ruhuna mā'il iken sevdi 'izārımı göñül

Āh kim derdümi günden güne efzün itdi”

³⁶⁸Bu beyit divanda 7. beyittir.

Küçük, g. 491, s. 405-406.

³⁶⁹Divanda “güneş”

Mef' ūlü/ Fā'īlātü / Mefā'īlü/ Fā'ilün

--+/-+--+/-+/-+/-+/-+/-

17a

1 aşuñ niřānı mŭhr-i Sŭleymān girih girih
Oldı berāt-ı hŭsnŭne ' ūnvān girih girih

2 La' liñ nigīn-i hātem-i pīrŭzedŭr senŭñ
Naş oldu anda mŭhr-i Sŭleymān girih girih

3 Hattıñ tılsımı genc-i leāfet degil midir
Devr itmiş ānı ef'ı ve şu' bān girih girih

4 Sŭnbŭl mŭ yā benefşe mi bu hatt-ı dilgŭřā
Yā tarh olmuřdı³⁷¹ şan-ı gŭlistān girih girih

5 VASF eyledi Rızāyī girihgīr-i zŭlfŭñŭ
Reşkinden oldu sŭnbŭl-i bŭstān girih girih

³⁷⁰ M. A. Yekta Saraç, *Emrî Divanı*, Eren Yayınları, İstanbul, 2002, g. 138, s. 101.

³⁷¹ Latifî Tezkiresi, "olundu"

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+---/-+---/-+---/-+---

17b

1 Āşık olduğum duyaldan yüzüme bakmaz ḥabīb
Yöresine uğramaz ölümlü bīmāruñ ṭabīb

2 Çin-i zülfünden çekilsün der imişsin dostum
Hey ma' azallāh ne çāre uşda boğaz uşda ip

3 Kısmet olmak ister iseñ derd ü ğam cān ü dile
Oğ biraşsin ğamzeñ ey ebrū-kemānum yā naşīb³⁷²

4 Dil ğarīb³⁷³ urur ayaklara zülfün gerçi kim
Eller üstüne tutarlar anı kim ola ğarīb

5 Kılıcuñla açılır iklim-i hüsn olsa ṭak³⁷⁴
Ĝamzeniñ şānında münzel āyet-i fetḥ-i ḳarīb³⁷⁵

6 Sakladım dilde ḥayāl-i zülfün imānum gibi
Āşka oyun zūlmdur ḳoynunda götürse şalīb³⁷⁶

7 Acır iseñ gel Necātī derd-mende acı kim
Ne leb-i dilber naşīb oldu ne ḥelvā-yı raḳīb³⁷⁷

³⁷² Divanda 5. beyit

³⁷³ Divanda “ğaribin”

³⁷⁴ Divanda “Pādişāhım kılıcım la açılır iklim-i hüsn” olarak alınmıştır.

³⁷⁵ Divanda 3. beyit.

³⁷⁶ Divanda bu beyit yoktur.

³⁷⁷ Bu beyit divanda 8. beyittir. Divandaki 6. ve 7. beyitler mecmuada yoktur. Bu beyitler şöyledir:

“Mest olıcak kan içer derler seninçün dostum
Hey gözü mestim şarāb-ı nazı neylersin içip
Za' f ile görünmez oldum kimden umayım visāl
Görmeyicek hastayı kime ilāç eyler tabib”

Tarlan, g. 25, s. 161-162.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+-

17b

1 Bend-i zülfünle şehā biz boynı bağlu çākerüz
 Ƙullaruñ içinde bu 'üvān ile ser-defterüz

2 La l-i nābuñ yādına düşdük şarāba şöyle kim
 Her ne yerde bir hum-ı mey görsevüz küp düşerüz³⁷⁸

3 Sen harāmī gözlüye çünkim yatağdur cān u dil
 Ğaybet eylerseñ seni biz cān u dilden isterüz³⁷⁹

4 Hayme-i ışkı Ƙurup çaldığ mahabbet tablını
 Şimdilik nevbet bizümdür biz de başka mehterüz³⁸⁰

5 Bu ulu nī met degül midür Mesihī bize kim
 Fağrumuzla bunca ebkār-ı ma'ānī beslerüz³⁸¹

³⁷⁸ Divanda 4. beyit

³⁷⁹ Divanda 3. beyit

³⁸⁰ Divanda 2. beyit

³⁸¹ Mengi, g. 99, s. 180-181.

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün

++--/++--/++--/++-

18a

- 1 Zülf-i müşğīnūñ için bu cigerüm hūn oldı
Leb-i renginūñ³⁸² için gözyaşı gülgün oldı³⁸³
- 2 Hatt-ı reyhānuñı gülşende benefşe gördi³⁸⁴
Guşşadan başını kaldurmadı maḥzūn oldı³⁸⁵
- 3 Ey güneş yüzlü beni gerçi hilāl itdi ğamuñ
Līk mihrūñ yine günden güne eفزūn oldı³⁸⁶
- 4 Ben umardum ki toñuz kopa raķībūñ ammā
‘Āķıbet ṭālī ini gör nice meymūn oldı
- 5 Çok perī gözlüleri şī r ile teşhīr itdūñ³⁸⁷
Be Mesīhī giderek sözlerūñ eفزūn oldı³⁸⁸

³⁸² Divanda “meygūnuñ”

³⁸³ Divanda ikinci beyit mecmuada yoktur.

“Leyli-i zülf-i nigār için olaldan ḥaste
Beni kim görmege geldi ise Mecnūn oldı”

³⁸⁴ Divanda “görelı”

³⁸⁵ Bu beyit divanda 5. beyittir.

Divanda 3. beyit mecmuada yok
“İd güninde nice dīñleyelūm vā‘ izi kim
Oruç ayından anuñ kışşası uzun oldı”

³⁸⁶ Bu beyit divanda oldukça değişik olarak vardır.

“Ne kadar beni helāk itdise ey māh ğamuñ
Dilde mihrūñ yine günden güne eفزūn oldı”

³⁸⁷ Mecmuadaki son beyitin ilk dizesi Divanda

“Nüşa-ı şī r ile güzelleri teşhīr itdūñ” mecmuada
“Çok yeri güzelleri şī r ile teşhīr etdūñ”

³⁸⁸ Buradaki 5. beyit divanda değişik biçimde 9. beyit olarak yer alıyor.

“Darb-ı tīgūn bir idi cism-i Mesīhīde velī
Zaḥm-ı ğamzen irişelden bir iken on oldı”
Divandaki 6. 7. ve 8. beyit mecmuada yoktur.

“Ne kadar beni helāk itdise ey māh ğamuñ
Dilde mihrūñ yine günden güne eفزūn oldı”
“Şāh-ı ‘ışķam ki baña vaḥş ile ṭayr oldı sipāh
Beni şāhrāda görüp dime bu Mecnūn oldı”
Nüşa-ı şī r ile güzelleri teşhīr itdūñ
Be Mesīhī giderek sözlerūñ eفزūn oldı”

Mengi, g. 255, s. 281-282.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-+---/-+---/-+---/-+---

18a 1 Eşk-i çeşm³⁸⁹ cüst ü cüyuñdan dem-ā-dem cārīdür
N'eylesün³⁹⁰ serv-ḳaddūñ 'āşık-ı dīdārıdur

2 Mey-fürüşa zāhidā gölge ḫarāmīsi dime
Kim anuñ ḫalk ile itdügi şirā bāzārıdur

3 Çevre yanuñda görinen lāleler ey serv-ḳad
Her birisi bir şehīdūñ dīde-i ḫün-bārıdur³⁹¹

4 Yūsuf-ı Mısr-ı cemāle müşterilenme Azīz
Kim ḫumāşı işbu dükkānuñ ḫamu bāzārıdur

5 Tūḫ-i ḫab in Mesīḫī bendenün gūyā iden
Bir şeker-leb dilberūñ āyine-i ruḫsārıdur³⁹²

68

Mefāilün Mefāilün Faülün

+---/+---/+---

18b 1 Saña öykündügiçün serv-i dil-cū
Gülistānda ḫılıç çekdi aña şu

2 Dükān açdı gönül bāzār-ı gamda
Ki sinem dāğıdur keff-i terāzū

3 Lebūñ emdükçe ḫalmaz dilde ḫafvum
Ḳomaz mey ḫişinūñ gönünde ḫorḫu

4 N'ola kār itse cāna vaşf-ı ḳaddūñ
Gelür oḫdan ḫatı söz olsa ḫoḫru³⁹³

5 Mesīḫī girü gönlin almaḫ ister
Görüp bī-rahm idüğüñ ey cefā-ḫū³⁹⁴

³⁸⁹ Divanda “Seyl-i eşküm”

³⁹⁰ Bu kelimeden sonra divanda “sen” var.

³⁹¹ Divanda 4. beyit mecmuada yok.

“Ḳaḫıyup kirpüklerüm ḫaña boyaduḫum bu kim
Ey gül-i cennet hayālün yollarınun ḫārıdur”

³⁹² Mengi, g. 50, s. 147.

³⁹³ Divanda 5. ve 6 beyit

“Ruḫun üstinde zülfün tursa ḫañ mı
Meşeldür bu ki batmaz şuya cādū
Nigār üstine biz ḫodurmazuz ḫıl
Miyānına nicesi diyelüm mü”

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+-

- 18b
- 1 Lāle-i gül-gūnu şahrālarda dāgım şandular
 Nergisi gülzārda zerrīn³⁹⁵ çerāgım şandular
 - 2 Gördüler mihri şafağ üstünde olmuş āşikār
 Ma'rifet dürrüyle pür olmuş kulağım şandular³⁹⁶
 - 3 Çıktılar bām-ı harābata hilāle bahtılar
 Āfitāba şunduğum zerrīn ayağa ğam şandular³⁹⁷
 - 4 Gördüler kim³⁹⁸ gülleri zeyn eylemişdür jäleler³⁹⁹
 Bāde-i gül-gün ile tölmuş ayağım şandular
 - 5 Ey Hayālī geldi zencīr-i cünūnumdan şadā
 Gonca-lebler üşdüler bozuldu⁴⁰⁰ bāğım şandular⁴⁰¹

³⁹⁴ Bu beyit divanda 7. beyit olarak yer alır.

Mengi, g. 200, s. 246.

³⁹⁵ Divanda “yanar”

³⁹⁶ Mecmuada 2. beyitin ilk dizesi biraz farklı olarak divanda 4. beyitin ilk dizesidir. Divanda 2. beyitin ilk dizesi şöyledir:

“Gördüler kim her gülü zeyn eylemişdir jäleler ”

Divanda 4. beyit ilk dizesi.

“Gördüler mähı şafağ reng āşikār etti felek”

³⁹⁷ Divanda 3 beyit

“Çıktılar bām-ı harābata hilāle bahtılar

Asumāna şunduğum zerrīn ayağım sandılar”

Mecmuanın 3. beyiti ile ilk dizeler aynı 2. dizeler farklı. “

Çıktılar bām-ı harābata hilāle bahtılar

Āfitāba şunduğum zerrin ayağa ğam şandular”

³⁹⁸ Divanda arada “her” vardır.

³⁹⁹ Divanda 4. beyitin 2. dizesi.

⁴⁰⁰ Divanda “açıldı”

⁴⁰¹ Tarlan, g. 155, s. 142.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+-

- 19a 1 Boynuma aldum o zülf-i 'anberinün minnetin
 Ey şabā şahrāya şaldum misk-i Çiniñ minnetin
- 2 Yār olursa nāz-perverdüm ğamındañ ğayrıya
 Çekmeyem bir lāhza 'ömr-i nazeninün minnetin
- 3 Kūy-ı yāruñ bir ğubārın kondurursañ çihreme
 Ey şabā yüklet baña rüy-ı zeminün minnetin
- 4 Ğam yeme zāduñ tevekkül kapısından kıl taleb
 Çekme bu hürmende her bir hūşe-çinün minnetin
- 5 Gevher-i nażūmım Hayālī ğuşına ziver yeter
 Nāzeninüm çekmesün dürr-i yetimün minnetin⁴⁰²

Mef'ülü/ Fāilātü / Mefāilü/ Fāilün
 --+/-+/-+/-+--/-+-

- 19a 1 Hün-i ciger olalı mey-i dil-guşā baña
 Geldi cihān elemeleri zevk u şafā baña
- 2 Gözyaşı bahrine düşeyin zevk bundadır
 Şunma eliñ halāş için ey āşinā baña
- 3 Çün ey gedā mücāviriyyin künc ü 'uzletün
 Pehlūlarum nişanı yeter būriyā baña
- 4 Kaşdum budur ki⁴⁰³ hürşid görmeye
 Hergiz olur mu dīde-i encüm baқа baña
- 5 Kılısam Hayālī gevher-i 'irfānım āşikār
 Şahra ola mekānları her bahr 'atā⁴⁰⁴ baña⁴⁰⁵

⁴⁰² Mecmuadaki 5. beyit divanda tamamen farklı olarak bulunmaktadır:

“Mülk-i istiğnāyı şāh olmaz benim Hanım çeken
 Çin-i ebrusun görüp Hakan-ı Çinin minnetin”

Tarlan, g. 426, s. 237.

⁴⁰³ Divanda “sayemi”

⁴⁰⁴ Divanda “aka”

⁴⁰⁵ Tarlan, g. 17, s. 94.

Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün
+---/+---/+---/+---

- 19b
- 1 Egerçi görmez ey hūr-ı behişt ehl-i cinān āteş
Ruḥuñdan göñlüme⁴⁰⁶ 'izāruñ nāgehān āteş
 - 2 Ten-i zerdümde her tīrūñ olaldan қаña müstağrak
Neyistāndur ki peydā eyledi faşl-ı ḥazān āteş
 - 3 Belāya merd olanlar şabr eder nāmerd olan döymez
Tamām olsa ayārı etmez altuna ziyān āteş
 - 4 Hārābat içre her peymānede 'aksūñ görünmezse
Cehennem ola peymāne şarāb-ı erguvān āteş
 - 5 Maḥabbet nārına yanmış göñüller seyrine vardı
Ḥayālī bendeñe olsa nola vird-i zebān āteş⁴⁰⁷

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
-+--/-+--/-+--/-+-

- 19b
- 1 Bī-sütünüñ gördü kim tığıyle taşu var imiş
Geldi başın egdi Ferhāduñ tırāşu var imiş
 - 2 Kāmet-i Leylī için Mecnūn-ı miḥnet-dīdenūñ
Şu 'lesinden āhınuñ zerrīn kalemi⁴⁰⁸ var imiş
 - 3 Yaş añılsa merdüm-i çeşmüm kadar görmüş geçer
Gözlerim yaşınca 'ummanıñ da yāşu var imiş
 - 4 Tıut dilūñ kendin de epsem ol be ğayretsiz deyu
Şem' ile pervāne miskinūñ şavāşu var imiş
 - 5 Bir şanem sevmiş Ḥayālī kıble idinmiş yüzün
Bir ser-āmed kāmety⁴⁰⁹ mihrāb kāşu var imiş⁴¹⁰

⁴⁰⁶ Divanda kelimededen sonra "saldı" vardır.

⁴⁰⁷ Tarlan, g. 228, s. 167-168.

⁴⁰⁸ Divanda "kumaşı"

⁴⁰⁹ Divanda "kāfirī"

⁴¹⁰ Tarlan, g. 226, s.167.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+--

- 20a 1 Sevd-i ki dil⁴¹¹ bāğ-ı hüsnuñ bir gül-i ḥandānını
 İñledür ḥār-i belāda bir gül⁴¹² bülbul-i nālānını
- 2 Çārsū-yi ‘ışk içinde dil metā‘ in almağa
 Merdüm-i çeşmüm pür itdi sīm ile dāmānını
- 3 Lāle-zār itdüm gözüm yaşıyla bāğ-i ‘ālemi
 Ey ciger pergālesi aqıtma bağrum ḳanını
- 4 Yılduzı düşdi meh-i bedrūñ işi oldı tamām
 Rūşen idelden yüzūñ⁴¹³ mihri sipihr eyvānını
- 5 Hayl-i ḡam bulmaz zafer āhen ḥişāruñdur dile
 Şaḳla sīneñde Fiḡānī yārūññ peykānını⁴¹⁴

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
 ++--/++--/++--/++--

- 20a 1 Ḳoma elden ḳadeḫi yār-i vefā-dār olıcaḳ
 Kişiye hem⁴¹⁵ dem imiş hem-dem-i dil-dār olıcaḳ
- 2 Ḥabs idermiş zanaḫūñ zülfüne ber-dār olanı
 Ne ḳılayın⁴¹⁶ ‘acebā ben daḫı ber-dār olıcaḳ
- 3 Her ne cevruñ var ise cāna diriḡ eylemedūñ
 Dostum sencileyin⁴¹⁷ baña yār olıcaḳ
- 4 Kademūñ ḫākine yüz sürdüğümi didi gören
 Dünyede buncılayın⁴¹⁸ olsa vefā-dār⁴¹⁹ olıcaḳ
- 5 Dir imişsin ki Fiḡānī’yi bu gün öldüreyin
 Ne tekellüf şanemā ḫidmet-i yarān olıcaḳ⁴²⁰

⁴¹¹ Divanda “gönlüm”

⁴¹² Divanda “bir gül” yok. Bu haliyle vezin hatalı oluyor.

⁴¹³ Divanda “yüzi”

⁴¹⁴ Abdülkadir Karahan, *Fiḡānī Divançesi*, g. Xc11, s.122.

⁴¹⁵ Divanda “hoş dem imiş”

⁴¹⁶ Divanda “kılısar”

⁴¹⁷ Divanda bu kelimeden sonra “olsa” var. Mecmuadaki haliyle vezin hatalı çıkıyor.

⁴¹⁸ Divanda “bencileyin”

⁴¹⁹ Divanda “havā-dār”

⁴²⁰ Karahan, g. XLI, s. 71.

Mef' ūlū/ Fāīlātū / Mefāīlū/ Fāilūn

--+/ -+-+/ +--+/ -+-

- 20b 1 Ol ğonca ğül gibi akılır ħāre muttaşıl
Bülbül gerekse ğönlüni ğeñ ut gerek arıł
- 2 Naħl-i ümīdūñ ister iseñ ber vire dilā
Her sūya eşk-i cūyı revān eyle muttaşıl
- 3 Şāyet kinār ola saña ol serv-i ħoş-ħırām
Ey dīde nağd-i eşki revān it dökül şaçıl
- 4 Cānuma ğeçdi çāresi⁴²¹ ey aşı ya diyü
Kanlu ıkardı sīnede ğamzeñ oğını dil
- 5 anūn-i mihri diñlemez ol yār-i dil-firīb
Sen nāleñi Figāñi gerekse hezār ıl⁴²²

Mefāīlūn/ Mefāīlūn/ faulūn/

+---/+---/+--

- 20b 1 Baña cevır eylese dildār ħoşdur
Velī luğ eylese şad-bār ħoşdur
- 2 Beni nāz-ı kıl-ile öldürüp dir
Bunuñ gibilere inkār ħoşdur
- 3 Unut ğönlüm vişālī fikrini sen
Nitekim yārla ağıyār ħoşdur
- 4 Ğöñül cān virme hercāyī nigāra
Bilürsün bunlara dīnār ħoşdur
- 5 Figāñi ' arz-ı ħāl itmege yāre
Ğörünce luğ ile eş ' ar ħoşdur⁴²³

⁴²¹ Divanda "yāresi"

⁴²² Karahan, g.LI, s. 81.

⁴²³ Bu şiir Figāñi'nin divançesinde bulunmamaktadır.

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
 +- -/+ + -/+ + -/+ + -

- 21a 1 Nev-bahār oldı gelün⁴²⁴ azm-i gül-istān idelüm
 Açalum gonca-i qalbi güli handān⁴²⁴ idelüm
- 2 Qomayup lāle gibi elden ayağı bir dem
 Mest olup gonca-şifat çāk-ı giribān⁴²⁵
- 3 İcelüm la l-i müzābi şaçalum cür aları
 Hāk-i gül-zārı bu gün kān-ı Bedaḥşān idelüm
- 4 Menzil-i ayş u tarab hurrem ü ābād olsun
 Yıqalum zerq u riyā deyrini virān idelüm
- 5 Okusun vaşf-ı ruḥ-ı yār ile Bākī şî rin
 Bülbül-i gül-şeni meclisde gazel-ḥān idelüm⁴²⁶

Mefāilün/ Mefāilün/Faülün
 + - -/+ - -/+ - -

- 22a 1 Kıyām itdi çemende yāre qarşu
 Çenār u ar ar u şimşād kamu
- 2 Görüp zülfün⁴²⁷ izārunda eytdüm⁴²⁷
 Muqarrer batmaz imiş şuya cādū
- 3 Degil mi bezm-i vaşl-ı yār Firdevs
 Belā-yı şoḥbet-i aḡyār tamu
- 4 İdermiş zülfüne teşbih yerin⁴²⁸
 Qatı alçaq kaçar geh geh peristū
- 5 Taqılur şaḡa hançer gibi egri
 Atılır oq gibi yābāne toḡru⁴²⁹

⁴²⁴ Divanda “gül-i handān”

⁴²⁵ Bu beyitte redif olan “idelüm” kelimesi mecmuada yoktur.

⁴²⁶ Küçük, g. 323, s. 299.

⁴²⁷ Divanda “üzre bildüm” mecmuada “izārunda eytdüm”

⁴²⁸ Divanda “perrini teşbih” mecmuada “teşbih yerin”

⁴²⁹ Küçük, g. 398, s. 345-346.

Bakî divanındaki 10 beyitlik gazelin ilk 5 beyiti alınmıştır. 6., 7., 8., 9. ve 10. beyitler şöyledir:

“ Yaqardı tāb-ı ruḡsārı cihānı

Güneşde olsa ger ol çeşm ü ebrū

Gelüp miskīnlik itdi ḡāl-i yāre

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

- 21b 1 Nergis üzre berg-i zerd u jāleler kim vardur
 Er çerāğına dizilmiş dirhem ü dīnārdur
- 2 Mantıkuṭ-ṭayr oqumağa başladı mürğ-i çemen
 Gūşe-i gül-zār şimdi külbe-i 'Atṭārdur
- 3 Țıtdı başın tūşe-i merge ğam-ı Şīrīn ile
 Ehl-i 'aşq içre anuñ için Kūh-ken ser-dārdur
- 4 Gevher-i eşküm eriyüp şu gibi aqsa n'ola
 Böyledür aḥvāli her kim āşıq-ı dīdārdur
- 5 Bāki'yā ol āfitāb-i 'ālem-ārā germ olup
 Māhdan ğarrā yirüm var dirse vechi vardur⁴³⁰

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

- 21b 1 Her kaçan gönlüme fikr-i 'arız-ı dil-ber düşer
 Gūyiyā mir 'āta 'aks-i pertev-i ḥāver düşer
- 2 Ger ölürsem ḥasret-i ḳaddiyle ol servūn beni
 Bir yire defn eyleñüz kim sāye-i 'ar'ar düşer
- 3 Țāñ mı ğam öldürse meydān-ı melāmetde beni
 Bu neberd-i 'aşqdur anca dil-āverler düşer
- 4 Anuñ için varmazam ben kuyuña giryān olup
 Ḥāk-i rahuñ ḳorḳaram cānā gözümnden ter düşer
- 5 'Arız u ruḥsāruñı vaşf itse Bāki her kaçan
 Şi'ri ey gül-çihre anuñ böyle rengin-ter düşer⁴³¹

Ḥaṭādan nāfe-i müşğīn-i āhū
 Sevād-ı ḥaṭda nazm-ı āb-dārum
 Çemen-zār içre olmuşdur aqar şu
 Ya ḥod bir nev-ḥaṭ a' lā dil-rübādur
 İki mışrā' olupdur aña ebrū
 Cihān enfās-ı müşğīnünle ṭoldı
 Saña Ḥaḳdan 'aṭādur Baḳıyā bu"

⁴³⁰ Küçük, g. 110, s. 169.

⁴³¹ Küçük, g. 119, s. 174.

Mef' ūlü/ Fāilātü / Mefāilü/ Fāilün

--+/-+ -+/-+ -+/-+ -+/-+ -

22a

1 Şemşîr-i inîzâr ile dil pâre pâredür
Hep pâreye şalan beni ol mâh-pâredür

2 Ser-geştesi olalı o mâhîñ felek gibi
Dāmānım eşk-i çeşmim ile pür-sitâredür

3 Kıldı lebün hayâli raqibün dilinde cāy
Hārâ içinde şanki yatur lâ l pâredür

4 Yanumca sürünür komaz üftâdelik yüzün
Sayem diler yüzün göre bir yüzü qaradur

5 Cennet Hayālî gūşe durur kūy-ı yārda⁴³²
Dūzah figānım oduna nisbet şerâredür⁴³³

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+---/-+---/-+---/-+---

22a

1 Halk-ı âlem andelîbi murğ-ı cānum şandılar
İtdüğüm⁴³⁴ nâlişleri āh ü figānum şandılar

2 Gül nihālinde görüp haddün gibi rengin gülü
Bir serāmed kāmētün boynunda kanum şandılar

3 Jāleden lülü ile zeyn itdiler medhün görüp
Sūsen-i āzādı gülşende zebānum şandılar

4 Dün harābāt ehli mey içre habābı gördüler
Kan yaşumdan seyle varmış hānumānum şandılar

5 Ser-fürü itdi Hayālî baña erbāb-ı kemāl
Bende-i maqbül Şāh-ı nüktedānım⁴³⁵ şandılar⁴³⁶

⁴³² Divanda “yārdan”

⁴³³ Tarlan, g. 52, s. 107.

⁴³⁴ Divanda “İtdiği”

⁴³⁵ Divanda “maqbül-ü Şāh-ı nüktedānım”

⁴³⁶ Tarlan, g. 94, s. 121.

Mefāilün/ Feilātün/ Mefāilün Feilün

+-+/-++-/+--/+--/+--

- 22b 1 Degil içindeki merdüm bu çeşm-i giryānuñ
 Hayāl-i hālīdir uçar gözümde cānānuñ
- 2 Hiç ilmez ey kaşı ya tiz gelür geçer dilden
 Oķuñla ol⁴³⁷ cigere uğrayası peykānıñ
- 3 Ne deñlü gözleri bimar dilrübā varsa
 Ölümlüsü dirilür ol lebi⁴³⁸ Mesīhānuñ
- 4 Çerağlar yaķup arar güneş beni⁴³⁹ ey meh
 Diler ki bekleye sāyeñ gibi alıp yānuñ
- 5 Meğer Hayālī sözünde tılsım-ı sihr itdüñ
 Ki girdi ķoynuna yāruñ bu resme dīvānuñ⁴⁴⁰

Mef' ülü/ Fāilātü / Mefāilü/ Fāilün

--+/-+ +/+--/+--/+--

- 22b 1 Göndermedüñ yazup yañılup baña bir peyām
 Dünyāda dilrübālar⁴⁴¹ içinde saña selām
- 2 Al destüne piyāle ki gönülün şafā bula
 Tārīk olur şu hāne ki olmaya anda⁴⁴² cām
- 3 Tīğün elünde gördü yalın yüzlü hūbdur
 Nāziklik ile sineye çekdi āni⁴⁴³ niyām
- 4 'Uşşāķı 'aşķ şive⁴⁴⁴ ile müstedām eder
 Halka siyāset ile virür şāh intizām
- 5 Başum Hayālī ķulle-i kūh-ı belādadur⁴⁴⁵
 Āhum duķāni⁴⁴⁶ oldu anuñ üstüne ğumām⁴⁴⁷

⁴³⁷ Divanda “şol”

⁴³⁸ Divanda “leb-i”

⁴³⁹ Divanda “yaķuban ğün seni arar”

⁴⁴⁰ Tarlan, g. 264, s. 180.

⁴⁴¹ Divanda “Dünyada bī-vefālar”

⁴⁴² Divanda “aña”

⁴⁴³ Divanda “o dem”

⁴⁴⁴ Divanda “mihnet”

⁴⁴⁵ Divanda “belā durur”

⁴⁴⁶ Divanda “Kim dūd-ı āhim” Mecmuada, “Āhum duķāni”

Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/
+---/+---/+---/+---/

- 23a
- 1 Fiğān ü nālemüñ nāyın felekler istimā⁴⁴⁷ eyler
Anuñçün döne döne mevlevî gibi semā⁴⁴⁸ eyler
 - 2 Şu tozlar kim düter⁴⁴⁸ yollarda tırmaz gird-bād ile
Yoluñda hāk olanlardur hevāñ ile semā⁴⁴⁹ eyler
 - 3 Gel ey⁴⁴⁹ azm-i sefer iden benüm rūḥum yoluñçün tır
Yüzüñe baqayın bir dem bedenden cān vedā⁴⁴⁹
 - 4 Görem dir bir daḥi şoñ demde ol⁴⁴⁹ uşşākuñ imānın
Anuñçün ey ecel bir dem senüñle cān nizā⁴⁵⁰ eyler
 - 5 Du⁴⁵⁰ ā-yi seyf ḥaqqı için keserseñ başımı Zātī
Kesilmez senden ey ḥūnī cihāndan inqıtā⁴⁵⁰ eyler⁴⁵⁰

Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/
+---/+---/+---/+---

- 23a
- 1 Yatardum şubḥdem nūr-ı şevk ile bir māh-veş geldi
Didi aç gözüñ dilḥaste üstüne güneş geldi
 - 2 Belā vü derd ü endūh u kazā vü āfet ü mihnet
Görüp bir çār-ebrūyı bu cümle cānā şeş⁴⁵¹
 - 3 Didim tīrūñ ucundan bñden artuḫ baḡrımın başı
Ne çok başluymuşsun dedi ol yāre hoş⁴⁵²
 - 4 Didi ḥālūñ nedür ḥālāt-ı ḥāl-i pādīşāhuñla
Düşümde dün gice ben bendeye şāh-ı Ḥabeş geldi
 - 5 Yavuz vaşf itdi yana yana nār-ı düzāḥı vā⁴⁵³ iz
Baña Zātī firāḳı yāre nisbet ol yumış geldi⁴⁵³

⁴⁴⁷ Bu mısra divanda şöyledir: “Kim dūd-ı āhım oldu anun üstüne ğumām”

Tarlan, g. 341, s. 207.

⁴⁴⁸ Divanda “döner”

⁴⁴⁹ Divanda bu kelimedden sonra “eyler” vardır.

⁴⁵⁰ Tarlan, c.1, g. 395, s. 395.

⁴⁵¹ Divanda “geldi”

⁴⁵² Divanda “geldi”

⁴⁵³ Çavuşoğlu- Tanyeri, c. 3, g. 1680, s. 432.

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
 ++--/++--/++--/++--

- 23b 1 Ey felek döne döne alma günāhum hāzer it
 Yıldırım kamçılı bir kimsedür āhum hāzer it
- 2 Şāh-ı ışkam ŝerer-i āteŝ-i āhum sipehüm
 Yanar oddur benüm ey ŝāh sipāhum hāzer it
- 3 Ey gözüm nūrı beni yakma firāk āteŝine
 Ālemi zulmet ider dūd-ı siyāhum hāzer it
- 4 Hırmen-i māh yanar dāne-i encüm kül olur⁴⁵⁴
 Ah itdürme baña ey yüzi māhum hāzer it
- 5 Zātī'yā ŝā ıkadan hırmen-i ŝabrum⁴⁵⁵ tutuŝur
 Çekilürken göge bu ejder-i āhum hāzer it⁴⁵⁶

Mef'ülü/ Mefāilü/ Mefāilü/ Feülün
 --+/+--+/+--+/+--

- 23b 1 Vardum ki idem kışşamı cānāna rivāyet
 Didi yine hengāme mi itdün ne hikāyet
- 2 İrdi feleke tayy-ı mekān eyleyüp ānī
 Feryāduma baş egdi kamu ehl-i vilāyet
- 3 Öldüreyin uş ben seni didi itine yār
 Ğāyetde güzel söz bize itdi ise kināyet⁴⁵⁷
- 4 Öldürmez idi bendeñi cellād-ı ğam ey dost⁴⁵⁸
 Ger müftī-i haṭ katlūme göstermese āyet
- 5 Kim sevse beni öldürürüm⁴⁵⁹ anı dimiŝsin
 Zātī anı iŝitdi seni sevdi be-ğāyet⁴⁶⁰

⁴⁵⁴ Gazeldeki 3. ve 4. beyitlerin ilk mısraları divanda ve mecmuada yer deĝiŝtirilmiŝ bir halde bulunmaktadır.

⁴⁵⁵ Divanda “ŝabruñ”

⁴⁵⁶ Tarlan, c.1, g. 77, s. 77.

⁴⁵⁷ Mecmuada önce “rivāyet” sonra “kināyet” yazılmıştır.

⁴⁵⁸ Divanda “ŝāh”

⁴⁵⁹ Divanda “öldürürin”

⁴⁶⁰ Tarlan, c. 1, g. 84, s. 84.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+-

- 24a 1 Nolduñ inlersin felek hercāyī cānānuñ mı var
 Seyr ider her menzili bir māh-ı tābānuñ mı var
- 2 Beñzüni ey büstān faşl-ı hazān mı itdi zerd
 Yoğsa başı taşra bir serv-i hırāmānuñ mı var
- 3 Ağlayup feryād idersin her nefes ey ‘andelīb
 Hār ile hem-sāye olmuş verd-i hāndānuñ mı var
- 4 Yoluña cānum fedā⁴⁶¹ itsem⁴⁶² cāñā didüm
 Yüzüme biñ hışm ile baqdı didi cānuñ mı var
- 5 Zülf-i dil-ber gibi ey Zātī perişānsın yine
 Cevr-i bi-ḥadd yoğsa bir yār-ı perişānuñ mı var⁴⁶³

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+-

- 24a 1 Dem-be-dem seylāb-veş eşk-i revānum çağlar
 Dögünüp taşlarla ağlar ḥālūme ırmağlar
- 2 Görinen taşlar başında ebr ü bārān şanmañuz
 Tağlar saçın çözüp ben ḥasta için ağlar
- 3 Sinemüñ ta ‘līm-ḥānesine at gel tīrūni
 Ey kemān ebrū senüñçün ṭablalardur dağlar
- 4 Cān çıkardı maḥbes-i tenden kemend-i hecr ile
 Līk zencīr-i ümīd-i vaşl-ı dil-ber bağlar
- 5 Zātī’yā Ferhād için taşlarda feryād eyledüm
 İşidüp feryādumı göğsin geçürdi taşlar⁴⁶⁴

⁴⁶¹ Divanda “revān”

⁴⁶² Divanda bu kelimedden sonra “gerek” vardır.

⁴⁶³ Tarlan, c. 1, g. 406, s. 406.

⁴⁶⁴ Tarlan, c. 1, g. 163, s.163.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+---/-+---/-+---/-+---

- 24b 1 Şāh-i işkam dūd-i āhum sāye-bānumdur benüm
Eşk-i çeşmüm İeşkerüm tablum fiğānumdur benüm
- 2 Ra d şanmañ k̄ubbe-i eflāki güm güm gülmeden
Yār elinden na re āh⁴⁶⁵ u fiğānumdur benüm
- 3 Çarḥ-i a zam bāğ-ı ı işkuñ içre bir dōlābdur
Anı gerdān eyleyen eşk-i revānumdur benüm
- 4 Ey ṭabīb-i cān ü dil derdüm saña şerḥ itmege
Zaḥmumuñ ağzında peykānuñ zebānumdur benüm⁴⁶⁶
- 5 Germ olup ahum ayıtdı kim felekler Zāti'yā
Yağmağa k̄andīl-i arşı nerdübānumdur benüm⁴⁶⁷

⁴⁶⁵ Divanda “na revü āh”

⁴⁶⁶ Divanda 5. ve 6. beyit mecmuada yok.

“Cismümün her cānibinde zahm-ı hūn-bārum ki var
Hālüm ağlar yāra çeşm-i hūn-fişānumdur benüm”

“Gafil olma sehm kıl ahum odından ey felek
Kaddüm altun tozlu bir Çaçī kemānumdur benüm”

⁴⁶⁷ Divanda 7. beyit.

Tarlan, c. 2, g. 869, s. 373.

Mef'ülü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Feülün

--+/+--+/+--+/+--

- 24b
- 1 Dün geldi daği gönca şehā şeh-r-i 'ademden
Bir zerre nişān virmedi çok şordum o femden
- 2 'Aynum baña sen olmayıcağ 'ālem elemdür
Gitme beni billāhi helāk itme elemden⁴⁶⁸
- 3 Benden saña bu dīde-i giryān niçün ağlar
Nemden gile⁴⁶⁹ ide begüm incinmesi nemden⁴⁷⁰
- 4 Sākī kerem it zevrağ-ı zerrīni yetiştür
Billāhi hālāş eyle bizi kılzüm-i ğamdan⁴⁷¹
- 5 Dil-ber baña tā kim demüñ olsun didi gitdi
Kān ağlayun⁴⁷² āh eylerem ey Zātī o demden⁴⁷³

⁴⁶⁸ Divandaki 3. beyit mecmuada yok.

“Dem dem bu gözüm dem tutar ey meh demi artsun

Tā bu deme dek mihrüne dil düşdüğü demden”

⁴⁶⁹ Bu kelimeden sonra divan “eyler begüm” olarak devam ediyor.

⁴⁷⁰ Divanda 5. beyit.

⁴⁷¹ Divanda 5. beyit.

⁴⁷² Divanda “ağlayup”

⁴⁷³ Divanda 7. beyit.

Divanda 6. beyit şöyledir:

“Per açdı gönül kuyuna uçmağ için ey hür

Fikri bu ki hiç çıkmaya ol Bāğ-ı İremden”

Çavuşoğlu- Tanyeri, c. 3, g. 1105, s. 63.

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
++--/++--/++--/++-

- 25a 1 Lāleler deştd eñāl-i dil ü cānumdur
Çeşm-i huñbārlarumdur⁴⁷⁴ cigerüm şanumdur
- 2 Vermeyen dostluğa  ālem-i fānīde hālel
Tolu peymāne ile  ahd ile peymānumdur
- 3 Sīnede dāğ-ı ğamiñ fāş eden ağyara
Nideyin neyleyeyin⁴⁷⁵ çāk-i girībānumdur
- 4 Hāne-i dilde karar eyleyeli⁴⁷⁶ genc-i murād⁴⁷⁷
Çok zamān oldı senüñ  aşkuna virānumdur
- 5 Ten hişārını Hāyālī nice hıfz eyleyin
Ecele kapu açan rañne-i dendānumdur⁴⁷⁸

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
++--/++--/++--/++-

- 25a 1 Kıldı mātem-zede haññ-ı ruñ-ı gül-fām beni
Öldürür kara haberlerle bu peygām beni
- 2  aşk şebbāzını şayd etmez idi dest-i kazā
Ten-i pür-dāğum ile eylemese dām beni
- 3 Revnāk-ı küy-ı harābāt benüm ben ölicecek
Şan yutup ağlayup acırsa⁴⁷⁹ nola cām beni
- 4  ateş-i  aşk ile hākister olupdur ten-i zār
Geçürür ince elekden dañi her hām beni
- 5 Ey Hāyālī ger edem cāni fedā ol hāle
Tācına nokta eder Mürşid-i Bişām beni⁴⁸⁰

⁴⁷⁴ Divanda “ğübār serimdir” vardır.

⁴⁷⁵ Divanda “Nideyim neyleyeyim”

⁴⁷⁶ Divanda, “eyle gel ey” olarak geçiyor.

⁴⁷⁷ Divanda, “mutād”

⁴⁷⁸ Tarlan, c. 2, g. 76, s. 115.

⁴⁷⁹ Divanda, “acıyıp ağlarsa”

⁴⁸⁰ Tarlan, g. 558, s. 283.

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
 +++-/++-/+---/++-

25b

- 1 Ne ğam ey nāle belā eylese⁴⁸¹ pāmāl beni
 Çekme billāh olup āleme dellāl beni
- 2 Cezbe-i aşğ ile şūrīde-i dergāhem ben
 Mest ya bengī mi şanduñ behey abdāl beni
- 3 Mürşid-i gūşe-nişindir ħum-i mey ey zāhid
 Bāṭın-ı şāfi anuñ eyledi ħōş-ħāl beni⁴⁸²
- 4 Mūya döndüm ğam-ı zūlfü ile götür toprağdan
 Çıktığunca göge ey nāle bile al beni⁴⁸³
- 5 Cismimi ilter ise taḥta-i reml üzre şabā
 Remllerle araya bulmaya remmāl beni⁴⁸⁴
- 6 Kudretiñ üstüne⁴⁸⁵ şehbāz-ı қаза-pervāzem
 Saña ānqāları şayd eyleyeyin şal beni⁴⁸⁶
- 7 Cür āsın cām-ı Ḥayālī’niñ içerseñ diyesün
 Ḥaşre dek mest ede bu bāde-i қattāl beni⁴⁸⁷

⁴⁸¹ Divanda “eyleye”

⁴⁸² Divanda 4. beyit, mecmuada yoktur.

“Ka’be-i derd benem dūd-u dilim salımdır
 Bürüsün vādi-i gamda bu siyeh şāl beni”

⁴⁸³ Divanda 5.beyit

⁴⁸⁴ Divanda 6.beyit

⁴⁸⁵ Divanda “destine”

⁴⁸⁶ Divanda 7.beyit

⁴⁸⁷ Divanda 8.beyit

Tarlan, g. 639, s. 311.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+--

- 25b 1 Misk ile kāfurdan levḥ üzere ebrūlar mıdır
 Ya güzellik حو حلق⁴⁸⁸ alnuñda yazular mıdır
- 2 Nāvek-i müjgānıdır her ḥüsn eli sulṭānınuñ
 Cismim üzere görünenler dimeñüz mūlar mıdır
- 3 İki yandan iki zūlfüñ mü egilmiş lā' lūñe
 Yā metā-i cāña şarḳar iki hindūlar mıdır
- 4 Hoḳḳa-i yaḳut içre ḥurdesi her goncanuñ
 'Andelibūñ çeşm-i giryānında⁴⁸⁹ dārūlar mıdır
- 5 Bu nezā'ir kim Ḥayālī şī' rine der ehl-i derd⁴⁹⁰
 Payına baḫrūñ demādem yüz sürer cūlar mıdır⁴⁹¹

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
 ++--/++--/++--/++--

- 26a 1 Sīneye çekmege bir serv-i dilārām olsa
 Ser-keş olmasa iñen 'aşıḳına rām olsa
- 2 Biz daḫi ḳā' ilüz inşāfa dilā būs u kenār
 Her gün olmazise⁴⁹² hele bārī her aḫşam⁴⁹³
- 3 Mevsim-i gülde n'olur medrese vü mescidden
 Leb-i cūy u leb-i cānān u leb-i cām olsa
- 4 Künc-i mey-ḫāne ile gülşen-i mescid⁴⁹⁴ birdür
 Sāḳī-i lāle-izār u mey-i gül-fām olsa
- 5 Terk iderdi mey ü maḫbūb hevāsın Bāḳī
 Cānda şabr u dil-i āvārede ārām olsa⁴⁹⁵

⁴⁸⁸ Divanda “şūḫluk”

⁴⁸⁹ Divanda “giryānına”

⁴⁹⁰ Divanda “nazm”

⁴⁹¹ Tarlan, g. 154, s. 142.

⁴⁹² Divanda “olmasa”

⁴⁹³ Mecmuada “olsa” redifi alınmamış.

⁴⁹⁴ Divanda “gūşe-i gülşen”

⁴⁹⁵ Küçük, g. 435, s. 369.

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
++--/++--/++--/++-

26a

1 Esb-i nāz ile beni yār idüpdür⁴⁹⁶ pā-māl
Na ller şekli aña sīnede olmışdur dāl

2 Ḥasret-i ḥaddūñ ile bāğda seyl-i eşküm
Ṭağdı serv-i çemenūñ pāyine sīmin ḥalḥāl

3 Nic’olur gördi şafā āyine-i ḥüsnūñde
Yirlere geçdi ḥāyadan utanup āb-ı zülāl

4 Ārzū eylemezin salṭaṇat dünyāyı
Hidmet-i Ḥāk-i der-i yār yiter cāh u celāl

5 Bākī’yā baña gedā-yı der-i yār olmağdur
Māye-i izz ü şeref pāye-i baḥt u iḳbāl⁴⁹⁷

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
-+--/-+--/-+--/-+-

26b

1 Şalınan kūyında ol serv-i semen-sīmā mıdur
Gülşen-i cennetde şāḥ-ı Sidre vü Ṭübā mıdur

2 Zaḥm-ı sīnem içre cānā kanlu peyḳānuñ senūñ
Ġoncada pinhān olan berg-i gül-i ra’ nā mıdur

3 Mürde-i derd ü ğama cānlar bağışlar cür’ası
Sākīyā bi’llāh mey-i ḥamrā dem-i Ġsā mıdur

4 Ağzuñ içre diş midür ya ğonca içre jāle mi
Kevkeb-i dürri midür ya lü’lü-yi lālā mıdur

5 Bākī-i dil-ḥasteye cevri firāvān itmeden
Ḳaşdun öldürmek degilse⁴⁹⁸ nāz u istiğnā mıdur⁴⁹⁹

⁴⁹⁶ Divanda “kılupdur”

⁴⁹⁷ Küçük, g. 294, s. 282.

⁴⁹⁸ Divanda “öldürmek mi yoğsa”

⁴⁹⁹ Küçük, g. 120, s. 175.

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
 ++--/+++--/++--/++-

26b

- 1 Ağlayup inleme⁵⁰⁰ derd ile dolāp gibi
 Oldı çihremde yaşum yolları mizāb gibi
- 2 Ağlamağdan ğam-ı hicrān ile bī-hūş oldum
 'Aqlumı kanlu yaşum aldı mey-i nāb gibi⁵⁰¹
- 3 Gönlümi rüşen ider şu le-i dāğ-ı aşkun
 Pertev-i meş'ale-i mihr-i cihān-tāb gibi⁵⁰²
- 4 Bād ğisūların açduğca görünür ruğ-ı yār
 Bāğ-ı cennetde açılmış gül-i sīr-āb gibi⁵⁰³
- 5 Şāyed ol servi kenāre getürem ey Bāķī
 Varayın yüz süreyin ayağına āb gibi⁵⁰⁴

⁵⁰⁰ Divanda "inlemeden"

⁵⁰¹ Divandaki 3. beyit mecmuada yoktur.

"Başumı kesdüğine rāziyem ol hūnünün
 Ayağın bassa yüzüm üstine kassāb gibi"

⁵⁰² Divanda 4. beyit.

⁵⁰³ Divanda 5. beyit.

⁵⁰⁴ Küçük, g. 507, s. 415.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+---/-+---/-+---/-+-

- 27a 1 Ah kim sulṭān iken ey serv-ḳāmet başuma
İṣkuñuñ ğavġāsı ḳopardı ḳıyāmet başuma
- 2 Āsitānuñda olan cevr ü cefānuñ kıymetin
Bilmedüm ṭoḳınmayınca seng-i fūrḳat başuma
- 3 Gün gibi baş açuban vaşluñ temennā eylerin
Umaram gün ṭoġa ey şubḫ-ı sa'ādet başuma⁵⁰⁵
- 4 Vüs'at ile cennete ger varam ey ḫūrī-Iiḳā
Anda bulmazsam seni ṭar ola cennet başuma⁵⁰⁶
- 5 İşıġıñden yār ṭaşlar yaġdurursa üstüme
Zāti'yā gökden yaġa bārān-ı raḫmet başuma⁵⁰⁷

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün

++--/++--/++--/++-

- 27a 1 Lebleriñ büse revān eylese ölmüş dirilür
Hey meded derd ile biḳāre de ölmüş dirilür
- 2 Öldürürseñ lebüñ esrārını fāş eylemezin
Keñezin şanma ki 'ālemde revān cān dirilür⁵⁰⁸
- 3 Çevresinde gözümüñ ḳanlı yaş⁵⁰⁹ gördi o şāh
Didi bu şırça saray içine ḳandan girilür
- 4 Eli üstine çināruñ güzelüm el yoġ iken
Dimedi ḳaddine sen serv-i revānuñ irilür
- 5 Öldürürseñ nice kez Zāti'yi Corcīs-şifat
Ḳomaz elden şanemā 'ıṣkuñı ölür dirilür⁵¹⁰

⁵⁰⁵ Divanda 4. beyit mecmuada yoktur.

“Dik ser-i kabrümde cānā işiġün ṭaşını
Öldüğümden şonra konsun bārī devlet başuma”

⁵⁰⁶ Divanda 5. beyit, bu beyitten sonra 6. beyit mecmuada yoktur.

“Husrevā virmen baña Ferhād hālinden haber
Hep benüm gelmişdür ol Şīrīn hikāyet başuma”

⁵⁰⁷ Divanda 7. beyit.

Çavuşoġlu- Tanyeri, c.3, g. 1431, s. 273.

⁵⁰⁸ Divanda “virilür”

⁵⁰⁹ Divanda “yaşum”

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+-

- 27b 1 Gönderün dildāruma bir nāme yazuñ derdümi
 Rīg iduñ ol nāmeye bu hāk-i rüy-ı zerdümi
- 2 Geçdüğüñce ağlamağdan nola ağarsa gözüm
 Güni geçse yaşı çoğ olsa ağardur merdümi
- 3 İşigüñ dār'üş-şifāsına varup biñ derd ile
 Ey ṭabībüm hāzır ol döksem gerekdür derdümi
- 4 Gitme 'aqlum gibi bir sâ' at şovukluk eyleme
 Billāh ey luṭf issı luṭf it alma āh-ı serdümi
- 5 Nice bir toz kōparam Zātī cihānda āh ile
 Rūzgār āhır yele virse gerekdür gerdümi⁵¹¹

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+-

- 27b 1 Āteş-i ḥasret benüm kār itdüğini cānuma
 Yaña yaña derd ile 'arz eylesem cānānuma
- 2 Hem-demüm sāyemdürür aḥşam olıcağ ol daḥi
 Oğumazsam mūm ile ey māh gelmez yanuma
- 3 Lā' lūñi emsem didüm içürdi tiğ-i āb-dār
 Ey gönül ben teşne görünce şuşadum⁵¹² ḫanuma
- 4 Bu diluñ bir yanı biryān oldı bir yanı kebāb
 'İşğ odından yañayın saña gele bir yanuma
- 5 Eşk-i çeşminden ter eyler cismini yañam deyü
 Kim nazar eyleser Zātī defter ü dīvānumā⁵¹³

⁵¹⁰ Tarlan, c.1, g. 198, s. 198.

⁵¹¹ Çavuşoğlu-Tanyeri, c. 3, g. 1658, s. 419.

⁵¹² Divanda “nice şuşadum gör”

⁵¹³ Çavuşoğlu-Tanyeri, c. 3, g. 1261, s. 163.

Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/
+---/+---/+---/+---

- 28a 1 İdelden kākülünde dil qararı bī-qararem ben
Hevā-yı aşqa uymuş bir perişān-rūzigārem ben
- 2 Beni ālāyiş-i ğamdan yumazlar bir kadeh meyle⁵¹⁴
Nice demdür ħarābāt-ı muġānda intizārem ben
- 3 Sifāl-i dūrd-ālūdun⁵¹⁵ ħārābatuñ alup başa
Melāmet kişverine mālīk olmuş tācdārem ben
- 4 Hezarān luţfunu yārūñ baña derdi beyān etdi
Ölürsem etmezem ifşā birini rāzdārem ben
- 5 Ħayālī bir nazār seyr etmez ol naĥl-i ħırāmanum
Belā destinde⁵¹⁶ kanlı daġlarla lālezārem ben⁵¹⁷

Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/
+---/+---/+---/+---

- 28a 1 Leţāfet bāġına serv ol giriftār-ı ħazān olma
Girüp kanına uşşākuñ nihāl-i erguvān olma
- 2 Ħicābı ref edüp canān ile ben cāna cān oldum
Yürü yanımda ey sāye baña bār-ı girān olma
- 3 İki devlet müheyyā kılsalar şanuñ görüp ey dil
Gedā-yi kūy-ı cānān ol şeh-i ālī-mekān olma
- 4 Vücūduñ üzre her perr-i mekes bir sāyebān olsun
Ķanā āt mülküne şāh ol gedā-ţab^c-ı cihān⁵¹⁸ olma
- 5 Yürü bir naqş-ı bī-reñgüñ temāşāsında ħayrān ol
Ħayālī āşık-ı reng-i rūĥ-ı her dilsitān olma⁵¹⁹

⁵¹⁴ Divanda “meylen”

⁵¹⁵ Divanda “ālūdum”

⁵¹⁶ Divanda “destine”

⁵¹⁷ Tarlan, g. 394, s. 226.

⁵¹⁸ Divanda “ţāb-ı cihān”

⁵¹⁹ Tarlan, g. 521, s. 271.

Mefāīlün/ Mefāīlün/ Mefāīlün/ Mefāīlün
+---/+---/+---/+---/

- 28b 1 Gönül dāğ-ı gamuñla sīnede bir şem' uyandırmış
Çerāğ-ı ' aşğa bir garrā kıvıltı altını yandırmış
- 2 Gönüller naqdin almış yār girmiş halka-i zikre
Bir iki derd-mend āvāreyi varmış töländürmüş
- 3 Dimeñ Mecnūna gelmiş ākıbet Leylādan istiğnā
Belā-yı aşğ o ser-gerdānı cānından usandırmış
- 4 Bulup saqqā-yı hicrān teşne-dil şahrāda Mecnūnı
Ecel peymānesin şunmuş hayāt ābına kandırmış
- 5 Bu gün Bākī'ye ol āfet vişālin vā deler kılmış
Yalanlar söylemiş miskini gerçekten inandırmış⁵²⁰

Mef' ūlü/ fāilātü/ Mefāīlü/ Fāilün
--+/--+ /+---/+---/

- 28b 1 ' Işğ āteşine sīnemi dil eyledi kebāb
Dīvānedür ki kendü evin eyledi harāb
- 2 Şal şāhbāzuñ elde iken al şikāruñı
Her cīfe üzre konma şağın nitekim gurāb
- 3 Dehrüñ kararı yok deyü Feryād itdi şu⁵²¹
Güş idicek bu nekbete⁵²² çarğ⁵²³ urdı āsyāb
- 4 Dürr-i beğāyı bulmağa gavvāş-ı dil gibi
Göz yumdı düşdi yine fenā bahrine habāb
- 5 Yārüñ hevā-yı zülfi ile Rahmī'yā gönül
Ne yirde vü ne gökde durur nitekim sehāb⁵²⁴

⁵²⁰ Küçük, g. 219, s. 234.

⁵²¹ Divanda "cū"

⁵²² Divanda "nükteyi"

⁵²³ Divanda "çerğ"

⁵²⁴ Divan-ı Rahmī, Ankara Millī Kütüphāne, Yz. A 6803/1 vr 22b.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+-

- 29a 1 Düşse zülfünden 'araç ruhsâr-ı cānān üstine
Güiyā şeb-nem düşer gül-berg-i handān üstine⁵²⁵
- 2 Kākülī şanmañ görinen tã'ir-i devlet hümā
Sāye şalmışdur o şāhenşāh-ı hūbān üstine⁵²⁶
- 3 Niçün ol hūrşid-i 'ālem-tāba öykündüñ diyü
Māh-ı nev hançer çeker mihr-i dirahşān üstine⁵²⁷
- 4 Zīr-i zülfünde görenler haţtuñı ebr-i bahār
Sāye şalmış şandılar şahn-ı gülistān üstine⁵²⁸
- 5 Ğam degül gelse dile Bākī pey-ā-pey derd ü Ğam
Eksük olmaz tekyedür mihmān mihmān üstine⁵²⁹

Mef'ülü/ Fāilātü / Mefāilü/ Fāilün

--+/ -+ -+/ +--+/ -+-

- 29a 1 Qaddüñ qatında kâmet-i şimşād pest olur
Zülfüñ yanında revnaq-i 'anber şikest olur
- 2 Tāb-ı ruĥuñla la'lüñ añan 'aqlın aldurur
Şevk ile içse kişi meyi qatı mest olur
- 3 Reftāra gelse kâmet-i 'ar 'ar-hırām ile
Bālā-yı yāre serv-i çemen zīr-dest olur
- 4 Zinhār eline āyine virmeñ o kāfirüñ
Zīrā görince şüretini büt-perest olur
- 5 Bākī çeker mi bāde-i eñgür minnetin
Her kim ki mest-i cür'a-i cām-ı Elest olur⁵³⁰

⁵²⁵Divanda 2.beyit mecmuada yok

“Bulmaz ol ruhsâr ile ol kadd-i zībā häletin
Bağlasan bir deste gül serv-i hırāmān üstine”

⁵²⁶ Divanda 3. beyit

⁵²⁷ Divanda 4. beyit

⁵²⁸ Divanda 5. beyit

⁵²⁹ Divanda 6. beyit

Küçük, g. 438, s. 371.

⁵³⁰ Küçük, g. 97, s. 160.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+--

- 29b
- 1 Çıkar eflāke derūnum şereri döne döne
 Dökilür hāke yaşum kaçreleri döne döne
 - 2 Āşık-ı haste dilün nite ki fānūs-ı hayāl
 Nār-ı aşkuñla yanupdur cigeri döne döne
 - 3 Pister-i gamda gözüm giceler uyhu görmez
 İderin şubha degin nāleleri döne döne
 - 4 Zevraç- āsā gam-ı aşkuñla yaşum girdābı
 Ğarç idüpdür şanemā çeşm-i teri döne⁵³¹
 - 5 Dīde-i encüme kühl olmağ için eflāke
 Gird-bād ile çıkar hāk-i deri döne⁵³²
 - 6 Tolaşaldan ruḥ-ı şevkıne⁵³³ dil-i sergeşte
 Yağdı pervāne şıfat bāl ü peri döne⁵³⁴
 - 7 Katre-i eşkine öykündü diyü Bāķi'nün
 Çarḥ-ı hakkāk yanupdur güheri döne döne⁵³⁵

⁵³¹ Divanda “döne” mecmuada bu kelime eksiktir.
 Divanda 5. beyit mecmuada yoktur.

“İd-gāhuñ göreyin inlesün ol dolabı
 İle seyr itdürür ol sım-beri döne döne”

⁵³² Divanda “döne” mecmuada bu kelime eksiktir.
 Divanda 6. beyit.

⁵³³ Divanda “şem‘ine”

⁵³⁴ Divanda “döne” mecmuada bu kelime eksiktir.

⁵³⁵ Divanda 8. beyit.

Küçük, g. 464, s. 387.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+-

- 29b
- 1 Halk-i 'ālem gül seveydi kâşkî bülbül gibi
 Ol lebi gonca baña qalurdı tenhâ gül gibi⁵³⁶
 - 2 Zülf-i 'anber-büyuñuñ sevdâlarıdur dostum
 'Āşıkuñ hâlin perîşân eyleyen sünbül gibi
 - 3 Eksük olmaz sîneden gül gibi tâze dâğlar
 Nâleler kılsa 'aceb mi mürğ-i dil bülbül gibi
 - 4 Kākülün sevdâlarından düşdi gönüm zülfüne
 Bir belâ daği ol oldu başuma kākül gibi
 - 5 Çeşmüm üzre görinen hün-ābe şanma Bâkî'yâ
 Gözüme geldi şarâb-ı 'aşk-ı dil-ber mül gibi⁵³⁷

Mef'ülü/ Fāilātü / Mefāilü/ Fāilün
 --+/-+--/+--/+--

- 30a
- 1 Beñzetdiler o mâha diyü mihr-i enveri
 Biri birine qoydı fiğānum felekleri
 - 2 Çekdi çevürdi sâki-i meclis piyâle⁵³⁸
 Āl ile öpdı diyü leb-i la l-i dil-beri
 - 3 'Āşık güşâde-meşreb olur cām-ı mey gibi
 Hem-dem idinse kendüsine tañ mı sâğarı
 - 4 Yarün raķibi gibi iti görmedüm daği
 Olmaya gerçi eşk-i revānum gibi ceri
 - 5 Bâkî şarîr-i kilik-i bedāyî -nigārdur
 Şeh-bâz-ı dest-i kudretimün⁵³⁹ şit-i şeh-peri⁵⁴⁰

⁵³⁶ Divanda “Ol lebi gonca baña tenhâ qalurdı gül gibi”

⁵³⁷ Küçük, g. 492, s. 406.

⁵³⁸ Divanda “piyâleyi”

⁵³⁹ Divanda “fikretümün”

⁵⁴⁰ Küçük, g. 504, s. 413.

Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün
+---/+---/+---/+---/

- 30a
- 1 Dilā bezm-i cihānda kimse āhır pāy-dār olmaz
Müdām elden kıoma ayağı fırsat ber-karār olmaz
 - 2 Şaķın Mecnūmı şanmañ ehl-i ‘aşķuñ ihtiyāridur
Gūzel sevmekde zīrā kimseye hiç ihtiyār olmaz
 - 3 Kenār itsem diyen ol gevheri ka‘r-ı yem-i ğamdan
Kenāra çıķmasun hergiz ki gevher der-kenār olmaz
 - 4 Ne kıanlar aĝların hecrinde yārūñ derd-i fıŗķatden
‘Aceb bir dem mi vardur çeşm-i pūr-ķūñ eşķ-bār olmaz
 - 5 Ol āhūyı saña şayd ola şanma iltiyāmından
Öñūnce kaçār ammā Bāķi‘yā āhır şikār olmaz⁵⁴¹

Mef‘ülü/ Fāilātü / Mefāilü/ Fāilün
--+/ -+-+/ +--+/ -+-

- 30b
- 1 ‘Ālemde zerre deñlü degülken vücūdumuz
Müşkil budur ki zerreden artuķ ķasūdumuz
 - 2 Evtār-ı çeng-i⁵⁴² şafādur şanur gören
Kūnc-i belāda gözden aķan iki rūdumuz
 - 3 Tāc-ı zümürüdī görünür var ise meger
Bālā-yı serde illere dūd-ı kebūdumuz
 - 4 Zer-beft cāme geydi ser-ā-ser şanur gören
İtse ihāta cismümüzi yañar odumuz
 - 5 Bāķī metā‘-ı nazm ile bāzār-ı dehrde
Cevr-i li‘ām ü miķnet-i eyyām sūdumuz⁵⁴³

⁵⁴¹ Kūçük, g. 195, s. 220.

⁵⁴² Divanda bu kelimedden sonra “bezm-i” vardır.

⁵⁴³ Kūçük, g. 193, s. 219.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

- 30b 1 Çekdi zencîre beni 'aşkuñ nitekim şîrler
 Eşk-i çeşmüm iki cânibden⁵⁴⁴ iki zincîrler⁵⁴⁵
- 2 Na' l kesmiş farkına her biri olmuş sine-rîş
 Nāvek-i müjgānuñun efgēdesidür tîrler
- 3 Yanına alsun diyü kâfir gözün ğamzeñ gibi
 Girdiler şimdi çelîpā şekline şemşîrler
- 4 Şu le-i şem'-i cemāli şevkine cem' oldılar
 Bir çerāĝ idindiler ol nev-cevānı pîrler
- 5 İrmege şubh-ı vişāl-i yāre hergiz çāre yok
 Bāki'yā āfākı tıtdı nāle-i şeb-gîrler⁵⁴⁶

Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün
 +---/+---/+---/+---

- 31a 1 Geçüp zevk ü şafādan genc-i 'uzlet ihtiyār itdüm
 Giderdüm keşret-i yārānı vahdet ihtiyār itdüm
- 2 'Azîz olmaĝa bā' iş Yūsufa çāh-ı mezelletdür
 Anūñ-çün 'ālem içre ben de zillet ihtiyār itdüm
- 3 Firāķı tîĝ-i cānānuñ elifler çekdi başumda
 Görün iy hānķāh ehli ne gür ihtiyār itdüm
- 4 Gerekmez baña seyr-i bāĝ-ı verāĝı lāle-veş dilde
 Hāyāl-i hālūñ-ile dāĝ-ı hayret ihtiyār itdüm
- 5 Vücūd-ı 'ālemi ketm-i 'adem fehmi eyleyüp Rahmî
 Bugün ankā şîfāt ķāf-ı ķanā' at ihtiyār itdüm⁵⁴⁷

⁵⁴⁴ Divanda "iki yanumdan hābibindan"

⁵⁴⁵ Mecmuadaki "iki zincîrler" divanda yok.

⁵⁴⁶ Küçük, g. 104, s. 165.

⁵⁴⁷ Rahmî divanında bu şiir yoktur.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+--

- 31a
- 1 Nüş idüp gönlüm ıışkı şeydālİK sever
Mest olup mecnūn olan elbetde rüsvālİK sever
 - 2 Bu cihān didükleri köhne sarāyı neylesün
Ālem-i ıışk ıçre şol kim deşt-ı peymālİK sever
 - 3 Vādī-i hayretde benden oluñ iy ıaql u hüş
Bir aceb hāletdürür bu ıışk tenhālİK sever
 - 4 Eylemez baña hilāl ebrüsuyla merhabā
Āh kim günden güne ol māh ğarrālİK sever
 - 5 Kūyuñe geldikçe Rahmī nāleler kılsa nola
Bülbül-i destān-serā gülşende güyālİK sever⁵⁴⁸

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+--

- 31b
- 1 Ol kadar ıoldı derūnum fikr-i zülf-i yār ile
Fī l-meşel bir ıabre dönmişdür ki pürdür mār ile⁵⁴⁹
 - 2 Şem veş par par yanardum ıarşusunda tā seşer
Bir gice şoşbet naşīb olsa o gül ruşşār ile
 - 3 Mescid-i hüşnüñde iken⁵⁵⁰ uydı dil-i zülfeynüñe
Kāfir itdüñ bir müsülmānı iki zünnār ile⁵⁵¹
 - 4 Dil nice cān virmesüñ la l-i leb-i cān başşuña
Mürdeler ihyā ider İsi gibi güftār ile⁵⁵²
 - 5 Çeşm-i Rahmī aks-i ruşşāruñla ey nāzük beden
Bir güle beñzer ki eţrāfı müzeyyen hār ile⁵⁵³

⁵⁴⁸ Bu şiir divanında yoktur.

⁵⁴⁹ Divanda “mārla”

⁵⁵⁰ Divanda “iñen”

⁵⁵¹ Divanda 4. beyit

⁵⁵² Divan’da 3. beyit

⁵⁵³ Rahmî Divanı, vr. 40b.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

- 31b 1 Tutsa cām-ı bāde-i gül-gümü verd-i ter gibi
 Sā'id-i sāķī olur şāh-ı gül-i aḥmer gibi
- 2 Sāķiyā aks-i izāruñdan fūrūğ-ı cām-i mey
 Rūşen eyler bezmi ḥūrşid-i ziyā-güster gibi
- 3 Mürğ-i cāmı şöyle beñzer itmek isterler şikār
 Ol⁵⁵⁴ gözler süzildi iki şāhinler gibi
- 4 Cūy-bār-ı eşküm içre çihre-i zerdüm benüm
 Görinür āb-ı revān içinde nīlüfer gibi
- 5 Şad hezārān nev-bahār olsa bu fānī bāğda
 Bir gül-i bī-ḥār açılmaz Bāķi'yā sāğar gibi⁵⁵⁵

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

- 32a 1 Cür'a-i cām-ı lebūñ eylerseñ iḥsān kimseye
 Hiç maḥfī olmaya keyfiyyet-i cān kimseye
- 2 Şöyle müşkil derd ile öldür ki ey ḥūnī beni
 Derdüñe düşmek senüñ olmasun āsān kimseye
- 3 Gün gibi bir yılda devr itdürme cāmı kıl şitāb⁵⁵⁶
 Yüz virüp açılmadıñ ey verd-i ḥandān kimseye
- 4 Gerçi zīnet virdi ḥüsnüñ gülsitānı meclise⁵⁵⁷
 Sāķiyā bāķī degüldür çünki devrān kimseye
- 5 Yār ayıtmış yaş aķıtmaz çesm-i Zātī kaṭrece
 Olmasun ālemde yā Rab kıru bühtān kimseye⁵⁵⁸

⁵⁵⁴ Divanda bu kelimededen sonra "kara"

⁵⁵⁵ Küçük, g. 499, s. 410.

⁵⁵⁶ Divanda 4. beytin 1. dizesi.

⁵⁵⁷ Divanda 3. beytin 1. dizesi.

⁵⁵⁸ Çavuşoğlu- Tanyeri, c. 3, g. 1398, s. 252.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+-

32a

1 Bir melek⁵⁵⁹ yüzlüye dil şem'ini yandurdum yine
Ben beni pervâne-veş odlara yandurdum yine

2 Dün gice vardum o mähı menziline bulmadum
Peşk-i āha gökleri toköz tolandurdum yine

3 Āhum işitmiş uyanmış dün gice raħm eylemiş
Ĥamdü-lillāh devletüm şem'in uyandurdum yine

4 Dostlar dil bağladım bir serv ü kıaddün zülfine
Cüy-ı eşküñ⁵⁶⁰ şakınuñ benden boşandurdum yine

5 O kıudum la'l-i leb-i yār üzre bir şırin-i ğazel
Ehl-i zevküñ Zāti'yā ağızın şulandurdum yine⁵⁶¹

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+-

32b

1 Gözlerine sürme çekmişler o çeşmi alalar
Göz karardurlar ki naqd-i kalbi elden alalar

2 Ğoncanuñ la'lın lebin yir yir şehir-geħ dişlemiş
Bülbül inler dem-be-dem gökden mi indi jäleler

3 Berķ urup ğüm ğüm iden şanma havāda berķ u ra'd
Ey melek arar seni göklerde āh ü nāleler

4 Bī-edeblük eyleyüp öykündüğü için ĥaddüne
Kıbkızıl oldu utandı yire geĥti lāleler

5 Şubħa karşı ğoncaya şeb-nem düşüpdür ğüiyā
Leblerinde Zāti'yā ol ğül-ruħuñ teb-ħāleler⁵⁶²

⁵⁵⁹ Divanda “yalın”

⁵⁶⁰ Divanda “eşküm”

⁵⁶¹ Çavuşoğlu-Tanyeri, c. 3, g. 1238, s. 149.

⁵⁶² Tarlan, c.1, g. 419, s. 419.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+-

- 32b
- 1 Gönlümün olmazdı ümmid-i vişāl eglencesi
Olmasa dīvānenün fikr-i muḥāl eglencesi
 - 2 Egleyen dāyim beni vaşl-ı miyānun fikridür
‘Āşık-ı dil-ḥastenün olur ḥayāl eglencesi
 - 3 Gelmedi eglendi dinlendi çerāğ-ı şabr-ı dil
Ol gönül diñlencesi şūrīde-ḥāl eglencesi
 - 4 Bir kemālinde güzelsin ‘ayş it ey bedr-i tamām
‘Ayş u nūş olur müdām ehl-i kemāl eglencesi
 - 5 Leblerin medḥ eyle eglence dilerseñ Zāti’yā
Çünkü tūṭinün olur şīrīn maḳāl eglencesi⁵⁶³

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+-

- 33a
- 1 Cümle ‘ālem derdine cānā devā ol derdedür
Ben aña varmağa cānlar virdüğüm ol derdedür
 - 2 Ey gönül⁵⁶⁴ ter ḥaddün üzre ḥāl-i pür-müyuñ senün
Müşgdür çıkmış duḥānı güyiyā āzerdedür
 - 3 Ruḥlarıñla leblerün vaşfında eş ‘arum benüm
Gül-şekerdür āfitāb-ı mihr ile perverdedür
 - 4 Ğāfil olma kendüyi ey ‘arşdan a lā tutan
Tīr-i āh-ı ‘āşıkā şanma felekler perdedür
 - 5 Ey melek yirden göke ḥayf oldı sensüz Zāti’ye
Bir ucı feryādınun gökde bir ucı yirdedür⁵⁶⁵

⁵⁶³ Çavuşoğlu-Tanyeri, c. 3, g. 1622, s. 396.

⁵⁶⁴ Divanda “gül-i”

⁵⁶⁵ Tarlan, c. 1, g. 386, s. 386.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+--

33a

1 Gök kebüterdür hevā-yı rif'atūnde bu felek⁵⁶⁶
Hāleyi aña kamer halhāl idüpdür ey melek

2 İşkuñuñ deryāsı içre bir gemidür bu cihān
Kim aña hōrşid köñlek⁵⁶⁷ dūd-ı āhumdur direk

3 Dağ-ı encüm⁵⁶⁸ māh-ı nev na'li güneş meftülidür
Rüz ü şeb eyler semā' abdāluñ olmışdur felek

4 Gördükçe⁵⁶⁹ hāle içre māhı sen nāzük-teni
Bir müdevver havza' uryān girdi şandum ey melek⁵⁷⁰

5 Hıaçerinden yārūñ āh itmek olurdu Zāti'yā
Tutuşup' ālem eger yanmasa deryāda semek⁵⁷¹

⁵⁶⁶ Divanda "Gök kebüterdür fezā-yı' işkun içre bu felek"

⁵⁶⁷ Divanda "kölek"

⁵⁶⁸ Divanda "Dağı encüm"

⁵⁶⁹ Divanda "Gördüğüm dem"

⁵⁷⁰ Divanda 5. ve 6. beyit

"Didüm ey meh Kürsî kandilin benüni ahum yakar

Didi kim' arşa çıkarursın sen anı öğerek"

"Turmaz ağlar kande bir şirîn-dehen görse revān

Yaşlu oldukça oldı merdüm-i çeşmüm bebek"

⁵⁷¹ Divanda "deryāda yanmasa semek "

Divanda 7. beyit

Tarlan, c. 2, g. 683, s. 187.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+--

- 33b 1 Murg-i zerrin-per zümür-rüd-âşiyân lü lü-gıdâ
Bâl açup-uçmağ diler her şubh kûyuñdan yaña
- 2 Şu gibi kan içmede ışık olsun meh⁵⁷² çeşmüñe
Merhabâsuz dil-rübâlarda selâm olsun saña
- 3 Ben ğubarın gördi kûyında o hañt-ı⁵⁷³ anberin
Didi miskin kanğı yıllar esdi geldün bu yaña
- 4 Ey dür-i yek-dâne bañr öykündüğü için eşküme
Göm gök itdi yüzini keñ urmadan bād-ı şaba
- 5 Tālibün dā im türāb-ı rāh-ı kûy-i dil-rübā
İşini⁵⁷⁴ altun ider cevher degül mi Zātî'yā⁵⁷⁵

Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün

+---/+---/+---/+---

- 33b 1 Gönüller yap diseñ yāra⁵⁷⁶ urur muñkem saña taşu
Yürü var rañtuñı⁵⁷⁷ ey āşık ferāğāt kaşırına taşu
- 2 Tırurken kûyuñ ey hürî gerekmez kaşır-ı Firdevsî
Eger pîrûze vü yāñūt u Ia l olsa içi taşu
- 3 Ser-i uşşāğdan göke irince püşteler itdün
Bu gün āşıklar öldürmekde irgürdün göke başu
- 4 Gören jāle şanur mihr-i ruñundan⁵⁷⁸ yaş döker gülşen
Gelür dāmān-ı mihr ile siler hürşid ol yaşu
- 5 Metā -ı rüh-ı uşşāğı alurdı reh-zen-i fürkat
Ümid-i vuşlat-ı yār olmasa⁵⁷⁹ Zātî çü⁵⁸⁰ yoldaşı⁵⁸¹

⁵⁷² Divanda “ey şeh”

⁵⁷³ Divanda “hañt”

⁵⁷⁴ Divanda “Rüyını”,

⁵⁷⁵ Tarlan, c. 1, g. 2, s. 2.

⁵⁷⁶ Divanda “cānān”

⁵⁷⁷ Divanda “rañtuñ”

⁵⁷⁸ Divanda “ruñunla”

⁵⁷⁹ Divanda bu kelimededen sonra “ey” var.

⁵⁸⁰ Divanda “çü” yok

⁵⁸¹ Çavuşoğlu-Tanyeri, c. 3, g. 1683, s. 434.

Mef'ülü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Feülün

--+/+--+/+--+/+--

- 34a 1 Çaldum nice gün derd ile tabl-ı gam u miḥnet
Al sende vefā sāzın ele کاربنویت
- 2 Bī-hūş oluban düşmişin uğrayıcağ ol yār
Gören beni dimiş ki buña uğramış āfet
- 3 Def sīne vü ney nāle tolu iki kabağum
Ben mest-i mey-i 'ışka çıkupdur yine şoḥbet
- 4 Bir dürr-i girān-māye firāķına mı düşdüñ
Gözün yaşı turmaz nedür ey baḥr bu ḥalet
- 5 Zülfünle lebün Zāti'yi divāne idelden
Zencire çeküp gözyaşı virür aña şerbet⁵⁸²

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+-

- 34a 1 Şıḥḥati bendin kesen derd ü gamuñ şemşiridür
Cānuma işler geçen cānā firāķıñ tīridür
- 2 Görinenler dāğlardur şanma bāğ-ı sīnede
Dest-i ḥasret kesdi şabrum seddin⁵⁸³ anuñ yiridür
- 3 İşıgünde dem-be-dem ben meste kاپular geçüp
Kana müstağrak iden iki gözümüñ biridür
- 4 Levḥ-i cāña şekl-i derdi dā'imā taḥrīr ider
Ey hümā dil bülbülü feryādınuñ taḥrīridür
- 5 Çün ki yandurduñ gönül şem'in ol āteş-çihreye
Dūd-ı āhuñ āsümāna irse Zāti yiridür⁵⁸⁴

⁵⁸² Tarlan, c. 1, g. 83, s. 83.⁵⁸³ Divanda "servin"⁵⁸⁴ Tarlan, c. 1, g. 242, s. 242.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

- 34b 1 Bu ten-i zerdüm gören zerrin kabā geymiş şanur
 Ben faķiri bir libās-i dil-güşā geymiş şanur
- 2 İřkuña şol deñlü kesdüm na li ey çābük-süvār
 Kim beni üryān görürse bir kabā geymiş şanur
- 3 Taşlar⁵⁸⁵ urduñ kara kara eyledüñ cismüm gören
 Bir pelengüñ postını şan bir gedā geymiş şanur
- 4 Külli eczāmı pür⁵⁸⁶ aħker itdi nār-ı ışķ
 Belki ol sımın-beden İā lın kabā geymiş şanur
- 5 Dūd-ı āhum içre kıaldum āteş-i fūrķatde āh
 Zāti’yā gören beni kara ābā geymiş şanur⁵⁸⁷

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

- 34b 1 Veh ki bir yirde yine aġyār ile dil-ber yürür
 Çarķ-ı zālīm döne döne baña cevr eyler yürür
- 2 Bu kerāmet az mıdur kim bezmümüzde zāhidā
 Sākīler şāhid ayaġ üzre mey-i aħmer yürür
- 3 Ebr-veş olmak gerek ādem ħayālu olıcak
 Pür ħayādur yüzi şuyından degirmenler yürür
- 4 Ol büt-i Çin şāne ursa çin seħer şeb zülfine
 Güyiyā Çin üstine şaf bağlayup leşker yürür
- 5 Ey perī Mecnūn idelden Leylī zülfün Zāti’yi
 Rüz u şeb⁵⁸⁸ başında ebr-veş aġlar yürür⁵⁸⁹

⁵⁸⁵ Divanda “aşlar”

⁵⁸⁶ Divanda “KüII-i eczāmı yakup bir”

⁵⁸⁷ Tarlan, c. 1, g. 178, s. 178.

⁵⁸⁸ Divanda bu kelimedden sonra “taġlar” vardır.

⁵⁸⁹ Tarlan, c. 1, g. 190, s. 190.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

35a

1 Yire dökdi berg-i rengin esüp bād-ı hazān
 Şan kıyāmet kopdı döküldi nücüm-ı āsumān

2 Ne haber virdi yine eşcāra yā Rab peyk-i bād
 Şoyunup geydüklerini itdiler aña revān

3 Bağdan göndermege çıkdı şabāyı bergler
 Būy-i zūlf-i yārdan benzer getürdi armağan

4 Kā'be-i kūy-i şanemden bād geldi şağ esen
 Eşrefiler şaçdı üstine dıraht-ı büstān

5 Zāti'yā zāyī' geçürme nev-bahār ömrünü
 Çünkü her evvel bahāruñ āhiri olur hazān⁵⁹⁰

⁵⁹⁰ Çavuşoğlu-Tanyeri, c. 3, g 1013, s. 8.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+-

- 35a 1 Ey ĥudāvendüm Ĥudāya minnet ü şŭkr ü sipās
 Bendeñe⁵⁹¹ şundı senüñ ĥān-ı belāñı tās tās
- 2 Gül-sitān dībācesinde⁵⁹² āyet-i ĥüsnüñ senüñ
 Eylemiş ey ġonce münşī-i tabī at iktibās⁵⁹³
- 3 Ĥasret-i lā lüñle dil cān virdi ey Ĥıẓr-ı zemān
 Ĥaralar⁵⁹⁴ geydi anuñçün Āb-ı Ĥayvān tutdı yās⁵⁹⁵
- 4 Nola ol bī-rahmı ehl-i rahm iderseñ lūtf idüp
 Yā ilāhī rahmetüñ bī-ĥadd ü luţfuñ bī-kıyās⁵⁹⁶
- 5 Başına tāc itmeyince işi altun olmadı
 Kīmyā-yi ĥāk-i pāyuñ Zātī-i cevher-şinās⁵⁹⁷

⁵⁹¹ Divanda “Bendeye”

⁵⁹² Divanda “dībācesinden”

⁵⁹³ Divanda 3. beyit

“Sındıdan çıkma güzel miskī kabādur sünbülün
 Gey yaraşur egnüne ey serv-kāmet bu libās”

⁵⁹⁴ Divanda “Ĥaralu”

⁵⁹⁵ Divanda 4. beyit, mecmuada 3. beyittir.

⁵⁹⁶ Divanda 6. beyit, mecmuada 4. beyittir.

Divanda 5. beyit mecmuada yoktur.

“Kışt-zār-ı tākāt-ü-sabr-u-karārum biçmege
 Ĥasret-i ebrūlarun kadd-i hamīdem kıldı dās”

⁵⁹⁷ Divanda 7. beyit

Tarlan, c. 2, g. 569, s.73.

Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün

+---/+---/+---/+---/

- 35b 1 Seni ağyār ile gördüm bu gün gāyetde ʿār itdüm
Gel ey hūnī beni öldür ölümüm ihtiyār itdüm
- 2 K̄ara zūlfūñ görüp aql u qarār u şabri tağıtdum
K̄amu yārānı yanumdan dirigā tār u mār itdüm
- 3 Eyā men sāķī-i mihrūñ elüme bir ayak şundi
Bu naķd-i aklı germ oldum ayağına nisār itdüm
- 4 Şabāya şorasıñ dem dem deminden ben hevā-dārun
Esen ƙal pādişāhum sen⁵⁹⁸ ƙuluñ terk-i diyār itdüm
- 5 Dem-ā-dem yaña yaña oƙusunlar derd ile Zātī
Bu şī r-i süz-nāki ehl-i derde yādigār itdüm⁵⁹⁹

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+---/-+---/-+---/-+-

- 35b 1 Bir şanurdum ölmegi ey māh-rū ʿālemde ben
Gün olur fürķatde bin kez ölürem bir demde ben
- 2 Sen benüm ey māh bir gün şaƙlamazsın hūṭırum
Bunca yıldur rāz-ı mihrūñ şaƙlaram sīnemde ben
- 3 Ey Şabā yārān şorarsa saña aḥvālüm benüm
Pādişāh-ı bī-naẓīrem şimdi şeḥr-i ğamda ben
- 4 Ālemūñde ol seni incitmezem var ey raķīb
Kimsenūñ yatar itin ƙaldurmazam ʿālemde ben
- 5 Ƙanlara ğarķ eyle gel sen⁶⁰⁰ eyle Zātī mücrimi
Ola kim ğörem cemālūñ ol mübarek demde ben⁶⁰¹

⁵⁹⁸ Divanda “ben”

⁵⁹⁹ Tarlan, g.958, s.462.

⁶⁰⁰ Bu kelime divanda “lütf” olarak geçmektedir.

⁶⁰¹ Çavuşoğlu- Tanyeri, c.3, g. 1050, s. 30.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

- 36a 1 Zaḥmete girmeñ 'ilāç itmeñ baña şimden gerü
 Derdüme ölmekden özge yok devā şimden gerü
- 2 Āhîret ḥaḳḳın ḥelāl itsün ḥarāmî gözlerüñ
 Dünyede dirlik ḥarām oldı baña şimden gerü
- 3 Dost uydı düşmaña terk itdi ben dil-ḥasteyi
 Ey ecel lutf eyle gel bizden yaña şimden gerü
- 4 Ey felek bir cām-ı zehr-ālūde şundi ğam baña
 Ānı ben nüş eyledüm yā hū saña şimden⁶⁰²
- 5 Ten ḥişārın ser-be-ser virdi fenāya 'ıyş-ı ğam⁶⁰³
 Riḥlet it şehr-i baḳāya Zāti'yā şimden gerü⁶⁰⁴

Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün
 +---/+---/+---/+---

- 36a 1 'Adū-yi zāğ elinden bir tezerv-i şive-kār aldum
 Daḥi ben şāh-baz-i 'ışḳ olaldan bir şikār aldum
- 2 Yine bürc-i bedenden cān seviñcinden⁶⁰⁵ çıka yazdı
 Nigāruñ gönline girdüm demürden bir ḥişār aldum
- 3 Şarup pehlüye tığüñ zaḥmını şöyle şafā sürdüm
 Şanasın yanuma bir serv-ḳāmet gül-izār aldum
- 4 Melāmet mülkiñi açdum ser-ā-ser tığ-i āhumla
 Bugün ben pādişāh-ı mülk-i 'ışḳam bir diyār aldum
- 5 Nuḳūd-ı şabr ü dil virdüm metā'-ı derdine yārüñ
 Gözler⁶⁰⁶ Zāti'yā canlar virür bir yādigār aldum⁶⁰⁷

⁶⁰²Divanda bu kelimedden sonra "gerü" var.

⁶⁰³Divanda "'eyş-ı ğam

⁶⁰⁴Çavuşoğlu- Tanyeri, c.3, g. 1216, s. 134.

⁶⁰⁵Divanda "seviñcünden"

⁶⁰⁶Divanda "Görenler"

⁶⁰⁷Tarlan, c. 2, g. 972, s. 476.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

- 36b 1 Üstüme dönen şirār-ı nār-ı āhumdur benüm
 Yañar oddur altun üsküflü sipāhumdur benüm
- 2 Pādişāh-i mülk-i ʿışķam gün degüldür görinen
 Göge atdum germ olup zerrīn külāhumdur benüm
- 3 Mihr-ü-meh şanmañ felekde görinenler rüz u şeb
 Ƙal ʿa-i çarħa Ʃoķunmuş Ʃop-ı āhumdur benüm
- 4 Ʃañ mı her gün şevķ ile pīrāhenüm kılsam Ʃabā
 Dāĝ-ı mihrüñ āsumān-ı dilde māhumdur benüm
- 5 Zūlmet-i fūrķatde Zātī mihr-i vaşl-ı dil-bere
 Hāyil olan perde-i ebr-i günāhumdur benüm⁶⁰⁸

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

- 36b 1 Ben ki nār-ı cevrüñe yanmaĝa cānā mūm olam
 Şu le-i şem ʿi vişalüñden niçün maħrūm olam
- 2 Hūrde-bīnsin hōd niçün fehmi eylemezsin hālūmi
 Zā f ile miķdārda bir noķta-i mevħūm olam
- 3 Hāşret-i vaşl-ı miyāñunla budur vehmūm benüm
 Ƙalmaya Ʃılca vücūdumdan eşer ma ʿdūm olam
- 4 Āh ü efgān itdügüm bu yoķ vücūdumdan eser
 Ayaĝı altında ħalkūñ Ʃalmayam ma ʿlūm olam
- 5 Derd ile cān virdügüm görüp esirgerse nigār
 Zātī ʿyā Ʃañrı baña rahmet ide merħūm olam⁶⁰⁹

⁶⁰⁸ Tarlan, c. 2, g. 872, s. 376.

⁶⁰⁹ Tarlan, c. 2, g. 981, s. 485.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+-

- 37a 1 Ben ki evşāf-ı şarāb-ı lā' l-i dil-dār eyleyem
 Āşık-ı dil-ḥasteye añunla tımār eyleyem
- 2 Cāna kaşd eylerse 'Azrā' il çeşmüñ var iken
 Şöyle āh idem ki cāndan anı bızār eyleyem
- 3 Bu gice ger baña göstermezse ol māhuñ yüzün
 Āh ile çarḥuñ semender-veş yirin nār eyleyem
- 4 Zülfüme bir şîr bağla dirse dil-ber siḥr idem
 Okuduğça dūd-ı āhın 'āşıkūñ mār eyleyem
- 5 Kūy-ı dil-berden sürüp arz itseler ger cenneti
 Zāti'yā didār ḥaqqı görmeğe ār eyleyem⁶¹⁰

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün

++--/++--/++--/++-

- 37a 1 Öliceğ luḥf idūñ āb-ı yaḥ ile yuñ bedenüm
 Sīnemüñ sūzı ile tuḥuşa şāyed kefenüm
- 2 Töludur āteş-i derd ile derūnum yūri var
 Od tutar 'ālemi açdurma kerem kııl dehenüm
- 3 Nār-ı ḥecrümle yañan vaşluma irür dirmiş
 Bu sözi işideli canıma od düşdi benüm
- 4 N'ola 'āşıklar içinde baña bir beñ diseler
 Dögüni dögüni taşlarla siyah oldi tenüm
- 5 Yaña yaña dir isem yār beni yakduğımı
 Zāti'yā od bırağur ḥırmen-i dehr⁶¹¹ suḥanüm⁶¹²

⁶¹⁰Tarlan, c. 2, g. 900, s. 404.

⁶¹¹ Divanda "çarha"

⁶¹²Tarlan, c.2, g. 953, s. 447.

Mef^u ūlū/ Fāīlātū / Mefāīlū/ Fāīlūn

--+/ -+-+/ +--+/ -+-

37b

1 Çıkduķca na l-i esb-i ŧanemden ŧerāreler
Gūyā hīlālī çevre alurlar sitāreler

2 Let urmadı ise ger aña mihr-i melāhatūñ
Cism-i sefīd-i mehde⁶¹³ kara karalar

3 Uñmadı başı bencileyin bunlaruñ daħı
Çan ağlamayalar çanı bir dem ki yaralar

4 Her ŧeb ruħuñçün āteŧ ile tutuŧur çerāđ
Ey māh-rū gelür ikisin ŧubħ aralar

5 Zātī ŧalma iken bu kühsār-ı miħnete⁶¹⁴
Ey ŧīr-i ner peleng-i ğamuñ anı paralar⁶¹⁵

Fāīlātūn/ Fāīlātūn/ Fāīlātūn/ Fāīlūn

-+--/-+--/-+--/-+-

37b

1 Bir kıyāmet ħalk idüpdür kim seni cān-āferīn
Ĥaŧır olur cān ile varsañ mürdeler üzre hemīn

2 Sūre-i Kevser ħaқыçün ey tuțađı Selsebīl
Sözūñi iŧitse Rıdvān ayda min māin ma^ıın

3 Görse imkān manzarından ħüsñüñi olsa perī
Defī^ı çāŧruñdan yaña uçmađ dilerdi ħūr-i^ı in

4 Ben anuñ dünyā sarāyında nađīrin görmedüm
Kūyuña dirsem maħaldür çāŧır-ı Firdevs-i Berīn

5 Gül yüzüñ bir veç ile vaŧı itdi Zātī dir gören
Āferīn ey bülbül-i bāđ-ı leťāfet āferīn⁶¹⁶

⁶¹³ Divanda bu kelimededen sonra “nedür” var.

⁶¹⁴ Divanda “Zātī ŧalma kulle-i kühsār-ı fūrkatē”

⁶¹⁵ Tarlan, c.1, g. 226, s. 226.

⁶¹⁶ Çavuşoğlu- Tanyeri, c.3, g. 1017, s. 10.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+-

- 38a 1 Na'ralardan mestler ıoldurdular meyhāneyi
 Añdılar meclisde beñzer ol gözi mestāneyi
- 2 Çarha çık iy āh 'İsādan bu derde çāre şor
 Görmez olduk mürdeler ihyā iden cānāneyi
- 3 'Işık odundan derdle yansun deyü⁶¹⁷ ben sühte
 Mumla her gice iy meh okurum pervāneyi
- 4 Kevkeb-i bürc-i sa'ādetsün nuşsetden beni⁶¹⁸
 Kırtār ey şāhum müşerref eyle bende-hāneyi
- 5 Zülf-i şebde kalb-i 'uşşāka şebihün itmege
 Zāti'yā saf bağlamış gördüm bugün ben şāneyi⁶¹⁹

Mef'ülü/ Fāilātün / Mef'ülü/ Fāilātün
 --+/ -+--/ --+/ -+--

- 38a 1 Gönlüm şarāb-ı ışıkı içer müdām ayılmaz
 Aldurdu naqd-i 'aklı ol kendüzini bilmez
- 2 Derdā ki naqd-i 'ömri derd-i⁶²⁰ zemāne sildi
 Ol gözleri harāmī gözüm yaşını silmez
- 3 Şebdiz-i haţţ-ı dil-ber tozup tozup gelelden
 Gül-gün-ı eşk-i 'aşık dutup dutup yeñilmez
- 4 Kim vaşıf ider o māhı insān anun ke-mā-hī
 Māhiyyetin ne bilsün gün yüzine bakılmaz
- 5 Tīg-i nigār Zāti bağrumda⁶²¹ yara yara
 Biñ yara açmayınca ğam-gin göñül açılmaz⁶²²

⁶¹⁷ Divanda “derd ile yanışmağa” Mecmuada “derdle yansun deyü”

⁶¹⁸ Divanda “beri”

⁶¹⁹ Çavuşoğlu- Tanyeri, c.3, g. 1567, s. 363.

⁶²⁰ Divanda “düzd-i”

⁶²¹ Divanda “sinemde”

⁶²² Tarlan, c. 2, g. 502, s. 6.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+-

- 38b 1 Göricek hüsñüñ 'inān-ı ihtiyār elden gider
 Tîğ-ı hısmı luḫ it ey çābük-süvār elden gider
- 2 Başıñ için naḫş idüp ayağa şalma 'āşıkı
 Reng-i hınnā-yi melaḫat ey nigār elden gider
- 3 Ğirre olma bunca murğ-ı dil şikār itdüm diyü
 'Ākıbet şeh-bāz-i hüsñ ey şehriyār elden gider
- 4 Murğ-veş el üzre tut 'āşıklara rağbetler it
 Bu tarāvet āḫır ey ḫaddi çinār elden gider
- 5 Zātī-i mūra elünden geldükçe eyle luḫ
 Ḥātem-i hüsñ ey Süleymān-iştiḫār elden gider⁶²³

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+-

- 38b 1 Māh-rūlar gördüğince dīde pür-ḫün olmada
 Ah kim günden ḫālüm digeḫ-gün olmada
- 2 Uşda geldüm dir beni⁶²⁴ ol dil-firīb aldar gider
 Gitdüğince ben faḫīr üftāde mağbūn olmada
- 3 Göreyin ḫur yüzüñi didükçe cevr eyler ḫurur
 ḫurduğınca āḫ kim bağrum benüm ḫün olmada
- 4 Leylī zülfünden ne gördi bilmezin her gün varur
 Ey perī sevdāyī dil varduḫca Mecnūn olmada
- 5 Söz yirine Zātī cevherler şaçar geldükçe yār
 Sözlere gün geldüğince dürr-i meknūn olmada⁶²⁵

⁶²³ Tarlan, c. 1, g. 288, s. 288.

⁶²⁴ Divanda "diyüben"

⁶²⁵ Çavuşoğlu- Tanyeri, c.3, g. 1369, s. 233.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+---/-+---/-+---/-+---

- 39a 1 Lezzet-i Āb-ı Hayāt ey dil şarāb-ı mürdedür
Anı kim nüş eylemezse dirliginde mürdedür
- 2 Āb-ı şāfi yok mı kim tāb-ı temūz-i guşşadan
Sākīyā bu sebze-zār-ı cān ü dil pejmürdedür
- 3 Cāña her gāh itdügi ruhsār-ı cāñān āldür
Baña her dem geçdügi dendān-ı dil-ber hürdedür
- 4 Ne için itmez bürc-i humdan āfitāb-i mey tūlū^c
Çüni dil⁶²⁶ sākī şitā-yi gāşşadan efsürdedür
- 5 Döne döne nola Zātī inlesem dolab-veş
Gerdiş-i gerdün-ı dūndan cān ü dil pejmürdedür⁶²⁷

Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün/

+---/+---/+---/+---/

- 39a 1 Bedende görinen şanma ki pehlüm üstuḡānıdır
Belā fülkinde miḡnet küleginüñ nerdübānıdır
- 2 Vefā kaşırını yap yap cefā itme baña çok çok
Kerem kıl gönlümi yıkma şeh-i ışkuñ mekānıdır
- 3 Kimesne ömr-veş hergiz cihānda tutmadı anı
Bu āni ḡüsne⁶²⁸ aldanma güzelliik ömr-i fānīdür⁶²⁹
- 4 Benüm iki gözüm düşmenler⁶³⁰ ile anı bir görme
Bağa dur⁶³¹ dōsta lūtf it cihān bī-şübhe fānīdür
- 5 İşiginde urup cismüm gök itdi ol melek-simā
Didi incinme ey Zātī kaşā-yı āsumānīdür⁶³²

⁶²⁶ Divanda “cüy-ı dil”

⁶²⁷ Divanda “āzürdedür”

Tarlan, c.1, g. 293, s. 293.

⁶²⁸ Divanda “ān-i ḡüsne”

⁶²⁹ Divanda “ömrüm ānīdür”

⁶³⁰ Divanda “düşmanlar”

⁶³¹ Divanda “tur”

⁶³² Tarlan, c.1, g. 424, s. 424.

Mefāīlün/ Mefāīlün/ Mefāīlün/ Mefāīlün
+---/+---/+---/+---

- 39b 1 Şaķın şayyād-ı ʿālemden kemān-ı ħīle ķurmuşdur
Nice çābüklere ġaflet kemīninden oķ urmuşdur
- 2 Bu rūbāh-ı zemānuñ ħīlesi çokdur ħazer eyle
Nice şīr-i nerūñ ol pençesin āl ile burmuşdur
- 3 Skender deñlü bir er yoġ iken ey nev-cuvān anı
Şuya iltüp bu dehr-i pīre-zen şusuz getürmişdür
- 4 Ķumāş ile tolu dükkāna maġrūr olma ey ħāce
Ħazer ķıl ħāce-i devrān metā ʿ-ı ʿömri sürmişdür
- 5 Şu deñlü bī-kes olmuşdur ki Zātī ölicecek anı
Bulutlar şu ķoyup bārān yuyup yiller götürmişdür⁶³³

Mefāīlün/ Mefāīlün/ Mefāīlün/ Mefāīlün
+---/+---/+---/+---

- 39b 1 Fiġān u nāle vü feryād elinden çarķ-ı pür-ķahrūñ
Şunar şerbet yirine yidi taşı geçmişin zehrūñ
- 2 Göñül kūhında ebr-i ġam şaçar her gün belā berķın
Dem olmaz çeşme-sār-ı dīde ʿaynı olmaya nehrūñ
- 3 Eger⁶³⁴ kātib ola ħalk-ı cihān rüz-ı ħisāb ala⁶³⁵
Ħisāb olmaya⁶³⁶ ben bī-çāreye itdükleri dehrūñ
- 4 Hilāl olsam belā çarķı kenarında nola devrān
Belāsın çekdüre⁶³⁷ bir māh ucından yılda bir şehrūñ
- 5 Düşelden mihrine Zātī o māh-ı ʿālem-ārānuñ
Vefāsın görmedi sālūñ şafāsın sürmedi şehrūñ⁶³⁸

⁶³³ Tarlan, c. 1, g. 147, s. 147.

⁶³⁴ Divanda “Aña”

⁶³⁵ Divanda “ola”

⁶³⁶ Divanda “olmaya” mecmuada önce “olmasa” yazılmış sonra “olmaya” diye düzeltilmiş.

⁶³⁷ Divanda “çekdürür”

⁶³⁸ Tarlan, c. 2, g. 810, s. 314.

Mef' ūlū/ Fāīlātū / Mefāīlū/ Fāilūn

--+/ -+-+/ +--+/ -+-

- 40a 1 Kirpüklerün ki bir oқи yüz caña şatdılar
Biñ cāña giçecek oқи yābāña atdılar
- 2 Müjgānuñ itdi oқcılaruñ kāmetin kemān
Ebrūlaruñ kemañ-gere ʔa n oқın atdılar
- 3 Hiç⁶³⁹ kimse bilmez oқlaruñuñ ʔande olduğun
Bu şehr-i dilde geldiler ey şāh batdılar
- 4 Bir ʔaç 'azīz mısr-i melāḥatde Yūsufi
Beñzer cemāl-i yāra diyü vay ki şatdılar
- 5 'Işq odı içre Zāti'yi yalıñ görüp bu gün
Dil-berler üşe geldiler öget ʔonatdılar⁶⁴⁰

Fāilātūn/ Fāilātūn/ Fāilātūn/ Fāilūn

-+--/-+--/-+--/-+-

- 40a 1 Sāḳīyā öldüm meded āh ü fiğān ü nāleden
Dil ʔarardı guşşadan şun bāde-i gassāleden
- 2 Bildi var ey ḥ'āce hicranı metā'-ı vuşlatuñ
Çār-sū-yi gülşeni ʔoldurdı bülbül nāleden
- 3 ʔan içüp bu dehr-i ḥūn-ḥ'ār aña silmiş ağzını
Damen-i küh-sārı şanma kim kızardı lāleden
- 4 Devr içinde her kemālūñ 'āḳıbet noḳşānı var
Bedr-i enver remz ile dir bunu devr-i hāleden
- 5 Zāti'yā bu menzile ʔonan göçer ʔılmaz ʔarār
Seyr-i şahrā ʔıl seher bu sırrı fehmi it jāleden⁶⁴¹

⁶³⁹ Divanda "bir"

⁶⁴⁰ Tarlan, c. 1, g. 152, s. 152.

⁶⁴¹ Çavuşoğlu-Tanyeri, c. 3, g. 1016, s. 10.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+---/-+---/-+---/-+-

- 40b 1 Āh kim şāhān-ı hüsnuñ 'ahdinuñ bünyādı yoğ
Defterinde bunlarıñ hergiz vefānuñ adı yoğ
- 2 Tatlu tatlu söyleşürler dā'imā ađyār ile
Acı acı āşıka diller virürler dadı⁶⁴²
- 3 Hūblar cevr ü cefā 'ilminde kāmiller⁶⁴³ velī
Bunlaruñ mihr-i vefā⁶⁴⁴ fenninde bir üstadı yoğ
- 4 İşk işin pervāneden öğren yūri ey 'andelīb
Kül ider eczāsını 'işk āteşi feryādı yoğ
- 5 Ādeme āhır ħarām olur ħarīmi 'ālemuñ
Ġāfil olma kaşr-ı 'ömrüñ Zāti'yā bünyādı yođ⁶⁴⁵

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+---/-+---/-+---/-+-

- 40b 1 Meh degüldür görinen ey āfitābum āsumān
Şeb-külāhın tīr-i āh-i 'āşıka dikdi nişān
- 2 Tablaldur mihr ü meh altunlu fındıklar nücum
Tīr-i āh-ı 'āşıka ta'līm-hāne āsumān
- 3 Külegi gün yelkeni ebr āhumuñ dūdı direk
Baħr-ı 'işkuñ şāha⁶⁴⁶ bir gemidür bu cihān
- 4 Gök gök itdi⁶⁴⁷ kan bulaşmış cism-i zerdüm taş ile
Ānun için dirler ey şeh baña mīr-i 'āşıқан
- 5 Rāh-ı kūy-i yāri zeyn itdüm şirār-i āh ile
Ol tarīkuñ 'aksidür Zātī felekde kehkeşān⁶⁴⁸

⁶⁴² Divanda sonda "yoğ" vardır.

⁶⁴³ Divanda "kāmildür"

⁶⁴⁴ Divanda "mihr ü vefā"

⁶⁴⁵ Tarlan, c. 2, g. 648, s. 152.

⁶⁴⁶ Divanda bu kelimedden sonra "içre cānā" var.

⁶⁴⁷ Divanda "itdün"

⁶⁴⁸ Çavuşoğlu- Tanyeri, c. 3, g. 1014, s. 9.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

-+--/-+--/-+--/-+-

41a

- 1 Hār-ı ğamda ʿandelīb eyler fiġān u zārlar
Ġoncalarla şalınur şaġn-ı çemende ħārlar
- 2 Bende-i fermān olup ġisū-yı kāfir-kışūne
Ĥidmete bil baġlayupdur ey şanem zünnārlar
- 3 Ġonca-āsā ħan ile ʿolmuş ġönüller açmaġı
Leblerüñden öğrenür var ise şirīn-kārlar
- 4 Sünbül-i ter zülfüñüñ Hindī ġulāmıdur senüñ
Ĥāk-sārıdur ġül-i ruġsāruñuñ ġül-zārlar
- 5 Fürġatüñde ʿan mı şeftālu dilerse cān u dil
Mīve-i bī-vaġt iderler ārzü bīmārlar
- 6 Ĥāl-i yārūñ müşġ bir ħünin kefen maġtūlidür
Āl vālāya şarupdur şanmañuz ʿaṭṭārlar
- 7 Hak budur Bāġī nazir olmaz bu mu ciz nazmuna
Şire āġāz itseler şimden ġirü seġġārlar⁶⁴⁹

⁶⁴⁹ Küçük, g. 85, s. 153.

Mef^ʿ ūlü/ Fāilātü / Mefāilü/ Fāilün

--+/+--+ / +--+ / -+--

41a

1 Dil beste-i kemend-i ser-i zülf-i yârdur
Cân haste-i girişme-i çeşm-i niğârdur

2 Bir ğamze ile laḫzada bin âdem öldürür
Ḥünî gözün ki âhü-yı merdüm-şikârdur

3 Kucmağ degül ğaraż seni dîdârdur murâd
Deryâ-yı iştiyâk begüm bî-kenârdur

4 Gird-âb-ı ğamda şarşar-ı âhumla fülk-i dil
Elbette bir kenâra çıkar rûzgârdur

5 Bâķî sürüd-i bezm-i tarab-ḫâne-i ḫayâl
Şavt-ı şarîr-i kilik-i cevâhir-nişârdur⁶⁵⁰

6 Dil çeşme-i belâgat aña lüledür kalem
Âb-ı zülâl⁶⁵¹ şî r-i selâset-şî ârdur⁶⁵²

⁶⁵⁰ Divanda “Şavt u şarîr-i hâme-i gevher-nişârdur”

⁶⁵¹ Divanda “zülâli”

⁶⁵² Küçük, g. 90, s. 156.

Mef' ūlū/ Fā'īlātū / Mefā'īlū/ Fā'ilūn
 --+/ -+-+/ +--+/ -+-

41b

- 1 Cünd-i şitâyı taşa tutup yine jâleler
 aşd itdiler ki milket-i gül-zârı alaler
- 2 Şahın-ı çemende şöyle kırıldı zücâc-ı yah
 Seng-i felâhan urdı meger aña lâleler
- 3 Çözdi çemende turraların sünbül-i tari
 Güyâ tağıtdı müymü müşgîn külâleler
- 4 Gül-şende başdı jâleleri ara bağrına
 İrdi şafâya lâle-i hūnîn piyâleler
- 5 Oldı çemende bâliş-i gül⁶⁵³ gonca kenâr-ı hâr
 Mürġ-i seher iderse n'ola âh nâleler⁶⁵⁴
- 6 Şâh-ı gül ü nihâl-i semen biri birinün
 İrdi o dem ki kolını boynına şalalar
- 7 Bâî bu demde hayf ola ehl-i mezâ eger
 Künc-i belâ vü gūşe-i miħnetde alalar⁶⁵⁵

⁶⁵³ Divanda bu kelime yoktur.

⁶⁵⁴ Divanda "âh u nâleler"

⁶⁵⁵ Küçük, g. 103, s. 164.

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün
 +-+--/++-+/++-+/++-

- 41b
- 1 Bir şafâ-bağş kanı cām-ı muşaffādan yig
 Bir ıtarab-sāz mı var sāğar-ı şahbādan yig
 - 2 Kānı bir cām-ı muşaffā gibi şāfī-meşreb
 Şafha-i sīnesi mir āt-ı mücellādan yig
 - 3 Cām-ı mey bezmde bir dil-ber-i ra nādur kim
 Çihre-i nāzūki gül-berg-i muṭarrādan yig
 - 4 Bir nefes hem-dem olup ol def-i hilal⁶⁵⁶ eyleyecek
 Bulmadum dünyede cām-ı mey-i ḥamrādan yig
 - 5 Bāki'yā mey-gedenūñ ehl-i ḥārābat içre
 Ḥidmet-i ḥāk-i deri devlet-i Dārādan yig
 - 6 Kesī nīk nebīd beher dü-sarāy
 Ki nīkī resāned be-ḥalk-ı Ḥudāy⁶⁵⁷

Mef' ulü/ Fāilātü / Mefāilü/ Fāilün
 --+/ -+-+/ +--+/ -+-

- 42a
- 1 Şahrālara düşerse n'ola nāfe-i gāzāl
 Sevdālara şalupdur anı dilberā o ḥāl
 - 2 Na'l-i süm-i semendūñe beñzetdiler diyü
 Saḳf-i sipihre degdi küleh-gūşe-i hilāl
 - 3 Şekl-i 'izār-ı yār gibi naḳş-ı dil-firīb
 Levḥ-i zamīre yazmadı şüret-ger-i ḥayāl
 - 4 Yazıldı ḥaddūñ üzre ḥaṭuñ zāhir olmadın
 Dirsem 'aceb mi zülfüñe tuğrā-yı bī-mişāl
 - 5 Şāḥib-cemālūñ ehl-i kemālūñ muḥibbiyüz
 Bāki' ḳul eyledi⁶⁵⁸ ol ḥüsn-i ber-kemāl⁶⁵⁹

⁶⁵⁶ Divanda "melāl"

⁶⁵⁷ Bu şiirin son beyiti divanda yoktur. Günümüz Türkçesi "Kimse her iki sarayı (bu dünya ve öteki dünya) iyi görmedi. Onun için Allah'ın halkına iyilik ulaştı." Bu beyit divanda olmadığı halde mecmuaya alınmıştır. Beyitin vezin ve kafiyesi de diğer beyitlerden farklıdır.

Küçük, g. 261, s. 261.

⁶⁵⁸ Divanda arada "bizi" vardır.

⁶⁵⁹ Bu şiir vr 44a-171. şiirler aynıdır.

Mef' ūlū/ Fāilātū / Mefāilū/ Fāilūn
 --+/ -+-+/ +--+/ -+-

- 42a
- 1 Cānlar fidā maḥabbet-i cānāne ser degül
 Erbāb-ı⁶⁶⁰ terk-i ser itmek hüner degül
 - 2 Bāğ-ı ümīd içinde dilā mīve-i vişāl
 Bir mīve-i ğarībdür olur biter degül
 - 3 Şemşīr-i ḥecr yaralarındur elem viren
 Zaḥm-ı ḥadeng-i ḳavs-ı ḳazā ol ḳadar degül⁶⁶¹
 - 4 Pervānedür ki yaḳdı perin şem' -i āhuma
 Farḳ-ı felekde münḥasif olmuş ḳamer degül⁶⁶²
 - 5 İki cihāna virmedi bir yār-i sādeyi
 Bāḳī esīr-i ḳayd-ı nuḳūş u şuver degül⁶⁶³

Mef' ūlū/ Fāilātū / Mefāilū/ Fāilūn
 --+/ -+-+/ +--+/ -+-

- 42b
- 1 Dil derdini ğamuñla dil-figār⁶⁶⁴ olan bilür
 Bīmār ḥālını yine bīmār olan bilür
 - 2 'Aşḳun ğamıyla sırrını eşk-i revānumuñ
 Cüyā-yı yār u 'aşıḳ-ı dīdār olan bilür
 - 3 Āsīb-i rüzgārı gülistān-ı dehrde
 Sen serv-i gül- 'izāra hevā-dār olan bilür
 - 4 Cān acısını ḥaste-i derd-i firāk olup
 Dil-dāde-i nigār-ı sitem-kār olan bilür
 - 5 Sevdā-yı zülf-i yār ile Bāḳī ne çekdügin
 Bend-i kemend-i 'aşḳa giriftār olan bilür⁶⁶⁵

Küçük, g. 291, s. 280.

⁶⁶⁰ Divanda “aşḳa” vardır.

⁶⁶¹ Divanda 4. beyit

⁶⁶² Divanda 3. beyit

⁶⁶³ Küçük, g. 290, s. 279.

⁶⁶⁴ Divanda “efgār”

⁶⁶⁵ Mecmuada şiir ayrı yerlerde iki kez tekrar edilmiş. Bu şiir 170. gazelle aynıdır.
 Küçük, g. 83, s. 151.

Mef'ülü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Faülün

--+/+--+/+--+/+--

- 42b
- 1 Başlar kesilür zülf-i perişānun ucından
Kānlar dökilür gamze-i bürrānuñ ucından
 - 2 Peykān-i belā cānuma işler geçer oldı
Ey kaşları ya nāvek-i müjgānuñ ucından
 - 3 Dil dārbın urur k'albe firākuñda dem-ā-dem
Kān ağlasa zaḥmum n'ola peykānuñ ucından
 - 4 Yüz sürmek umar pāyüñe üftādeler ammā
Nevbet mi deger kimseye dāmānuñ ucından
 - 5 Mürğ-i dil-i Bākī'yi görüñ fāḥte-āsā
Efgān ider ol serv-i ḥırāmānuñ⁶⁶⁶

Mef'ülü/ Fāilātü / Mefâilü/ Fāilün

--+/ -+ -+/ +--+/ -+-

- 43a
- 1 Gül-gün kabāsı ol şanemüñ şanki lāledür
Cism-i latīfi lāle-i ḥamrāda jāledür
 - 2 Karşumda āller geyüp ol lāle-ruḥ yine
Gül-günilerle 'aqlum alur şan piyāledür
 - 3 Tāk-i cefāda manzara-i çeşm-i dil-rübā
Kūy-i belāda ḥāne-i cāna ḥavāledür
 - 4 Sünbül şakınmış⁶⁶⁷ alını şanmāñ o gül- 'izār
Çıkmış külāh-güşeye tār-ı külāledür
 - 5 Kūyuñdan itse 'azm-i sefer cān-ı mübtelā
Zād-ı reh āña güşşa vü nāle nevāledür
 - 6 Bir bezme mīr-i meclis olupdur gönül k'āña
Baḥr-i muḥīt cūr 'a vü gerdün piyāledür
 - 7 Bākī sipihr āhum oḳına siper tutar
Farḳ-ı felekde zāhir olan şanma hāledür⁶⁶⁸

⁶⁶⁶ Bu beyitin redifi mecmuada yazılmamış.

Küçük, g. 356, s. 320.

⁶⁶⁷ Divanda "taşınmış"

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+---/-+---/-+---/-+---

43a

1 Cūy-bār-ı vādī-i gam eşk-i çeşm-i ter yiter
 Rūy-ı zerd ol cūy-bāra berg-i nīlūfer yiter

2 Ağzı la līn hoşka yākūṭī müferriḥ lebleri
 Cevherī terkīb istersen leb-i dil-ber yiter

3 H̄āce ursun başına destār-ı mermerşāhiyi
 Lāubālī āşıkuñ başında⁶⁶⁹ bir sāgar yiter

4 Pādişāh-ı aşka besdür gūşe-i külhan serir
 Bister-i sincāb ise maqşūd ḥākister yiter

5 Bāki'yā meyl eylemez ārāyiş-i dünyāya dil
 Rūy-ı zerd ü gevher-i eşküm zer ü ziver yiter⁶⁷⁰

⁶⁶⁸Küçük, g. 84, s. 152.

⁶⁶⁹Divanda, "farkında"

⁶⁷⁰Küçük, g. 49, s. 130.

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün

++--/++--/++--/++-

43b

1 Ğoncalar içre nihān eyleme gül-berg-i terüñ
Ya nī seyr eyleyelüm sineñi çöz dügmelerüñ

2 andasın biz de gel ey āfet-i devrān görelüm
Nice bir öpe uca görīše cānā⁶⁷¹ kemerüñ⁶⁷²

3 Revna-ı hüsne hālel virmez o ha-ı müşgīn
Arturur belki Şeb-i tār Şu ā in amerüñ⁶⁷³

4 ĀŐıa kühl-i cilā yāruñ ayağı tozıdur
HāŐılı bendesiyüz ārif-i Őāhib-nazaruñ

5 Zāhidā rind-i hārābata etegin⁶⁷⁴ a n itme
Var ise zerre adar sırr-ı azādan hāberün

6 Şi r-i Bāi'ye ula tutmasa zāhid ne āceb⁶⁷⁵
Çöz güherdür ne bilür adrini nā-dān güherüñ

7 Cümle tedbīr pes-i perdeden üstāduñdur
İhtiyārī mi Őanursun hārekātın Őuverüñ⁶⁷⁶

⁶⁷¹ Divanda “tavk u”

⁶⁷² Divanda 3. beyit

⁶⁷³ Divanda 2. beyit

⁶⁷⁴ Divanda “iñen”

⁶⁷⁵ Divanda 7. beyit

⁶⁷⁶ Divanda 6. beyit

Küçük, g. 277, s. 271.

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün
 -+--/-+--/-+--/-+-

43b

1 Gerçi gāyet mestdür ol nergis-i hūn-rīzler
 Qatı geçkindür velī ol gamze-i ser-tīzler

2 Sen yatarsın mesned-i hūsn üzre hāb-ı nāzdā
 Halkı uyutmaz figān u nāle-i şeb-hīzler

3 Yaqdılar dil kişverin cevri ile tālān itdiler
 Dil-berān-ı şüh u şehr-āşūp u şūr-engīzler

4 Meclis-i aşkunda çengī Zühre deffāf āfitāb
 N'eylesün raqş itmesün mi zerre-i nāçizler

5 Gam degül Bākī inen açılmasa ol gül-izār
 Ser-girān olurlar ekşer gonca-i nev-hīzler⁶⁷⁷

44a

170⁶⁷⁸

44a

171⁶⁷⁹

44b

172⁶⁸⁰

⁶⁷⁷ Küçük, g. 86, s. 153.

⁶⁷⁸ Şiir 164. gazelle aynı şiir olduğu için burada tekrar yazmadık.

Küçük, g. 83, s. 151.

⁶⁷⁹ Şiir, 162. gazelle aynı olduğu için burada tekrar alınmadı.

Küçük, g. 291, s. 280.

⁶⁸⁰ Bu şiir 163. şiirle aynı olduğu için tekrar yazmadık.

Küçük, g. 290, s. 279.

Mef'ülü/ Mefâilü/ Mef'ûlü/ Feilün

--+/+--+/+--+/+--

44b

1 Ol bezm kıanı k'anda gönül cânı görürdü
Yārān oturur Şem'ı turur bāde⁶⁸¹ yürürdü

2 Gāhi leb-i⁶⁸² saķı' ve gehi Őāgar emerdük
Ağyāra⁶⁸³ felek zehr-i helāhil içirürdi

3 Filhāl cevāb eyler idi ğamze-i sākı'
Yārān-ı Őafā her ne ki dilden geçirürdi⁶⁸⁴

4 Ağyar gelüp itse idi⁶⁸⁵ cür'a tevaķķ' u
Sākı' turup ol ite bir iki içirürdi⁶⁸⁶

5 Düşmen uludu Şimdi ilerlerde Necatı⁶⁸⁷
Her kıande ki görse⁶⁸⁸ anı it gibi sürürdü.⁶⁸⁹

⁶⁸¹ Divanda "cām"

⁶⁸² Divanda "Geh buse"

⁶⁸³ Divanda "Ağyār"

⁶⁸⁴ Divanda 4. beyit

⁶⁸⁵ Divanda "eyleyicek" Mecmuada "itse idi"

⁶⁸⁶ Divanda 3. beyit

Divanda 5. beyit

"Bu bezm-i Őebāne haberin bād-ı seher-ğāh

Gül hırmenine iltüb-eserdi savururdu"

Divanda 6. beyit

"Süfı yüzünü görmeğē müŐtak geçermiŐ

Dün serhoŐ iken sohbege gelseydi görürdü"

⁶⁸⁷ Divanda "Şimdi uludu düşman ilerlerde Necatı"

⁶⁸⁸ Divanda "dikirse"

⁶⁸⁹ Tarlan, g. 562, s. 401.

BİBLİYOGRAFYA

- AKAR Metin, *Su Kasidesi Şerhi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994
- AKYÜZ Kenan, “*Türk Edebiyatı*” İslam Ansiklopedisi, Cilt 12/2, Eskişehir 1997
- ATEŞ Ahmet, “*Gazel*”, İslam Ansiklopedisi, Cilt 4, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir 1997
- AYDEMİR Yaşar - ÇELTİK Halil, *Gazelde İkileme Redif ve İkileme Kafiye*, Bilig, S. 33, 2005
- BANARLI Nihat Sami, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971
- CANPOLAT Mustafa, *Mecmû'atü'n-Nezâir*, TDK Yayınları, Ankara 1982
- CENGİZ Halil Erdoğan, *Divan Şiiri Antolojisi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1983
- ÇAVUŞOĞLU Mehmet, “*Zatî*”, İslam Ansiklopedisi, Cilt 13, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1997
- ÇETİN Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, Edebiyat Fakültesi Matbaası- İstanbul 1973
- ÇAVUŞOĞLU Mehmed - TANYERİ M. Ali, *Zatî Divanı*, Cilt III, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No.3369, İstanbul 1987
- ÇIPAN Mustafa, *Derviş Avnî Güfte ve Şiir Mecmuası*, Konya Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Derneği, Konya 2000
- DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın kitabevi Yayınevi, Ankara 1997
- DİLÇİN Cem, “*Divan Şiirinde Gazel*”, Türk Dili, Divan Şiiri Özel Sayısı, Sayı 415-416-417, 1986
- Divan-ı Rahmî*, Ankara Millî Kütüphanesi, Yz. A 6803/1
- ERDOĞAN Mustafa, *Bursalı Rahmî ve Divanı*, Basıma Hazır Proje
- ERGUN Sadeddin Nüzhet, *Bâkî, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1935
- ERİŞEN Gülgün, *Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-Berg'i*, Ankara Üniversitesi, SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1990
- ERTEK MORKOÇ Yasemin, *Eğridirli Hacı Kemal'in Câmîü'n-Nezâir'i*, Metin ve Mecmua Geleneği Üzerine Bir İnceleme, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir 2003
- ERVERDİ Ezel, KUTLU Mustafa, KARA İsmail, “*Rızayi Mahmut Efendi*” Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt 7, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990
- GIBB E. J. Wilkinson, *A History Of Ottoman Poetry*, (Osmanlı Şiir Tarihi) Cilt 3-5, Tercüme: Ali Çavuşağlı, Akçağ Yayınları, Ankara 1999

- GÜLDİKEN Hamdi, *Pervane Bey Mecmuası (Varak 192b-237a)*, A.Ü Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Basılmamış Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Ankara 1983
- İSEN Mustafa - HORATA Osman, “16.Yüzyıl”, Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara 2005
- HAMMER Joseph Von, *Osmanlı Tarihi*, MEB Yayınları, Cilt 1, İstanbul 2005
- İNCAİ Adnan, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ Salim Efendi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005
- İPEKTEN Haluk- İSEN Mustafa- KARABEY Turgut- AKKUŞ Metin, “*Mesihî*”, Büyük Türk Klasikleri, Cilt 4, İstanbul 1986
- İSEN Mustafa, *Latifi Tezkiresi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990
- İZ Fahir-KUT Günay, “*Necatî*”, Büyük Türk Klasikleri, Ötüken Yayınları, Cilt 2, İstanbul 1986
- İZ Fahir-KUT Günay, “*15. Yüzyıl Türk Edebiyatı*”, Büyük Türk Klasikleri, Ötüken Yayınları, Cilt 2, İstanbul 1986
- KARAHAN Abdülkadir, “*Figânî*”, İslam Ansiklopedisi, Cilt 13, Diyanet İşleri Yayınları, İstanbul 1996
- KARAHAN Abdülkadir, *Figânî ve Divançesi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1966
- KAYA Bilge, *Nazîre Mecmûaları Ve Hisâlî’nin Metâliü’n-Nezâiri*, U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 8, 2005/1
- KILIÇ Filiz, “Gazel”, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2005
- KONTANTAMER Tunca, “*Türk şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Genel Bazı Düşünceler I*”, Eski Türk Edebiyatı Makaleleri I, Akçağ Yayınları, Ankara 1993
- KÖKSAL M. Fatih, *Edirneli Nazmi, Mecma’ü’n-Nezâir (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2001
- KÖKSAL Fatih, *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006
- KÖPRÜLÜ M. Fuat, “*Bakî*” *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 2, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1997
- KURNAZ Cemal, *Hayali Bey Divanı Tahlili*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987

- KÜÇÜK Sabahattin, “*Bakî’ye Dair Notlar*”, Fırat Üniversitesi Dergisi 1987
- KÜÇÜK Sabahattin, *Bakî Divanı, Tenkitli Basım*, TDK. Yayınları, 601, Ankara 1994
- KÜÇÜK Sabahattin, *Bakî ve Divanı’ndan Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988
- LEVEND Ağâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi Giriş*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984
- MAZIOĞLU Hasibe, “*Türk Edebiyatı (Eski)*”, Türk Ansiklopedisi, Cilt 32, Ankara 1974
- MENGİ Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997
- MENGİ Mine, “*Mesihî*”, İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1986
- MENGİ Mine, “*Mecmua*”, İslam Ansiklopedisi, Diyanet Yayınları, İstanbul 1996
- MENGİ Mine, *Mesihî Divânı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995
- ÖZTUNA Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi-1, Siyasi Tarihi*, Kültür Bakanlığı, Osmanlı Dizisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998
- PALA İskender, “*Gazel*” Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul 2004
- SARAÇ M. A. Yekta, *Emrî Divanı*, Eren Yayınları, İstanbul 2002
- SOLMAZ Süleyman, *Ahdi ve Gülşen-i Şuarâsı (İnceleme- metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005
- ŞENTÜRK Ahmet Atillâ - KARTAL Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, Ekim 2004
- UZUN Mustafa, “*Mecmua*”, İslam Ansiklopedisi, Cilt 28, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2003
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1951
- TARLAN Ali Nihat, *Zatî Divanı*, Cilt I, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1967
- TARLAN Ali Nihat, *Zatî Divanı*, Cilt II, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1970
- TARLAN Ali Nihat, *Hayalî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992
- TARLAN Ali Nihat, *Necatî Beg Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992
- TÜRKEŞ – GÜNAY Umay, *Türklerin Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007